

Редакційна колегія:
КІРЄЄВ О.І. (голова)
БОНДАР В.О.
ВОРОНОВА Л.В.
ГАЙДАР Є.Т.
ГЕЄЦЬ В.М.
ГРЕБЕНІК Н.І.
ГРУШКО В.І.
ДОМБРОВСЬКИ Марек
ІЛАРІОНОВ А.М.
КАНДИБКА О.М.
КРАВЕЦЬ В.М.
КРОТОК В.Л.
ЛИСИЦЬКИЙ В.І.
МАТВІЄНКО В.П.
МОРОЗ А.М.
ОСАДЕЦЬ С.С.
ПАТРИКАЦЬ Л.М.

(зав. редакцією — головний редактор)
РАЄВСЬКИЙ К.Е.
САВЛУК М.І.
СТЕПАНЕНКО А.І.
ФЕДОСОВ В.М.
ЧЕРНИК І.П.
ШАРОВ О.М.

Номер підготовлено редакцією
періодичних видань НБУ

Головний редактор
ПАТРИКАЦЬ Л.М.

Заступник головного редактора
КРОХМАЛЮК Д.І.

Відділ монетарної політики
Редактор відділу **ПАПУША А.В.**

Відділ бухгалтерського обліку, розрахунків
та інформаційно-програмного забезпечення
Редактор відділу **КОМПАНІЄЦЬ С.О.**

Відділ валютного регулювання
та міжнародних банківських зв'язків
Редактор відділу **БАКУН О.В.**

Відділ економіки, законодавчого
забезпечення, банківського нагляду
та комерційних банків

Головний художник **КОЗИЦЬКА С.Г.**
Відділ реклами і розповсюдження
Редактор відділу **В'ЮНСКОВСЬКИЙ М.І.**

Літературні редактори
КУХАРЧУК М.В., ШАПОВАЛОВА І.Ф.

Дизайнер **СЕРЬОДКІН В.К.**
Коректори

СІЛЬВЕРСТОВА А.І., ГОРБАНЬ Н.В.
Оператор **ЛІТВИНОВА Н.В.**

Фотокореспондент **НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.**
Черговий редактор **КОМПАНІЄЦЬ С.О.**

Адреса редакції:

просп. Науки, 7, Київ-028, 03028, Україна
тел./факс: (044) 264-96-25
тел.: (044) 267-39-44
E-mail: litvinova@bank.gov.ua

Журнал зареєстровано Держкомвідомом України
09.06.1994 р., свідоцтво КВ № 691

Журнал рекомендовано до друку
вченю радою Київського національного
економічного університету

Передплатний індекс "Вісник НБУ"
та додатка "Законодавчі і нормативні акти
з банківської діяльністю" 74132

Дизайн

Редакція періодичних видань НБУ

Кольороподіл і друк

Інженерно-технічний центр НБУ

Підписано до друку 31.12.1999 р.

Формат 60×90/8. Друк офсетний.

Умовн. друк арк. 8.0. Умовн. фарбовідб. 114.4.
Обл.-вид. арк. 2.86

При передруку матеріалів, опублікованих у
журналі, посилання на "Вісник Національного
банку України" обов'язкове. Редакція може
публікувати матеріали порядку обговорення, не
поділяючи думку автора. Відповідальність за
точність викладених фактів несе автор. Редакція
не несе відповідальність за зміст рекламних
матеріалів.

© Вісник Національного банку України, 2000

Вісник

Національного банку України

1 / 2000

Щомісячний науково-практичний журнал Національного банку України
Видається з березня 1995 року

№ 1 (47) ◆ Січень 2000

Зміст

ДОКУМЕНТИ

Постанова Верховної Ради України "Про надання згоди на призначення Президентом України Прем'єр-міністром України Ющенка В.А." обкладинки	II стор.
Указ Президента України "Про призначення В.Ющенка Прем'єр-міністром України" 1	1
У 2000 рік — з новими надіями 3	3

ЛІТОПІС БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Р.Арешкович Інфраструктура Національного банку: будівництво, реконструкція, соціальний розвиток 4	4
---	---

МАКРОЕКОНОМІКА

В.Лисицький, О.Руднєв, І.Лисицький Знову про гроші та борги в економіці України 17	17
---	----

НУМІЗМАТИКА І БОНИСТИКА

Про введення в обіг пам'ятних монет "Соня садова" 21	21
Н.Ігнатова Нумізматичний ринок України: розвиток і перспективи 22	22

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

С.Михайліченко Євро — перший рік після запровадження 24	24
--	----

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

Загальний зовнішній довгостроковий борг України 28	28
A.Тимофеєв Банк "Україна" відкрив дилінговий центр для клієнтів 29	29
Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за листопад 1999 року) 30	30
Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за листопад 1999 року) 32	32

ЮРИДИЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ

О.Бойко Особливості діяльності асоціацій як неприбуткових підприємств 32	32
---	----

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

C.Науменкова Ринок фінансових послуг: основні тенденції розвитку 36	36
Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у листопаді 1999 р. 44	44
В.Галасюк, Є.Ревонюк, І.Ліпська, В.Галасюк Визначення розміру кредиту, що надається під заставу 45	45
В.Гончаренко Кредитні спілки і кооперативні банки та особливості їх розвитку в Україні 47	47

БАНКИ І МИСТЕЦТВО

Барви чистої юності на околиці зими 50	50
--	----

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

M.Дмитренко Інвестиції у майбутнє 51	51
---	----

ФОНДОВИЙ РИНОК

Ринок державних цінних паперів України у листопаді 1999 р. 52	52
---	----

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

Динаміка фінансового стану банків України на 1 грудня 1999 р. 53	53
Зміни і доповнення до "Офіційного списку комерційних банків України та переліку операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України", внесені за період із 1 листопада по 1 грудня 1999 р. 54	54
I.Гумен Складові банківських рейтингів: науково-практичний аспект 57	57

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ: НОВІ ІНСТРУМЕНТИ

"Золотому" клієнтові — "платинову" картку 60	60
--	----

МІЖДЕРЖАВНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

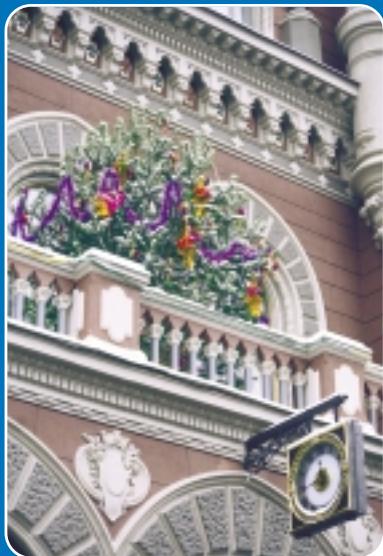
O.Бакун Програма "Трансформ": проект завершено, співпраця триває 61	61
--	----

ДОРОГОЦІННІ МЕТАLI

D.Рікберг До Державної скарбниці надійшов перший злиток золота, видобутого в Мужієвському родовищі 62	62
--	----

ЕКОНОМІЧНА РЕФОРМА

O.Бакун Сформувати владу, здатну себе реформувати 63	63
---	----

У 2000 рік — з новими надіями

Запам'ятаймо цю хвилюючу мить — у свої права вступає за-
повітний 2000 рік, що засвідчує і цей випуск “Вісника Національ-
ного банку України”, який ви тримаєте в руках.

Упродовж десятиліть окрім люді і цілі народи з тривогою і
сподіваннями наближалися до цього рубежу, пов'язуючи зі
зміною тисячоліть свої надії на кращу долю, на торжество ро-
зуму і справедливості.

З приємністю констатуємо — для нашого народу II тися-
чоліття завершується щасливо. Збувається пророцтво велико-
го сина України Т.Г.Шевченка: “В своїй хаті — своя правда, і си-
ла, і воля...” Після віковічних випробувань, відчайдушних пов-
стань, поразок й історичного напівзабуття Україна відроджується!

Незважаючи на численні негаразди, неминучі у процесі ста-
новлення нового суспільного устрою, ми можемо пишатися
своїми здобутками, серед яких найголовніший — відроджена дер-
жавність, — надійний фундамент для самоствердження нових по-
колінь громадян України у III тисячолітті.

Нам випала рідкісна нагода і висока відповіальність закла-
сти основи однієї з найважливіших складових соціально-еко-
номічної сфери нової європейської держави — банківської сис-
теми України.

За короткий історичний період створено високотехнологічну
банківську інфраструктуру, успішно проведено грошову рефор-
му, введено в обіг національну грошову одиницю — гривню, яка
завдяки монетарній політиці, що її послідовно проводить

Національний банк України, демонструє свою спроможність із
мінімальними втратами протистояти впливу масштабних фінан-
сових криз, які під кінець століття вразили буквально весь світ.

Свою роль у становленні і подальшому розвитку банківської
системи України відіграють офіційні друковані видання цент-
рального банку держави, зокрема “Вісник Національного банку
України”, який став надійним джерелом інформації про всі ос-
новні напрями діяльності НБУ, відкритою трибуною для вітчиз-
няних спеціалістів банківської справи, фінансистів, науковців, що
досліджують і прогнозують ключові тенденції на українському і
міжнародному фінансових ринках.

Із кожним роком коло авторів і читачів “Вісника Національно-
го банку України” розширяється. Відрадно, що особливою по-
пулярністю він користується серед молоді, чиї зацікавлення,
наукові пошуки свідчать про потужний інтелектуальний потенціал,
з яким Україна вступає у III тисячоліття.

Віримо — у нашої Батьківщини хороше майбутнє.

Сердечно вітаємо усіх читачів журналу “Вісник Національно-
го банку України” з Новим — 2000 роком і Різдвом Христовим!
Зичимо щастя, міцного здоров'я, успіхів, мирі і злагоди у ваших
родинах, у нашій спільній домівці — древній і оновленій Україні!

З найкращими побажаннями

Професійна Національною банку України

Із перших вуст /

Інфраструктура Національного банку: будівництво, реконструкція, соціальний розвиток

У березні 1991 року Верховна Рада України прийняла постанову про створення одного з найважливіших фінансових інститутів незалежної держави – Національного банку України. Якщо згадати, що до цього в Україні банку із функціями центрального не було, а діяла лише Республіканська котера Держбанку СРСР, то легко зрозуміти, який невеликий історичний відрізок часу минув відтоді і що це означає для розбудови державної установи такого рівня. Нові функції, зокрема монопольне право на емісію грошей в обіг, а також випуск національної валюти поставили перед центральним банком молодої Української держави важливі завдання. Починати треба було з матеріальної бази...

Отже, про розбудову матеріально-технічної і соціальної сфери банку, досягнення і перспективи на цьому шляху – розповідь заступника Голови Правління НБУ Р.В.Арешковича.

ВЛАСНА ВИРОБНИЧА БАЗА – АТРИБУТ ДЕРЖАВНОСТІ

Вісім із половиною років тому Україна відродила свою державність, проголосивши себе незалежною і суверенною. Але немає жодного сумніву в тому, що українська державність не відбулася б, якби у країні на той час не знайшлися фахівці банківської справи, які зуміли у винятково стислий строк перетворити одну зі складових єдиної банківської системи Союзу, що розпадався, на повноцінну грошово-кредитну систему самостійної держави. Велетенська широкомасштабна робота Національного банку передувала цьому. Мовиться не лише про технічний звіз проблеми становлення центрального банку, а й про ідеологічні підходи до реалізації функцій, які йому належить виконувати.

Відома істина: сильні гроші – сильна держава. Україна почала готуватися до грошової реформи відразу після московського путчу. 18 вересня 1991 року Кабінет Міністрів прийняв Постанову “Про створення потужностей по виготовленню національної валюти і цінних паперів”, а 10 грудня того ж року Президія Верховної Ради схвалила Постанову “Про національну валюту в Україні”, якою затвердила назву і характерні ознаки майбутньої

грошової одиниці – гривні.

Перші українські гроші виготовлялися за кордоном: банкноти – у Канаді та Великобританії, монети – в Італії. На це витрачалися великі суми конвертованої валюти, отже, довго так тривати не могло. Національному банку було доручено побудувати власні виробничі потужності для виготовлення та зберігання національної валюти.

Монетний двір Національного банку України – підприємство ХХІ століття.

Руслан
Арешкович

Заступник Голови Правління
Національного банку України.
Заслужений будівельник України.

Народився 15 лютого 1944 року в Челябінську. 1966 року закінчив Київський інженерно-будівельний інститут.

Працював начальником будівельного управління “Нафтобуд”, керуючим трестом “Кременчукнафтотеххімбуд”, віце-президентом Державної комунальної корпорації “Київміськбуд”. Брав участь у будівництві найважливіших об'єктів міста, у реконструкції будівлі Національної опери України. З 1993 р. – заступник Голови Правління Національного банку України. Нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради Української РСР. У 1997 р. за участь у створенні сучасного виробництва національної валюти, споруджені Фабрики банкнотного паперу нагороджений орденом “За заслуги III ступеня”. Наприкінці грудня минулого року за значний особистий внесок у створення матеріально-технічної бази НБУ відзначений Почесною грамотою Правління Національного банку України.

Рішення про вибір місця розташування виробництв приймалося урядовою робочою групою. Підхід був однозначний: використати діючі підприємства, які мають подібні технології, і залучити існуючі інфраструктури країни. Водночас вирішувалося питання конверсії підприємств військово-промислового комплексу – забезпечення їх працівників робочими місцями. Крім

В окремі дні на спорудженні Банкнотної фабрики працювало до тисячі чоловік. Усього через два роки після початку будівництва на підприємстві було виготовлено першу партію гривень.

того, такий підхід сприяв здешевленню будівництва. Зрештою було вирішено: карбування монет розпочати на Луганському верстатобудівному заводі, друкування банкнот — на виробничих площах колишнього заводу “Алмаз” у Києві, а виготовлення банкнотного паперу — на Малинській паперовій фабриці.

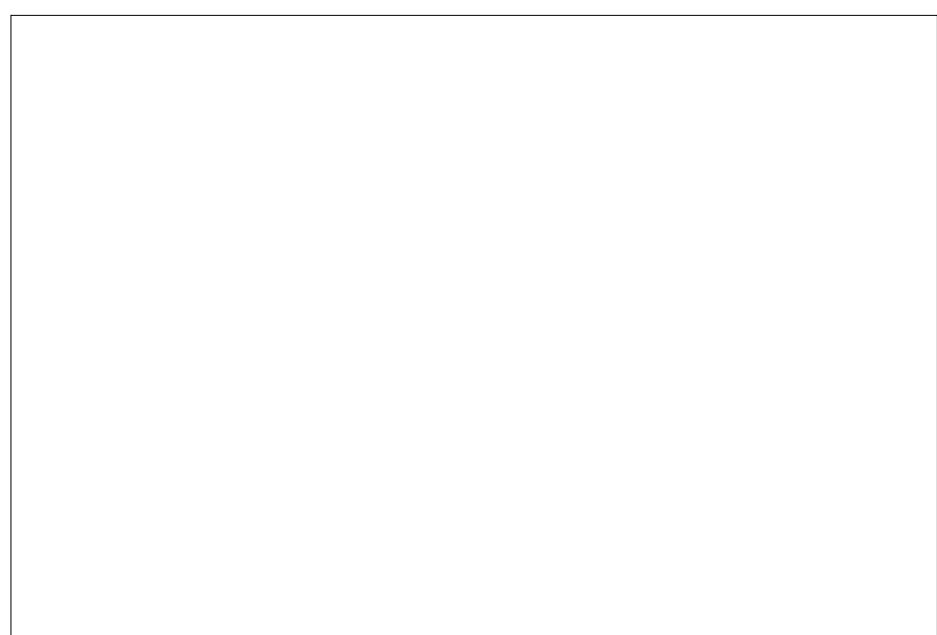
Створення власної виробничої бази розпочалося з уведення в експлуатацію тимчасового монетного виробництва. Відповідна проектно-кошторисна документація розроблялася колективом Луганського верстатобудівного завода спільно з підрозділом Монетного двору Англії “Ройяль Мінт Сервіс”, спеціалісти якого вносили пропозиції щодо технологій і допомагали укомплектовувати підприємство найсучаснішим устаткуванням. Роботи щодо створення потужностей розпочалися навесні 1992 року, а в листопаді того ж року із вітчизняних матеріалів — нержавіючої сталі та мідних сплавів, які виготовлялися на заводі

“Запоріжсталь” та Артемівському заводі кольорових металів, відкарбовано перші монети.

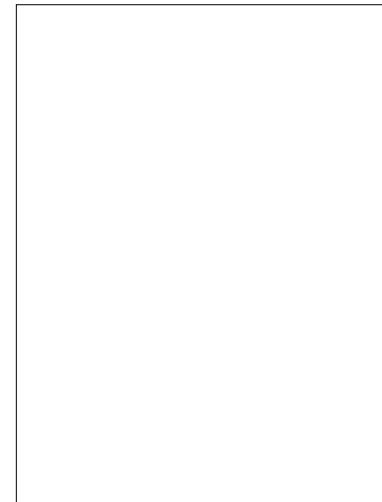
Одночасно на базі незавершеного будівництва — корпусів і виробничих площ колишнього заводу “Алмаз”, переданих НБУ, розпочалося спорудження Банкнотної фабрики. Зрозуміло, ми були першо-прохідцями у цій справі, адже раніше емісійні функції виконував Держбанк СРСР. Перші “процентовки” за виконану роботу надходили до управління капітального будівництва Національного банку, створеного у січні 1992 року. Будівництво було до-

ручене компанії “Київінвестбуд”, яка свого часу споруджувала оборонний завод “Алмаз”. Воно велося за робочою документацією, розробленою проектним інститутом “ДіпроНДІ-поліграф”. Нас підганяли терміни. Кількість робітників на будівництві Банкнотної фабрики була доведена із 70 до 1000 чоловік. Складність полягала насамперед у тому, що механічні цехи і будівлі колишнього заводу “Алмаз” потрібно було істотно перепланувати і пристосувати до нового виробництва.

Паралельно з будівництвом велася робота і щодо укомплектування фабрики технологічним устаткуванням.

Друкарська офсетна машина “Супер Симултан” на Банкнотній фабриці НБУ.

Робили все за найсучаснішими зразками. Згідно з укладеними контрактами іноземні фірми поставили прогресивні технології і найновіше устаткування: для друкування банкнот — англійська фірма “Томас де ля рю”, для виготовлення друкарського обладнання — швейцарська фірма “Де ля рю Джорі”, для виготовлення фарб — швейцарська фірма “Сікпа”. Зауважимо, що ми далекоглядно розпочали велике будівництво зі складів. І не прогадали, адже тут зберігалося устаткування, яке залежно від готовності корпусів одразу монтувалося.

У березні 1994 року було введено в експлуатацію перші потужності з друкування банкнот, а вже в 1996 році стала до ладу Банкнотна фабрика. Відтак ми почали економити мільйони доларів для нашої держави.

Зі знаменною подією в історії нової України всіх причетних до будівництва фабрики привітав на її урочистому відкритті тодішній Президент України Леонід Кравчук.

A на часі поставали нові проблеми і завдання. Де зберігати банкноти, які надходять із-за кордону? Якщо будуть емітовані національні гроші в Україні, то яка інфраструктура забезпечить їх циркуляцію?

Такої структури не було. Технічне забезпечення заходів щодо проведення грошової реформи, власне кажучи, виявилося справою Національного банку. Все здійснювалося і створювалося, як то мовиться, за рахунок “внутрішніх резервів”. Важко повірити, проте у 1993 році золотий запас Української держави зберігався у пресічному будинку — на складах ЛТД “Перлина”. Пам’ятаю, в аварійному порядку ми зміцнювали стіни, пере-

*В одному із цехів
Фабрики банкнотного
паперу в Малині.
Круглоствока
папероробна машина
для виготовлення банк-
нотного паперу.*

*Фабрика
банкнотного паперу
Національного банку
України в Малині.*

міськбуд”, який будував цю унікальну споруду, гарантував нам це. Велику допомогу в комплектуванні інженерним устаткуванням і кабельно-проводниковим обладнанням продукцією надавав Національному банку Комітет по державних ресурсах (який існував на той час), зокрема, його керівники — голова Анатолій Мінченко та особливо перший заступник Микола Мілецький. Комплектування і постачання будови устаткуванням координував штаб, на засіданнях якого регулярно й оперативно вирішувалися питання, що виникали в процесі будівництва. Напередодні грошової реформи, в червні 1996 року, завершили спорудження і цього об’єкта. Зали, де нині зберігаються монети, банкноти, цінні папери, обладнано спеціальними запірними пристроями, в приміщеннях забезпечені особливий температурно-повітряний режим.

Aле введення у дію цих об’єктів проблему власної виробничої бази цілковито не розв’язувало. Банкнотний папір Україна купувала за кордоном. А це — чималі кошти, яких і так бракувало молодій державі. Тож закономірно виникла ідея створити замкнений цикл із виробництва грошей, побудувавши Фабрику банкнотного паперу. 12 серпня 1992 року уряд та НБУ підписали субконтракт із Державним поліграфічним інститутом Італії на виготовлення і постачання сучасного технологічного устаткування для виробництва банкнотного паперу. Фірма “Фабріано”, яка входить у п’ятірку кращих фабрик Європи в цій галузі, разом із проектним інститутом “Укргіпропапір”, який узявся за реалізацію проекту, гарантувала виготовлення банкнотного паперу обумовлених показників: із високоякісним багатотоновим водяним знаком, із захисними елементами найкращих світових зразків та можливістю введення в банкноту одразу двох захисних стрічок.

Вибір місця розташування виробництва випав на Малин Житомирської області. Чому зупинилися саме на цьому варіанті? Перш за все Правління НБУ керувалося логікою економічної доцільності. Малин здавна славився своєю паперовою продукцією. Заснована 1871 року місцева фабрика виробляла щороку 14—15 тисяч пудів цигаркового, мундштучного й обгорткового паперу, який мав попит не лише в Росії, а й за її межами. 1872 року на Всеесвітній торгово-промисловій виставці у Відні малинський

папір був відзначений дипломом, медалями. У роки радянської влади високоякісний конденсаторний папір, який виготовлявся в Малині, користувався великим попитом — і не лише в республіках колишнього СРСР, а й у Польщі, Угорщині, Німеччині... Властиво, ми прагнули зберегти напрацьований потенціал — висококваліфіковані кадри, можливості використання енергетичних ресурсів діючої фабрики, зокрема, тепла, електроенергії, технічної води, стисненого повітря, технологічної пари. Фабрика банкнотного паперу мала бути авто-

собівартість друкування та карбування українських грошей була низькою, технологія їх виготовлення має бути ресурсозберігаючою і дешевою. Наявність у державі власного виробництва банкнотного паперу і банкнот — це ознака її цивілізованості, економічного прогресу. Україна засвідчила це світові. Сьогодні можна впевнено говорити, що український банкнотний папір не гірший, ніж раніше імпортований, а його розрахункова вартість на 20% нижча від аналогічної продукції іноземних виробників. Пояснюється це передусім широким за-

бут. Зокрема, для молодого колективу споруджено 80-квартирний житловий будинок. Наш достаток — не тільки в безперебійній роботі фабрики, а й у здоров'ї тих, хто на ній працює. Тому одночасно з підприємством будували й очисні споруди, призначенні для очищення господарських викидів. Потужність цих споруд забезпечує обробку 15.5 тисяч м³ забрудненої води на добу, яка проходить повне механічне та біологічне очищення. Їх технологія визнана однією з кращих — і не лише на Житомирщині. Як тут не згадати про тих, хто проектував і будував очисні споруди, — проектний інститут “Укргіпропапір” і концерн “Укрмонолітспецбуд”!

Національний банк ніколи не зосереджувався лише на одному проекті і ніколи не ставив крапку на тому, що вже введено у дію. Відтак Банкнотна фабрика розбудовувалася, Фабрика банкнотного паперу нарощувала потужності та освоювала нові технології, а ми вже вивчали можливості монетного виробництва. Спочатку думали будувати Монетний двір на не освоєних заводом “Алмаз” територіях. Але коли почали підраховувати й аналізувати, зупинилися на іншому варіанті: щоб швидше ввести в дію Монетний двір, треба знову скористатися корпусами заводу “Алмаз”. У 1994 році Кабінет Міністрів прийняв рішення про передачу всіх корпусів заводу з усією його інфраструктурою Національному банку. Закипіла робота. Почалося перепроектування...

Провіві тендер, у якому взяли участь монетні двори Великобританії, Австрії, Франції, Італії та Південно-Африканської Республіки, Національний банк обрав генпідрядником проекту Австрійський монетний двір, який має понад 800-річний досвід карбування монет. На основі технологічних рекомендацій та запропонованого устаткування Дніпровський проектний інститут, який брав участь у проектуванні тимчасових потужностей для карбування монет масового обігу в Луганську, розробив також проект Монетного двору.

Уже в листопаді 1997 року в Києві запрацювала перша черга виробництва Монетного двору. Причому, зазначимо, значну частину технологічного устаткування, змонтованого на тимчасових потужностях у Луганську, було капітально відремонтовано і встановлено на Монетному дворі в Києві. Першими стали до ладу інструментальне виробництво, цех карбування пам'ятних і ювілейних монет, цент-

У першому кварталі 1997 року Фабрика банкнотного паперу у Малині почала давати продукцію.

номною від виробництва, де виготовлявся конденсаторний папір, та водночас гідною спадкоємницею підприємства, якому понад сто років. Керівництво Національного банку обрало найперспективніший шлях, придбавши суперсучасне обладнання за кордоном. Папероробну машину поставила італійська фірма “Сікма”, розмежувальне обладнання надійшло зі Швейцарії, бавовноочисне — з Іспанії.

Навесні 1997 року за активної участі корпорацій “Укрбуд”, “Укрмонтажспецбуд”, підприємства “Папірбуд” Фабрика банкнотного паперу стала до ладу. У церемонії урочистого відкриття взяв участь Президент України Леонід Кучма. Із пуском фабрики ми не просто констатували факт, що відтепер маємо замкнуту технологію виготовлення банкнот. Суть цього чи не єдино оптимального варіанта — в його раціональності, економічності. Щоб

стосуванням ресурсозберігаючих технологій, новітнього устаткування, високою кваліфікацією працівників. За короткий час Фабрика банкнотного паперу вийшла на міжнародний ринок, вигравши тендер на виготовлення банкнотного паперу для Міністерства фінансів Індії. Причому в тендері брали участь фірми зі світовим ім'ям, зокрема, “Крейн” (США), “Фабріано” (Італія), “Аржо Вігінс” (Франція), “Лайзенталь” (Німеччина).

Цим ми горді, про це знає світ. Пишаємося в Національному банку ще й тим, що, беручись за справу, ніколи не робимо її формально, аби як, лише для того, щоб відзвітувати. Ми дбаемо і про людей, які працюють на фабриці, і про екологію, тобто про наше майбутнє. Збудувавши в Малині фабрику, ми не лише зуміли задіяти кадровий потенціал, створити для її працівників робочі місця, а й подбали про їхній по-

Такою була балюстрада четвертого поверху до реконструкції.

ральна лабораторія, до якої входять хімічна, фізична та спектральна. До речі, все обладнання Монетного двору — найсучасніше. Наприклад, гідрравлічний прес “Гребенер” (Німеччина), з допомогою якого карбуються монети (його робочі зусилля — 400 тонн на 1 см²), — абсолютно унікальна машина: у світі є всього 5 одиниць такого обладнання. Один, експериментальний, зразок знаходиться на Австрійському монетному дворі, а чотири серійних — у нас. Не на рік-два і навіть не на десять створювався наш Монетний двір, тому все краще устаткування, яке було на той час у світі і яке мали змогу придбати, — тут. Унікальною є також центральна лабораторія. Подібної в Україні немає навіть у системі НАН.

На сьогодні введені в дію потужності з виготовлення монет масового обігу, колекційних монет із дорогоцінних металів, а також державних на-город і знаків. Назуву кілька цифр. Щороку на Монетному дворі виготовля-тиметься у середньому 1 мільярд роз-мінних монет, близько 400 тисяч юві-лейних і пам'ятних, понад 200 тисяч

орденів і медалей. До речі, виготовлен-ня і продаж інвестиційних монет із дорогоцінних металів дали змогу частково профінансувати будівництво.

Звичайно, велике виробництво не можна уявити без допоміжних служб. Тут є автономні ремонтно-механічна та енергетична дільниці, унікальний склад монет, дільниця, яка забезпечує повну механізацію вантажно-роз-вантажувальних і транспортно-склад-ських робіт. Як відомо, для роботи з металами потрібен особливий мікро-клімат, певна вологість, стабільна тем-пература. Такий мікроклімат у виробни-чих приміщеннях забезпечують майже 200 енергосистем, розташован-их на енергетичній дільниці. А епо-ксидно-каучукове покриття на підлозі створює тут особливий затишок: анти-статик не затримує пил у приміщен-нях, каучук поглинає звуки.

23 квітня 1998 року в Києві відбуло-ся урочисте відкриття Монетного дво-ру НБУ. Символічну синьо-жовту стрічку перерізали найвищі державні особи України та Австрії — Прези-дент України Леонід Кучма і Феде-ральний канцлер Австрії Віктор Кліма.

Нині керівництво НБУ вивчає пита-ння щодо створення заготівельного виробництва розмінних монет, без якого не може бути замкнутого циклу виробництва монет масового обігу.

Як відомо, постановою Кабінету Мі-ністрів від 29 січня 1996 року № 128 Центральне сховище, Фабрика банк-нотного паперу та Монетний двір від-несено до найважливіших будов ви-робничого призначення України. Пе-редбачалося, що створення цих по-тужностей фінансуватиметься за ра-

хунок бюджетних коштів держави та кредитної лінії Італії. Але через дефі-цит державного бюджету Національ-ний банк на прохання Кабінету Міністрів фінансував і фінансує будів-ництво цих державних об'єктів за ра-хунок власного прибутку.

Новобудови НБУ — йдеться пере-дусім про Банкнотно-монетний двір і Фабрику банкнотного паперу — без перебільшення є вагомим здобутком молодої Української держави. Адже власне виробництво грошових знаків і цінних паперів — питання не лише національної безпеки, а й престижу країни у світі.

ТУТ НАШ ДІМ

Життя навчило: той дім стає рідним, куди повертаєшся з радістю. Це — свята істини. Як і те, що на роботі ми проводимо переважну частину сво-го життя. Дуже важливо, щоб цей наш другий дім був до душі, затишним... Лише тоді людина сповна виявляє свій професіоналізм, стає на роботі не байдужою, а зацікавленою особистістю.

Коли я на запрошення В.А.Ющен-ка прийняв рішення перейти працю-вати до Національного банку, то чітко зважив свою позицію: найвідповідальніші сьогоденні будови України — це об'єкти НБУ. Хотілося весь набутий досвід віддати високій ідеї. Поряд зі мною тепер працювали люди іншої професії — Економісти з великої літе-ри, яким випало створювати банків-ську систему нової незалежної держа-ви. Їх не без підстав називали у банку елітарними спеціалістами. І тоді я відважився зламати давній стереотип. Елітарні працівники — це професіона-ли своєї справи. У тому числі й буді-

Фрагмент вилученої під час капітального ре-монту НБУ опорної конструкції 1905 року.

Виті колони ризалітів до і після реконструкції.

вельники.

Починати завжди непросто. Ще складніше, не порушивши, так би мовити, генетичного коду архітектурної перлині столиці — центрального приміщення Національного банку, грамотно провести реконструкцію будівлі: відновити первозданну просторову організацію поверхів, зберегти історичні інтер'єри, правильно розставити кольорові домінанти. Ми відмовилися від косметичного латання дірок, яке практикувалося тут уже протягом півстоліття потому, як архітектор Кобелев у 1934 році надбудував третій і четвертий поверхи. Адже споруда знаходилася в аварійному стані. Більшість основних конструкцій “з’їла” іржа. Навантаження на квадратний метр не могло перевищувати ста кілограмів. Уявіть, на балконі навіть удвох стояти було небез-

Вишукані люстри — окраса залу засідань.

печно. Аварійних перекриттів налічувалося до сорока. Люди працювали у неймовірно небезпечних умовах. Далі ризикувати ми не могли. Потрібно було терміново ремонтувати приміщення. Aleйти легшим шляхом ми не хотіли. Тому вирішили спочатку зробити комплексну інженерну діагностику технічного стану всіх конструкцій споруди, прислухатися до рекомендацій спеціалістів. Три провідні науково-дослідні інститути — Інститут будівельних конструкцій, “Укрпроектреставрація” і “Стальконструкція” підготували звіт у п’яти томах.

Це був титанічний труд. Проектна документація загубилася під час війни, і тепер, урахувавши всі архітектурні секрети Кобелєва, треба було калькувати проект із готової споруди — зняти нашарування десятків дрібних ремонтів,угледіти суть і видати креслення, яке становило б єди-

Верхні частини веж ризалітів до і після реконструкції.

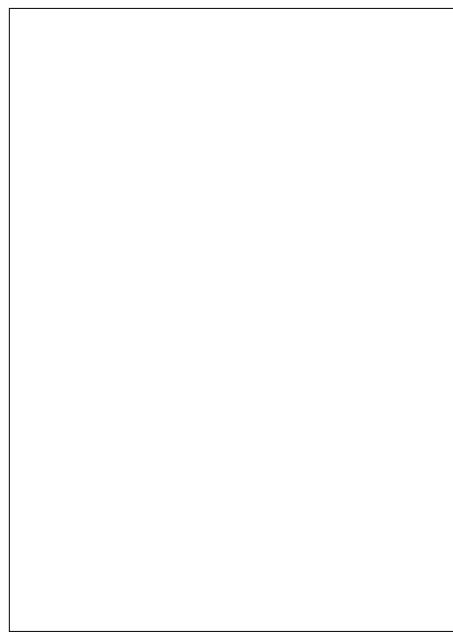
ну формулу творчості видатного архітектора. Це був той підхід до реконструкції, який нині називають “контекстуальним”, тобто такий, що враховує контекст. А контекст був витвором мистецтва, пам’яткою архітектури... Ми знімали подекуди до двадцяти шарів побілки, прискіпливо звіряли кожен крок із каталогом 1905 року, щоб відновити функціональне призначення приміщень.

На засадах логіки Кобелєва прагнули обережно привнести в реконструкцію своє, нове, не витісняючи старого. На канву історизму накладався модерн. Тривав діалог архітектурних стилів, підходів, творчих уявлень. Старі інтер’єри надавали особливої урочистості просторим залам-кабінетам зі строгими офісними меблями. Створювався місткий образ споруди з багатоголосим перегуком ліплень...

Звідси 1994 року починається капітальний ремонт НБУ. В ході реставрації операційному залу повернуто всю його вишуканість і первозданну пишноту, створено комфортні робочі умови для працівників та відвідувачів банку.

Xоча тоді все це лише вгадувалося. Адже задум конструктора, будівельника завжди домінує над інертним матеріалом, у якому він втілюється. Ще п'ять років тому операційний зал нагадував вулик. Тут стояли десятки канцелярських столів, у приміщенні було тісно і завжди гамірно. Саме звідси, із залу ОПЕРУ, починали реконструкцію. Ми прагнули передусім в усіх елементах зберегти рівновагу природних потреб людини і комфорту. Розмістивши операціоністів ліворуч і праворуч уздовж залу, ми відкрили його об'ємно-просторові переваги, акцентувавши увагу на середині. Фонтан у центрі з алегоричними фігурами, які символізують економіку та фінанси, — вишукана архітектурна знахідка. Ніжною крейдяною близиною сяють скульптури античних богів. По всьому периметру залу над балконом збережено ліпні прикраси у вигляді щитів із зображенням емблем і гербів. У центрі стелі відновлено у первісному вигляді

но підігрівалося батареями, влітку, рухаючись холодними підземними каналами, охолоджувалося, а якщо треба було охолодити його ще більше, зволожувальні резервуари заповнювали льодом. На жаль, жодних документів щодо повітряного опалення та охолодження не збереглося. Через інженерну безграмотність тих, хто експлуатував будинок після революції, повітряні системи було перекрито, замуровано. Йшли, як кажуть, шляхом найменшого опору: не знаєш, як користуватися, — викинь. Нам довелося займатися і цією, можна сказати,

Вестибюль головного офісу НБУ.

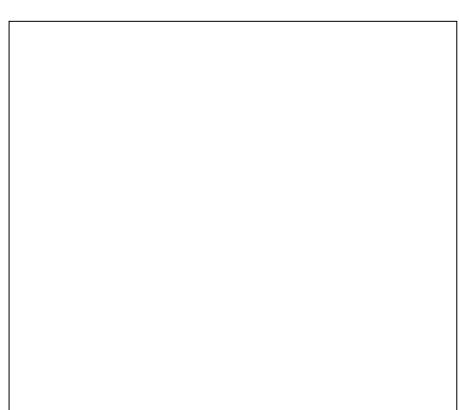
ліхтар: розписане фарбами по склу зображення захисника Києва — архістратига Михайла. Вдало вирішено також проблему комбінованого освітлення операційного залу.

Зроблю ще один відступ — укотре із захопленням згадаю талановитого архітектора та інженера Кобелева. Досі не збагну, як він зумів на початку століття створити таку унікальну вентиляційну систему. Сім електрических вентиляторів загальною потужністю близько 18 кінських сил могли протягом години двічі перекачувати у приміщеннях усе повітря. Взимку во-

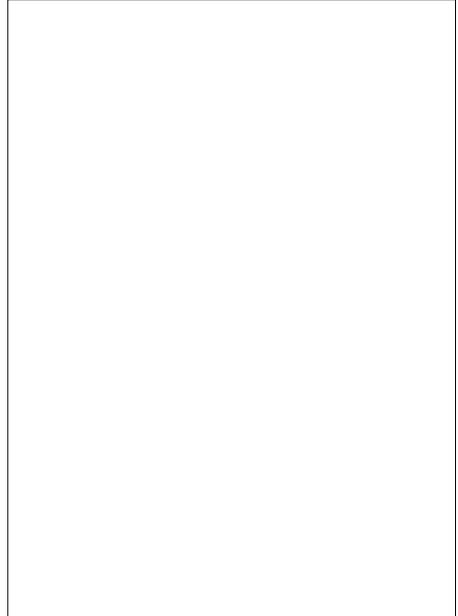
Незатишний підвальний підвал із десятками перегородок перетворено у світлий і просторий цокольний поверх. Нині тут банківська мистецька галерея.

зовсім не будівельною проблемою. I досягли певних результатів: в ОПЕРУ температура повітря цілий рік однакова — 18—20 градусів. Правда, на цьому не заспокоюємося. Хочемо-таки розгадати секрет Кобелева — робимо перші експерименти: задіяли витяжку, вирішили проблему опалення цокольного поверху.

До речі, раніше, до реконструкції, під ОПЕРУ знаходилися підвали, де зберігалися багаторічні накопичення всілякого мотлоху. Звідти вивезли сотні машин сміття. Незатишний підвальний підвал із десятками перегородок ми

У холі третього поверху також відновлено просторові ідеї архітектора Кобелева.

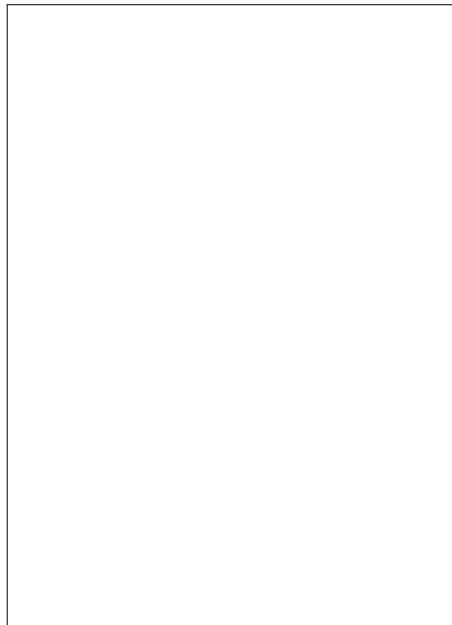

Вітраж на парадних сходах.

вирішили перетворити у просторе ошатне приміщення. Тепер це білий, освітлений природним денним світлом цокольний поверх. Гра круглих колон, прямих кутів та овальних арок, просторових об'ємів, скляних перекріттів, за якими розмістилися сучасні кабінети, підпорядкована головному акорду архітектурної теми — вільним простором галереям, урочисто-блілим площинам стін, стел, дверей. Успішно втілено ідею правильної регулярної організації простору. Нині цокольний поверх — це просторий хол, де розмістилися господарське управління, нумізматичний та аптечний кіоски, бібліотека. Тут же — їdalня, композиційно витримана в загальному стилі: арки, колони, білі стіни, штучна зелень... Із реконструкцією цокольного поверху з'явилися чудові інтер'єри, ніби створені для експонування творів мистецтва. Отож саме тут було вирішено створити банківську мистецьку галерею.

Справді, необхідна величезна робота інтелекту виконавців, щоб органічно вписати всі нові елементи в образ архітектурної пам'ятки, створивши свіжий контекст її сприйняття. А ще надзвичайно важливо, щоб приміщення, де працюєш, не втомлювало, щоб не було в ньому нічого зайвого, що відволікало б або набридalo.

Перший і другий поверхи до реконструкції теж становили собою безліч комірчинок. Раніше тут були прекрасні розкриті касові зали. Ми вирішили відновити просторові ідеї 1905 року. Коли розібрали перегородки, виявили високі склепінчасті стелі

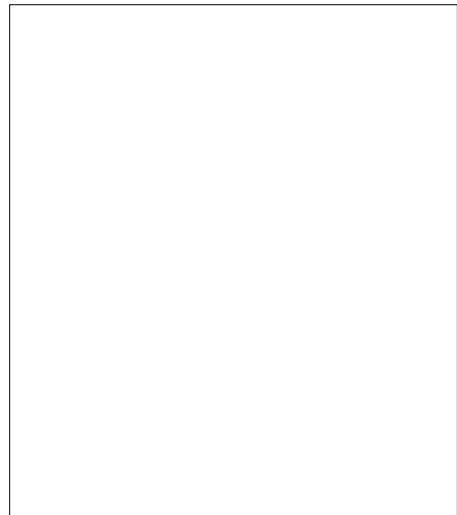

Наріжні сторони фасаду прикрашають скульптури величезних грифонів. В античній міфології грифони вважалися символами золотих копалень.

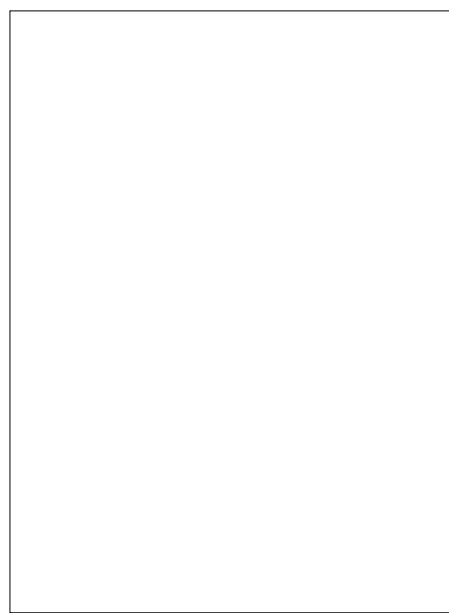
і вітражі. Зберігаючи геометричну заданість регулярних висот стін, надумано не розчленовуючи просторову єдність стелі, вдалося відновити зали, в яких завдяки особливостям офісного “начиння” розмістилися службові кабінети. Естетично обладнавши робочі місця, продумали й такий важливий нюанс: люди, які працюють зовсім поруч, не бачать один одного, зате вгорі над ними — високі стелі. А відчуття простору розкріпачує думку...

Як відомо, третій і четвертий поверхи надбудовувалися у 1934—1935

роках. Архітектору Кобелеву вдалося стару фасадну забудову довершити ще двома поверхами, не порушивши архітектурної цілісності споруди. Важко навіть повірити в те, що споруда будувалася в два етапи. На жаль, подальші ремонти спотворили первісний задум. Ще недавно в кабінетах на четвертому поверсі висота стелі була більшою, ніж їх ширина або довжина, тоді як у коридорах, навпаки, нижчою. Пенали-кабінети поглинали красу ансамблю четвертого поверху. Ліплення переривали перегородки, світле широке приміщення перетворювалося на довгий похмурий коридор, по обидва боки якого — чорні важкі двері. Від цього ми теж вирішили відмовитися. Ремонт, який нещодавно тут завершився, повернув із

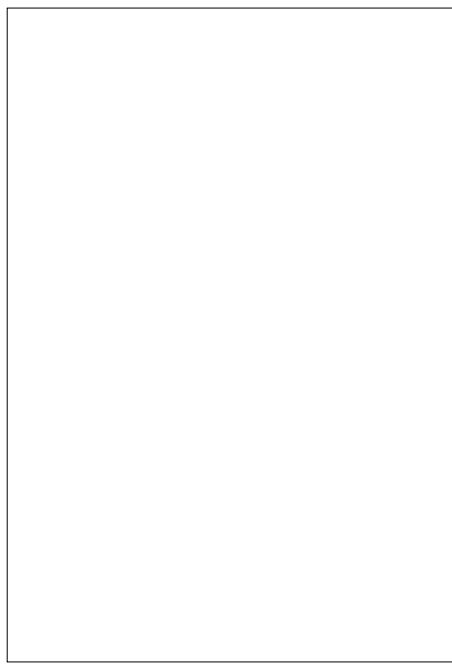
Вікно-розетка античної стінки ризаліту до реконструкції.

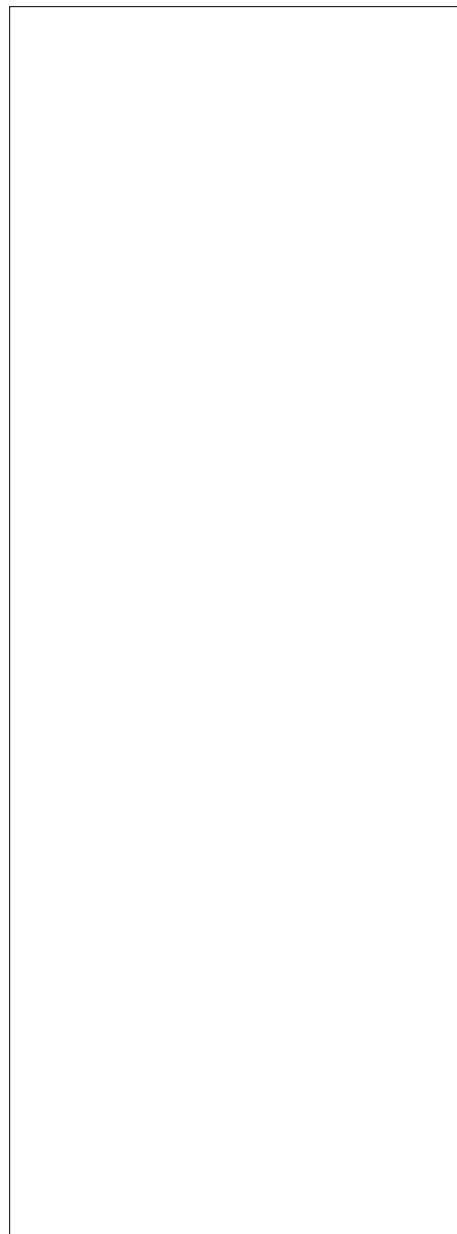
Центральний вхід у будинок НБУ.

півстолітньої давнини просторі приміщення на четвертому, розкішні зали засідань на другому і третьому поверхах. Реставровано стіни, стелі, ліпні елементи, позолоту.

Після ремонту, наприкінці 1995 року, на другому поверсі за участі Президента України Леоніда Кучми було відкрито музей “Скарби України”. Відтоді у дні відкритих дверей банку тут побувало багато людей: серед почесних відвідувачів — колишній Прем'єр-міністр Великобританії Джон Мейджор, директор-розпорядник МВФ Мішель Камдессю, відомий фінансист Джордж Сорос. Створення цього музею з його багатими фондами є красномовним доказом того, що золотий запас нашої держави по-при всі негаразди нинішнього суспільно-політичного та економічного життя, є вагомим і стабільним.

Брама головного фасаду будинку НБУ після реставрації.

Пристінні колони і ризаліти головного фасаду в процесі реставрації.

В інтер'єрах будинку напочуд вдало відновлено соковите ліплення, різьблення, позолоту.

П ротягом семи років тривала реконструкція та реставрація головної будівлі банку. Сьогодні у великих залах цокольного, першого, другого поверхів установлено внутрішні багатофункціональні модульні перегородки, які дали змогу створити рациональні приміщення для департаментів валютного регулювання, монетарної політики, операційного та господарського управління. Сучасні конструкції зі скла і нових матеріалів (ламінату, меламіну) органічно вилися в інтер'єр старовинної будівлі. Вони не домінують у ній, а, навпаки, скромними сучасними формами, стриманими кольорами, перевагою прозорих площин зі скла підкреслюють велич, паданість і декоративність рішень архітекторів минулого. Навіть осмислючи умеблювання приміщення, ми в кожному конкретному випадку враховували закони естетики, вимоги українських нормативів із пожежної безпеки, освітлення робочих місць та оптимальні дизайнериські розробки.

Над реконструкцією приміщення центрального корпусу НБУ працювало 17 підрядних організацій. Проблем вистачало. Наприклад, споруда почала давати нерівномірну усадку. (Кобелев "посадив" частину фундаменту будівлі на лесовидні ґрунти, а одне крило — на насипний ґрунт). За шістдесят років споруда "присіла" на 150 міліметрів. Будівельники, крім ремонтних робіт, поліпшили конструкцію, і це призупинило природну усадку. Будинок, який фактично не постраждав під час війни, все ж мав на собі пам'ять тих літ. Металоконструкції покрівлі були посічені осколками. Їх обережно видалили, відновили клепані ферми. Робітники НДІ "Стальконструкція" працювали на горищі майже рік. При детальному обстеженні основного фасаду виявили пошкодження карнизів, рустованих плит, баз і капітелей колон. Довелося замінити 60% архітектурних елементів фасаду, 50% складної декоративної штукатурки, замість залізних встанови-

вiti елементи з некорозійних металів, поміняти віконні блоки, капітально відремонтувати в'їзні ворота, балюстраду... За робочою документацією інституту "Укрпроектреставрація" АТ "Київська міжобласна спеціальна науково-реставраційна проектно-виробнича майстерня" у стислий термін виконала всі ремонтно-реставраційні роботи.

У будівництві не існує дрібниць. Без гарної дверної ручки немає гарного будинку. Тому заздалегідь продумували всі деталі — і фактуру та колір стін, і своєрідність світильників, які підсвічують стелю, і навіть колір кілимка у ліфті. Деталі надавали будинку певного характеру. На кшталт того, як літературний образ починає жити своїм життям, підкоряючись властивим йому внутрішнім законам розвитку і ведучи за собою автора, — відбу-

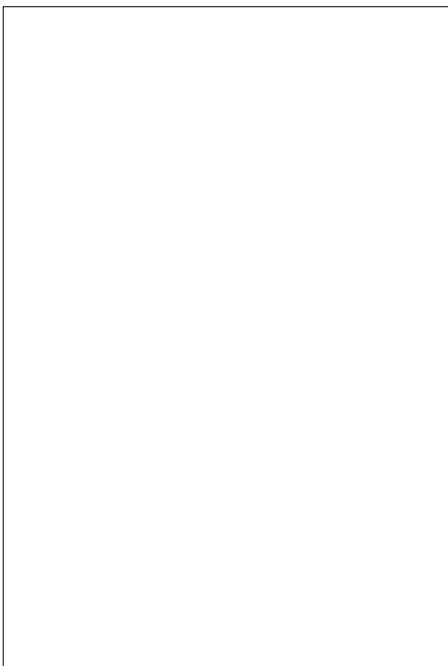
дова керувала на-
ми. Ми підкоря-
лися її законам. У
процесі роботи
виникла потреба

у переїздних сходах, які з'єднували б центральний корпус із флігелем. Відновивши первісний вигляд фасаду, ми подбали також про внутрішній двір будинку. Колишню каретну реконструювали, розмістивши там автогосподарство. Конюшню переобладнали під гараж. При обстеженні флігеля, де знаходився гуртожиток і база загону охорони, виявилося, що міжповерхові перекриття втратили опорну спроможність, стіни мають відкриті тріщини і руйнуються, віконні рами прогнили. Словом, будинок у аварійному стані. З нього в терміновому порядку відселили всі служби і мешканців. Шляхом перепланування, змінення основних опорних конструкцій колишній флігель пристосували під лікувально-оздоровчий комплекс — він відкрився наприкінці 1996 року.

До речі, ніхто ніколи не підраховував, скільки робочого часу витрачається працівниками через відвідання поліклініки, ніхто не аналізував наслідків невчасно проведених профілактичних заходів. Отож, аби наблизити висококваліфіковану лікарську допомогу до місця роботи та організувати профілактичне оздоровлення працівників, при НБУ відкрилася міні-поліклініка. Враховуючи специфіку роботи співробітників банку — значні психоемоційні, стресові навантаження, активне використання комп'ютерної техніки, відеотерміналів, у лікувально-оздоровчому комплексі ведеться прийом хворих за 12 спеціальностями. Є реабілітаційний підрозділ — фізіотерапевтичний кабінет із саунотерапією, ЛФК, кабінет функціональної діагностики, клінічна лабораторія. Нещодавно на проспекті Науки, де також розташовані підрозділи НБУ, відкрився медпункт.

Лише минулого року працівники банку понад 15 тисяч разів звертали-

Фрагмент інтер'єру.

Зал засідань НБУ після реконструкції.

ся до амбулаторії за консультаціями, понад 24 тисячі скористалися лікувальними процедурами. Це не лише турбота про людей, а й реальна економія коштів. Тих, хто обов'язково має проходити медичний огляд — працівники загону охорони, комунальних служб, водії, — у банку понад 800 чоловік. Загалом медогляд у амбулаторії банку дає змогу установі економити близько 50 000 гривень на рік. Нині ми поставили ще одну мету: відлучити наших працівників від паління. Адже така проблема існує, зокрема, в жіночому середовищі.

Одночасно з промисловими об'єктами заводу "Алмаз" НБУ передали незавершені будівлі фізкультурно-оздоровчого комплексу. Стан недобудованих об'єктів, які вже багато років

У лікарській амбулаторії НБУ ведеться прийом хворих за 12 спеціальностями.

стояли просто неба і руйнувалися, був український незадовільним. Ватутінська районна адміністрація м. Києва вимагала від керівництва заводу, а пізніше й від керівництва Банкнотної фабрики на-

вести лад на будівельному майданчику. А коли поряд розмістився Троєщинський речовий ринок, стало зрозуміло, що далі зволікати не можна. Оскільки на Троєщинському масиві розташована основна виробнича база НБУ, було прийнято рішення про створення для її працівників фізкультурно-оздоровчого комплексу з лікувально-оздоровчими функціями. Будівництво ФОКу велось, як кажуть, із перемінним успіхом: часом пожвавлювалося, часом узагалі припинялося. Лише у 1998 році АТЗТ "Київбудінвест" за проектом інституту "Діпро-здоров" комплекс здали в експлуатацію. Крім працівників банку, НБУ знайшов можливість безоплатно оздоровлювати тут дітей-чорнобильців і членів дитячого футбольного клубу, який знаходитьться на території району. Понад 3 500 чоловік щороку відвідує басейн, понад 5 500 — тренажерний зал.

Такий у нас підхід: на роботі люди мають почуватися комфортно і зручно, відчувати турботу про себе — лише тоді можна сподіватися на цілковиту віддачу. Тому дбаємо і про умови праці, і про калорійність продуктів харчування, і про житло, і про відпочинок банківських працівників. Коли в 1993 році розроблялася концепція розвитку соціальної сфери системи НБУ, було враховано все. А сьо-

Виставка-продаж у їдальні НБУ.

годні вже можна звітувати про зроблене. В травні 1995 року після повної реконструкції в головному корпусі НБУ відкрито їдальню з кафетерієм. Зазначу, що виробничі приміщення, обідні зали обладнано секційно-модульною технікою. Щодня тут обслуговують понад 600 працівників. У березні 1997 року таку ж їдальню відкрили на проспекті Науки, 7, а в травні того ж року почав працювати стіл замовлень, послугами якого щодня користуються понад 300 чоловік, а товарооборот становить до 5 000 гривень.

Предмет особливості уваги НБУ —

житло для працівників. Мені приемно сьогодні говорити про те, що завдяки дольовій участі в житловому будівництві величезна черга, яка бере свій початок ще з часів Республіканської контори Держбанку СРСР, поступово зменшується.

Дбаємо також про відпочинок наших працівників. НБУ має будиночки відпочинку на базі "Осокорки" в Києві, у селищі Затока Одеської області та в Залізному Порту на Херсонщині, а також 25 місць у санаторії-профілакторії "Кришталеве джерело" на Закарпатті. А проте проблем із відпочинком вистачає, особливо в регіонах. Це певною мірою пояснюється недостатнім фінансуванням, часом — несерйозним ставленням до питань відпочинку з боку окремих керівників регіональних управлінь НБУ. Хотілося б, звичайно, щоб службовці банку мали можливість відпочити влітку також у Криму або в Карпатах, але власної бази поки що там не маємо. У перспективі — проектування бази відпочинку в урочищі Млино-

Стіл замовлень працює щодня.

ве на Дніпрі під Києвом, яка дісталася у спадок від заводу "Алмаз". Але її дерев'яні будиночки розташовані на території бази відпочинку заводу "Арсенал", яка приватизована, що ускладнює вирішення цього питання...

І ще така, здавалося б, дрібничка: зовнішній вигляд працівників обслуговуючого персоналу. Впродовж багатьох років ми не звертали на це уваги, навіть уніформа банківських службовців канула в Лету. А от пошили спеціальну форму для охоронців, слюсарів, прибиральниць і, не перебільшуючи, стали на кілька щаблів цивілізованишими.

Пригадаймо, в системі Держбанку СРСР до капітального будівництва завжди підходили за залишковим принципом фінансування. У кращому разі робили косметичний ремонт, і люди продовжували працювати в аварійних приміщеннях. Із 50 споруд, які нині належать системі НБУ, 23 понад сто років обходяться без реконст-

Восени 1999 р. введено в дію після капітального ремонту історичну частину другого корпусу НБУ по вул. Інститутській, 9.

рукці та експертизи. У кількох із них уже зроблено капітальний ремонт. Це стосується будинків обласного управління по Києву та області, Черкаського та Рівненського регіональних управлінь.

Поки що відчувають дефіцит робочих площ і працівники центрального апарату. Як не прикро, багато банківських службовців до цього часу працюють в орендованих приміщеннях, нерідко у напівпідвальних. Тому довелось нам придбати будинки по вулиці Інститутській, 9, 12, 11б, розташовані поряд із центральним офісом банку.

Будинок по Інститутській, 9, який раніше належав банку, але із часом був переданий місту, споруджено ще в 1841 році. Спочатку тут розміщувалося Київське дворянське зібрання, а пізніше, до 1905 року, — Київська контора Державного банку Росії. Останнім часом він використовувався як житловий будинок. Національним банком після розгляду проектних розробок реконструкції було прийнято рішення щодо капітального ремонту будівлі (із заміною перекриттів і надбудовою аттичного поверху) та прибудови п'ятиповерхового приміщення і триповерхової підземної стоянки для службових і приватних автомобілів. Задуми замовника відобразив на папері інститут “Київпроект”, а втілив концерн “Укрмонолітспецбуд”. Нещодавно реконструйована і передана в експлуатацію історична частина будівлі налічує 5 робочих поверхів і цокольний, де розташовано ідалінію. Okрім розміщення структурних підрозділів, у цьому будинку відведені

приміщення для Музею грошей.

Зауважу, що більшість центральних банків мають свої музеї. І то не просто данина моді. Музей банку — це підрозділ, який популяризує фінансово-банківську політику країни й акумулює цінності, що стосуються історії національної валюти. Із 1985 року в тодішній Республіканській конторі Держбанку СРСР також існував музей, який діяв до жовтня 1997 року. У зв’язку з глобальними історичними змінами, що відбулися у нашій державі, та створенням Національного банку України експозиція музею, властиво, застаріла і потребувала принципово іншої концепції, а її побудова — нового бачення. Наприкінці минулого року керівництво банку прийняло рішення про створення на базі старої експозиції нового Музею грошей, концепцією якого передбачалося не лише висвітлення діяльності Національного банку України, а й широка презентація історії грошового обігу на території України від найдавніших часів до сьогодення.

Реконструювавши будинок № 9, банк отримав надійну і керовану територіально обчислювальну мережу, яка дас змогу вирішити комплекс завдань стосовно платіжної системи України. Приміщення серверних мають високий рівень захисту від несанкціонованого доступу. На якісно новому рівні прокладено лінійно-кабельні системи з використанням структурованих кабельних систем. Поруч із серверними розташована нова УАТС “Меридіан-1”, яка повністю забезпечила працівників банку надійним телефонним зв’язком.

Значний розвиток одержала й матеріально-технічна база для підвищення кваліфікації банківських кадрів. Банківська академія, що розташовувалася по вулиці Січневого повстання, вже не задовольняла зрослі потреби Національного банку у цій важливій справі. Постало питання про будівництво Навчального центру НБУ. Конкретного втілення ця ідея набула після переселення управління по м. Києву і Київській області із будинку по вулиці Андріївській, 1 у реконструйований будинок на Контрактовій площі, 2-б.

Проектування Навчального центру здійснював інститут “Діпроцивіль-промбуд” за безпосередньою участі працівників департаменту персоналу та управління будівництва і реконструкції НБУ. Перед проектним інститутом стояло складне завдання: на базі триповерхового будинку по вулиці Андріївській, 1, збудованого ще в 1891

році за проектом знаменитого архітектора Володимира Ніколаєва, та прибудованого у 1979 році двоповерхового приміщення створити Навчальний центр для перепідготовки фахівців банківської справи з повним комплексом обслуговування, включаючи проживання, харчування та відпочинок.

Задум було втілено — навчальний заклад введено у дію разом із соціально-побутовим блоком (готелем на 36 місць, ідалінєю на 60 місць, спортивно-оздоровчим комплексом та підземною стоянкою автомобілів). У Навчальному центрі щорічно підвищуватимуть кваліфікацію 6—7 тисяч банківських працівників. Навчальні класи центру, бібліотека та актовий зал оснащені найсучаснішими аудіо- і відеосистемами, спеціальними екранами, дошками тощо.

Будівництво цього складного об’єкта здійснили БМУ-37, ВАТ тресту “Київміськбуд-6” та ВАТ “Київбудінвест”.

На відкритті Навчального центру за участі Президента України Леоніда Кучми було високо оцінено роботу всіх, хто доклав зусиль до створення закладу.

З метою економії коштів, забезпечення належними побутовими умовами працівників регіональних управлінь, які приїздять до Києва у відрядження, а також іноземних спеціа-

У Навчальному центрі НБУ щороку підвищуватимуть кваліфікацію 6—7 тисяч банківських працівників.

лістів, котрі надають Національному банку консультаційну допомогу, було реконструйовано житловий будинок по вулиці Івана Франка, 5, на базі якого створено гостинний дім. Щоб зрозуміти, яку економію дає цей об’єкт НБУ, слід підрахувати всі витрати, пов’язані з відрядженнями, орендою квартир для іноземних радників, на які, звісно, довелося б іти центральному банку держави, якби він не мав такого будинку. Крім гостинного дому, НБУ має комфортабельний гуртожиток по вулиці Миропільській.

За час існування НБУ споруджено і введено в експлуатацію також ряд інших, начебто й не державної ваги, але вкрай необхідних об'єктів. Серед них — виробнича база управління будівництва і реконструкції, без якої неможливо було забезпечити будови Національного банку устаткуванням та матеріалами.

У 1993 році введено в експлуатацію гараж на 100 автомобілів по вулиці Ямській, де розташовано службу інкасації управління НБУ по Києву і Київській області.

По створенні потужностей для друкування банкнот і проведення грошової реформи виникла потреба в утилізації старих та зношених банкнот. Відповідне устаткування встановили в одному з виробничих приміщень на Троєщині.

Національному банку України було передано разом із заводом "Алмаз" та кож автобазу. Після впорядкування двору банку по вулиці Інститутській, 9 весь вантажний і більшу частину легкового транспорту було переведено в автогараж на Троєщині. За браком критих стоянок автомобільний парк залишився на вулиці. Наявна ремонтна база не могла забезпечити якісного ремонту автотранспорту, тим більше імпортного виробництва. Так виникла ідея реконструкції автогаража. В результаті колектив автомобілістів одержав закриту стоянку автомобілів, сучасну ремонтну базу, універсальну мийку, побутові приміщення.

Приймаючи рішення щодо будівництва нових об'єктів, ми передусім керуємося логікою економічної доцільності. Прагнемо якомога повніше задовольнити власні потреби і водночас якомога більше економити. Бухгалтерія здорового глузду спонукає нас рахувати, порівнювати, знову рахувати і знову порівнювати, шукати оптимальний варіант. Нині Національний банк — організм, який повністю забезпечує власні потреби. І, виявляється, це вигідніше: не лише на власній базі виготовляти монети й банкноти і виробляти банкнотний папір, а й самостійно оздоровлювати і лікувати своїх співробітників, розміщувати відряджених у власних готелях і обслуговувати свій автотранспорт.

Будь-який проект, за здійснення якого береться Національний банк, спочатку обраховується з точки зору його раціональності й економічності. Звичайно, економити слід не на устаткуванні — воно має бути найсучаснішим, отже, недешевим. Економити треба на тому, на чому можна це робити, не втра-

чаючи престижу установи.

Певно, немає іншої галузі господарської діяльності, яка давала б таку окупність витрат, як енергозбереження. Квінтесенція трирічних зусиль Правління банку щодо втілення енергозберігаючих технологій — у показниках. Якщо раніше НБУ витрачав на оплату послуг за тепло- і водопостачання понад мільйон гривень на рік, то нині, із запровадженням ряду технічних новинок, ця сума зменшилася наполовину. Логічно поставити запитання: скільки коштували ці роботи? Підраховано: 2 мільйони гривень. Отже, щороку банк економить 500 тисяч гривень лише на оплаті за тепло і воду.

Аналогічний механізм економії, пов'язаний із впровадженням продуктивніших електрических систем, уже

Окрасою Києва стали відновлені з руїн шедеври архітектури початку століття, серед яких — заново збудована дзвіниця з надбрамною церквою монастиря св. Катерини. Нині тут — обласне управління НБУ по Києву та області.

спрацьовує. Витрачання електроенергії знизилося на 30%, що в масштабах її витрат усім банківським господарством становить сотні тисяч гривень.

До речі, ефективність енергозберігаючих заходів НБУ офіційно визнав Держкомітет з енергозбереження, відзначивши його дипломом.

Кілька років тому, під час відрядження до Німеччини, я мав нагоду познайомитися із цікавими матеріалами стосовно теплоізоляції приміщень. Ми часто забуваємо, що теплова енергія повинна протягом тривалого часу зберігатися всередині будинку, а не вивітрюватися, щойно надійшовши на обігрівальні прилади. Тому скільки не обігріваємо квартири в зимовий період, все одно відчуваємо температурний дискомфорт. Логіка тут проста:

щоб підвищити температуру повітря в приміщенні всього на один градус, необхідно збільшити температуру води в радіаторі на 3 градуси або при тій же температурі збільшити її витрачання на 30%, одночасно посиливши електричну потужність циркуляційного насоса в 2.2 раза.

Ви не замислювалися, чому інколи температура 18 градусів у квартирі сприймається як недостатня? Тому що температура на поверхні стін відрізняється від температури повітря у приміщенні на 6 градусів, і людина біля такої стіни відчуває зайве охолодження через променістий теплообмін із поверхні стін та вікон. Отже, необхідно утеплити стіни і встановити сучасні вікна. В НБУ так і зробили: поставили вікна з поліпшеними теплоізоляційними властивостями, скориставшись послугами вітчизняного виробника, продукція якого за якість та надійністю перевершила зарубіжні зразки, оскільки при їх виготовленні було враховано наші кліматичні умови.

Особливу увагу приділили утепленню високоефективними теплоізоляційними матеріалами. Скористалися ними, коли реставрували будинки по вулицях Інститутській, 9, Андріївській, 1 та будували корпуси Банкното-монетного двору.

Стосовно автоматизованої системи управління теплоспоживанням і диспетчерської, розміщеної в головному корпусі НБУ, — розмова особлива. Це унікальна технологія обліку й регулювання витрат теплової енергії залежно від зовнішніх погодних умов. Двома словами цього не розказати. Треба бачити, як чутливі прилади на численних панелях, змонтованих у диспетчерській, фіксують найменші зміни температурних показників, а автоматичні пристрой, реагуючи на сигнали з датчиків, регулюють теплові режими, задані програмним блоком. Уся ця інформація закладається в пам'ять комп'ютерів, біля яких знаходиться один черговий, котрий спостерігає за процесами теплообміну в усій розгалужений мережі тепlopостачання приміщень.

У господарській діяльності НБУ завжди виходить із можливостей власного жорстко контролюваного бюджету, який затверджується Верховною Радою. Тож, здійснюючи заходи щодо зниження енергетичних витрат, починали з малого. Спочатку коштів вистачало тільки на установку систем обліку споживання енергоносіїв. Але це відразу змінило картину розрахунків із постачальником води і тепла. Показники помітно знизилися, і не тому, що ми стали менше витрачати, а завдяки

благодійну допомогу НБУ в ремонті Бучанської школи-інтернату, Святошинського психоневрологічного інтернату, будинку-інтернату для людей похилого віку та інвалідів у селищі Бородянка Київської області.

Будівництво здійснювалося лише силами вітчизняних будівельників. Об'єкти, як правило, комплектувалися вітчизняними інженерним устаткуванням і матеріалами.

Плавальний басейн Фізкультурно-оздоровчого комплексу Банкнотно-монетного двору НБУ на Троєщині.

підвищенню класу точності покажчиків приладів обліку. Замість 104 Гкал, які начебто споживалися банком, прилади зафіксували всього 28 Гкал — за той же період такого ж осіннього місяця. Економія відчутина, причому йшлося лише про споживання гарячої води. Витрати на установку системи обліку відшкодували за один опалювальний сезон. Вивільнилася також частина коштів, оскільки згідно з показниками нових приладів ми стали менше сплачувати постачальникам енергії.

Або такий приклад. Протягом тривалого часу для освітлення приміщень банк використовував звичайні лампи розжарювання. Та коли підрахували витрати, дійшли висновку: значно дешевше обійтися малогабаритні високочастотні люмінесцентні лампи. Розрахунок виправдав себе: електричної енергії нині споживається набагато менше, і термін служби таких ламп довший. Плюс до цього — працює автоматизована система електроосвітлення, що в цілому дає змогу економити близько 20% електроенергії.

Одне сприяє розвитку іншого. Помітно знизилися витрати газу в котельній, що опалює приміщення Банкнотно-монетного двору. А стало можливим це з уведенням в дію двох нових водонагрівальних котлів із високим коефіцієнтом корисної дії замість чотирьох застарілих. Щороку 800 тисяч гривень завдяки цьому залишається в бюджеті банку. Загальна ж економія за рахунок зменшення витрат на електроенергію, газ, а також на поточний і капітальний ремонт основного обладнання становить близько двох мільйонів гривень за рік лише по котельній. Варто відзначити і той важливий факт, що в атмосферу викидається менше шкідливих речовин.

Перелік зробленого був би неповний, якби ми не згадали про велику

Крім того, за наявності коштів плануємо розпочати будівництво адміністративного будинку Кримського республіканського управління, добудувати приміщення Дніпропетровського регіонального управління, бази інкасації з гаражем в Одесі, енергомодуля для забезпечення Фабрики банкнотного паперу електроенергією і технологічною парою.

Багато зроблено будівельниками НБУ, але багато потрібно й зробити. Передусім у першому піврічі 2000 року необхідно закінчити зведення прибудови та підземної стоянки автомобілів реконструйованого будинку № 9 по вулиці Інститутській. Зараз АТ “Київпроект” розробляє проект реконструкції будинку № 11-б по тій же вулиці. На місці аварійного двоповерхового виросте п'ятиповерховий будинок, у якому на трьох підземних поверхах розмістяться сховища, оснащені сучасним мобільним устаткуванням, а на наземних — служби, пов’язані з документаційним забезпеченням та інші підрозділи банку.

У 2000 році на Троєщинському майданчику також буде введено в дію приміщення для архіву документів ліквідованих банків.

На жаль, ми ще й досі не можемо почати проектування, не кажучи вже про будівництво, заготівельного виробництва Монетного двору. Причина в тому, що починаючи з 1997 року й донині не прийнято остаточне рішення стосовно ідеології виробництва.

Не слід забувати, що установи Національного банку з певною виробничою інфраструктурою є в кожній області. І їм необхідно приділяти більше уваги, адже час не стоїть на місці, приміщення старіють, потребують ремонту. У 2000 році триватиме комплексний капітальний ремонт адміністративних будинків регіональних управлінь НБУ у Житомирі, Полтаві, Вінниці, Львові, Харкові, Одесі, Тернополі та гуртожитку Львівського банківського коледжу. Необхідно також завершити спорудження обчислювального центру в Донецьку, вирішити питання будівництва нового офісу для Івано-Франківського управління.

Гостинний дім НБУ на вулиці Івана Франка у Києві.

Кажуть, без будівництва немає майданного. І ми не припиняємо вкладати кошти в те, що завтра дасть реальну віддачу. Коли я прийшов до НБУ, ми, набираючи спеціалістів будівельних професій, попереджали, що йдеться про тимчасову роботу — на рік-два. Та, як виявилося, помилялися. Будівництво не закінчується. І доки триває життя, доти на великому будівельному майданчику України з’являтимуться нові й нові ударні будови, об’єкти державного значення.

Знову про гроші та борги в економіці України

Упродовж десятиріччя в економіці України спостерігаються дві дивовижні тенденції. Їх розвиток уважно аналізують економісти, висновки фахівців не завжди коректно використовують політики в боротьбі за владу. Кожна з тенденцій сама по собі привертає увагу. Ще оригінальніше їх поєднання. Йдеться про нез'ясований абсурд в економіці України – накопичення боргів та зростання маси грошей в умовах скорочення обсягів виробництва.

Дана стаття є ще однією спробою з'ясувати механізми цього явища, визначити шляхи й засоби призупинення зростання боргів, а отже, оздоровлення на цій основі фінансів і національної економіки. Розглядатимемо динаміку змін грошей і боргів лише починаючи із січня 1997 року – першого повного року функціонування гривні.

НОВІТНЯ ИСТОРІЯ РОЗВИТКУ ГРОШЕЙ

Протягом досліджуваного періоду (в умовах панування тенденції до зниження реальних обсягів виробництва) банківська статистика свідчить про швидке зростання усіх без винятку грошових агрегатів у номінальному та у реальному вираженні. Наголосимо, що йдеться про десятки відсотків (див. таблицю 1).

На особливу увагу заслуговує динаміка розвитку грошей для розрахунків, яких нібито гостро бракує економіці, – грошового агрегату M1. Номінальні індекси зростання M1 у жовтні 1999 порівняно з груднем 1996 року сягнули 216.5%, що за умов підвищення індексу споживчих цін до 147.3% формує досить високий темп зростання реальних грошей для розрахунків – 147.0%. Тобто **забезпеченість національної економіки грішми для розрахунків (з урахуванням зниження реальних обсягів виробництва) зросла більш як у півтора раза**. Вражаючий результат! Однак стриножена нездалим регулюванням економіка не змогла скористатися додатковим грошовим забезпе-

ченням. Саме тому реальні офіційні обсяги виробництва протягом зазначеного періоду знижувалися. Не спостерігалося пожвавлення у цій сфері ще й через відсутність розгалуженої системи гарантійної підтримки кредитування виробництва.

Варто зазначити, що маса грошей для розрахунків (M1) у обігу зростає значно швидше, ніж навіть номінальні обсяги виробництва (див. графіки 1 і 2), що свідчить про підвищення рівня monetизації економіки.

Як видно з графіка 1, тренд (у середньому за місяць) грошей для розрахунків має крутіший підйом, ніж тренд номінального ВВП (у рівнянні його коефіцієнт 6.8012 перевищує аналогічний показник тренду ВВП – 6.3574).

Ще красномовніші співвідношення маємо при зіставленні трендів обсягів промислової продукції і грошей для розрахунків (див. графік 2). У рівнянні коефіцієнт тренду M1 більший (6.8012 > 5.4269). Крім того, показник ступеня грошового тренду перевищує показник ступеня обсягів промислової продукції (0.017 > 0.0162).

Отже, можемо констатувати:

1. Забезпечення вітчизняної еко-

номіки грішми для розрахунків помітно поліпшується.

2. Швидке зростання маси грошей для розрахунків у реальному вираженні на тлі переважаючої тенденції спаду реальних обсягів виробництва свідчить, що модель реформ в Україні не була “консервативною, монетаристською”, яка “повною мірою вже себе вичерпала”¹.

3. Попри критику **посилення монетарної (банківської) підтримки реального сектора було важливою ознакою моделі економіки України протягом 1997–1999 років.**

Здавалося б, на тлі зазначених вище співвідношень ми мали б спостерігати поліпшення динаміки боргів – якщо не зниження, то принаймні уповільнення темпів їх зростання. На жаль, змін на краще не відбулося.

НОВІТНЯ ИСТОРІЯ РОЗВИТКУ БОРГІВ

Високі темпи зростання маси грошей для розрахунків у реальному вираженні не призупинили зростання боргів у номінальному й реальному вимірах та не послабили негативного впливу боргів на економіку України. Це ще раз красномовно доводить їх негрошову природу. Доповнюючи попере-днє дослідження одного з авторів², зауважимо збереження високих темпів накопичення, передусім **товарних взаємних боргів** (див. таблицю 2).

Так, кредиторська заборгованість за поставлені товари, виконану роботу та надані послуги з січня 1997 по вересень 1999 року (за 31 місяць) зростала нечутними темпами – 267.4%. У реальному вираженні, з урахуванням оптових цін,

Таблиця 1. Індекси зростання грошових агрегатів

Показники	Відсотки			
	1996 р., грудень	1997 р., грудень	1998 р., грудень	1999 р., жовтень
Індекси зростання номінальні				
Гроші поза банками (M0)	100.0	151.8	177.2	235.1
Грошова маса (M1)	100.0	143.0	163.2	216.5
Грошова маса (M2)	100.0	137.7	170.7	225.7
Грошова маса (M3)	100.0	133.7	167.6	222.8
Індекс споживчих цін порівняно з груднем 1996 р.	100.0	110.1	132.1	147.3
Індекси зростання реальні				
Гроші поза банками (M0)	100.0	137.8	134.1	159.6
Грошова маса (M1)	100.0	129.8	123.5	147.0
Грошова маса (M2)	100.0	125.1	129.2	153.2
Грошова маса (M3)	100.0	121.4	126.8	151.2

¹ Модель економічного зростання // Урядовий кур'єр. – 1999. – 21 жовтня. – С. 1, 6–7.

² Лисицький В. Реальність фіктивної вартості // Вісник НБУ. – 1999. – № 6. – С. 3–9.

Таблиця 2. Індекси зростання товарних боргів підприємств

Показники		1996 р., грудень	1997 р., грудень	1998 р., грудень	1999 р., вересень
1	Кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги	44 069	65 398	84 350	117 833
2	Кредиторська заборгованість за векселями	636	1 534	5 817	12 138
3	Кредиторська заборгованість із дочірніми підприємствами	3 513	5 592	5 381	8 493
4	Кредиторська заборгованість за авансами	2 354	2 938	3 038	3 987
5	Кредиторська заборгованість іноземним підприємствам, разом	3 638	5 241	15 720	27 725
6	Товарна кредиторська заборгованість, разом (сума п1...п5)	54 211	80 703	114 306	170 177
	Індекси зростання номінальні				Відсотки
7	Кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги	100.0	148.4	191.4	267.4
8	Кредиторська заборгованість за векселями	100.0	241.2	914.6	1 908.5
9	Кредиторська заборгованість із дочірніми підприємствами	100.0	159.2	153.2	241.8
10	Кредиторська заборгованість за авансами	100.0	124.8	129.0	169.4
11	Кредиторська заборгованість іноземним підприємствам, разом	100.0	144.1	432.1	762.1
12	Товарна кредиторська заборгованість, разом	100.0	148.9	210.9	313.9
13	Індекс оптових цін	100.0	105.0	142.2	158.4
	Індекси зростання реальні				Відсотки
14	Кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги	100.0	141.3	134.6	168.8
15	Кредиторська заборгованість за векселями	100.0	229.7	643.2	1 204.7
16	Кредиторська заборгованість із дочірніми підприємствами	100.0	151.6	107.7	152.6
17	Кредиторська заборгованість за авансами	100.0	118.8	90.7	106.9
18	Кредиторська заборгованість іноземним підприємствам, разом	100.0	137.2	303.8	481.0
19	Товарна кредиторська заборгованість, разом	100.0	141.8	148.3	198.2

це фінансове переджерело³ боргів наповнювалося з темпом 168.8%, що сигналізує про неефективність запроваджуваних заходів, спрямованих на дерегуляцію ринку та створення нормальних умов для господарської діяльності.

Практично всі складові кредиторської заборгованості, яку ми відносимо до товарної, мають значно вищі номінальні темпи зростання, ніж темпи підвищення оптових цін. Це зумовлює збільшення боргів у реальному вираженні. Однак особливо привертає увагу надзвичайно стрімке зростання кредиторів за векселями (майже у 19 разів — із 636 до 12 138 млн. грн.) та зовнішньоекономічних кредиторів (майже у 8 разів — із 3 638 до 27 727 млн. грн.).

Кредитори за векселями. Швидке накопичення обсягу векселів у балансах підприємств свідчить про посилення негативного процесу використання за-

ліків для підтримки товарного обігу. Як відомо, це спровокувало появу системи так званих “залікових” цін, які існують поряд зі звичайними ринковими цінами (формуються в результаті купівлі-продажу за гроші).

“Залікові” ціни, як правило, значно вищі, ніж ринкові, а відтак маємо:

1. Необґрунтовано завищений індекс оптових цін, що спотворює всю систему економічних індикаторів виробництва.

2. Невиправдане завищення виробничих витрат.

3. Дезорієнтацію політиків.

Крім того, внаслідок проведення вексельних заліків у підприємств виникають податкові зобов’язання перед публічною владою, які в принципі не можуть бути погашені грішми. Втім, вексельні заліки — тема окремого дослідження.

Зазначимо лише таке: обсяг кредиторів за векселями вже наблизився до загального обсягу маси грошей для розрахунків, тож можна стверджувати, що в

Україні створено потужну поліцентричну емісійну вексельну систему, яка негативно впливає на фінанси держави в цілому.

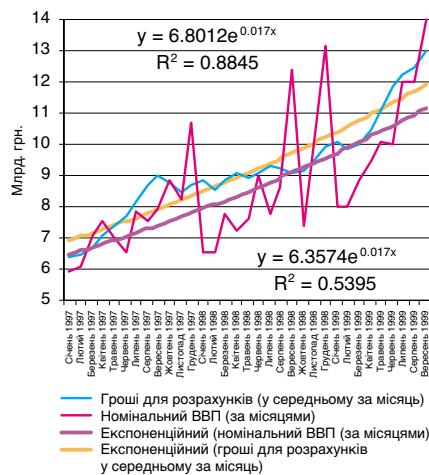
Зовнішні борги підприємств. Бурхливе зростання зовнішньоекономічних кредиторів не викликало б тривоги, якби аналогічними темпами збільшувалися і зовнішньоекономічні дебітори (див. таблицю 3). На жаль, перші зростають значно швидше, ніж другі. Так, 1996 року сальдо зовнішніх боргів підприємств становило —259 млн. грн. Однак уже в 1997 році воно зросло до —2 145, індекс становив 828%. У подальшому справи лише погіршувалися: 1998 рік —10 999 млн. грн., тобто 4 246%, а за підсумками вересня 1999 року —19 960 млн. грн. (7 707%).

Економічний зміст сальдо зовнішньоекономічної заборгованості підприємств (квазічистого експорту). Це сальдо відображає спрямованість і потужність переворозподілу вартості у взаємовідносинах підприємств України з іноземними

Таблиця 3. Динаміка зовнішньоекономічних боргів підприємств

Показники		1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р., вересень
Дебіторська заборгованість іноземним підприємствам, разом		3 379	3 097	4 949	7 766
Кредиторська заборгованість іноземним підприємствам, разом		3 638	5 241	15 947	27 725
Чиста заборгованість з іноземними підприємствами		-259	-2 145	-10 999	-19 960
Індекс зовнішніх боргів підприємств		100%	828%	4 246%	7 707%
Номінальний ВВП (наростаючим підсумком із початку року)		81 519	93 365	103 869	92 324
Чиста зовнішньоекономічна заборгованість (відсотки щодо номінального ВВП)		-0.3%	-2.3%	-10.6%	-21.6%
Обсяг промислової продукції		73 321	75 061	82 862	76 186
Чиста зовнішньоекономічна заборгованість (відсотки щодо обсягу промислової продукції)		-0.4%	-2.9%	-13.3%	-26.2%

Графік1. Гроші для розрахунків і номінальний обсяг ВВП

партнерами. Позитивне значення свідчило б, що наші підприємства експортують більше вартості, ніж імпортують, і тому можуть сподіватися на надходження твердої іноземної валюти (або її замінників — власності, товарів тощо). **Негативне значення зовнішньоекономічного сальдо, яке ми спостерігаємо, на впаки, свідчить про те, що наші підприємства імпортували більше, ніж експортували.** Відтак уже іноземні партнери можуть цілком обґрунтовано претендувати на наші валютні запаси, товари, **на нашу власність!** Зауважимо, що ці претензії формуються не на політичному рівні, а на рівні звичайних господарських відносин. Саме тому заблокувати перерозподіл, наприклад, нашої власності на користь іноземців, відшкодовуючи власні борги, політично неможливо. Питання великої грошової приватизації ось-ось втратить актуальність...

Шляхом порівняння з обсягами ВВП з'ясуємо, у що обходиться це негативне сальдо. Відтак зможемо дізнатися, яку частку створеної доданої вартості Україна заборгувала зовнішньоекономічним партнерам.

І тут маємо невтішну картину. У 1996 р.

ми заборгували зарубіжним партнерам лише 0.3% від номінального ВВП держави; у 1997 р. цифра ще цілком прийнятна — 2.3%; та вже в 1998 р. вона зросла до 10.6%, а за підсумками дев'яти місяців 1999 р. борг становив небезпечно високу частку результатів нашого виробництва — 21.6%.

Таку ж невтішну динаміку спостерігаємо і щодо обсягів промислової продукції. Її частка 1996 р. становила цілком прийнятні 0.4%; 1997 р. завершено зі значно гіршим показником — іноземним партнерам ми заборгували вже 2.9% від обсягу промислової продукції; кризового 1998 р. він зріс до 10.6%, а за дев'ять місяців нинішнього року сягнув просто небезпечного рівня: іноземцям заборговано 26.2%, тобто чверть загального обсягу промислової продукції.

З'ясування природи швидкого нарощування зовнішніх боргів потребує спеціального дослідження. Можна припустити, що нагромадженням боргів сприяла стрімка вимушена девальвація гривні, мультиплікована численними пессимістичними пророцтвами нездарних економістів. До такого висновку підштовхує, зокрема, регресійний аналіз залежності сальдо зовнішніх боргів підприємств від номінального значення курсу гривні щодо долара США (див. графік 3). Високе значення коефіцієнта детермінації (0.9456) свідчить про наявність майже функціональної залежності між номінальним курсом гривні та чистими зовнішніми боргами підприємств. Зрозуміло, це є ознакою відсутності радикальних структурних зрушень у зовнішній торгівлі нашої держави.

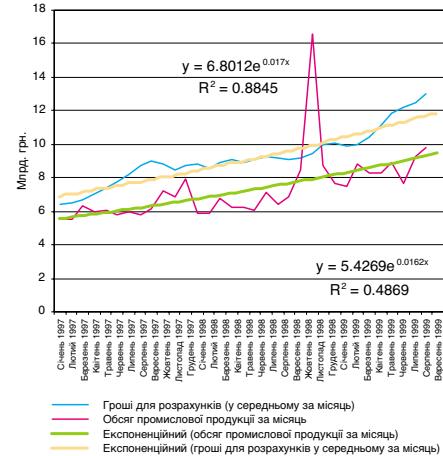
Доречно нагадати, що ряд відомих впливових економістів кілька років поспіль закликав до девальвації гривні, вважаючи чинний тоді обмінний курс завищеним. Цікаво було б послухати їхні коментарі щодо посилення залежності українських підприємств від іноземних партнерів у контексті довго-

очікуваної та пропагованої ними девальвації гривні, яка таки відбулася.

Думки вголос для політиків. Отже, в Україні сформувалася дворівнева система зовнішніх боргів: перший — на рівні політичної влади, другий — на рівні підприємств. Обидва є порівнюваними за потужністю. На жаль, у політичних баталях здебільшого мовиться про рівень державної влади. Критикуючи її за накопичені зовнішні борги і лякаючи народ України можливими негативними наслідками, опоненти шукають витоків цих боргів насамперед у поганому управлінні державою. А проте наведені вище показники свідчать, що борги підприємств становлять не менший ризик для національної економіки. Чому ж поборники інтересів вітчизняного товарищиробника не згадують про них? Напрошується два варіанти відповіді:

1. **Зовнішньоекономічні борги підприємств** є політично менш прозорими і, головне, менш **персоніфікованими**, ніж борги першого рівня. Одна справа — критикувати Ігоря Мілюкова і Віктора Ющенка, відомих усьому світові несхідною громадянською позицією та професіоналізмом і приречених уже посадовим статусом на постійні атаки політич-

Графік 2. Гроші для розрахунків та обсяг промислової продукції

Таблиця 4. Динаміка чистих боргів підприємств перед публічною владою

	Показники	1996 р.	1997 р.	1998 р.	Mлн. грн.
1	Чисті борги підприємств перед публічною владою	-11 756	-12 717	-19 593	
2	Матеріальні оборотні кошти, всього	44 153	49 986	54 067	
3	Чисті борги підприємств перед публічною владою до матеріальних оборотних коштів	-26.6%	-25.4%	-36.2%	
	Довідка. Розрахунок чистих боргів підприємств перед публічною владою:				
4	Дебіторська заборгованість із бюджетом	1 627	2 065	2 367	
5	Кредиторська заборгованість із бюджетом	-8 212	-8 219	-13 283	
6	Чистий борг перед бюджетом (п4 + п5)	-6 585	-6 153	-10 916	
7	Дебіторська заборгованість із позабюджетними фондами	0	0	0	
8	Кредиторська заборгованість із позабюджетними фондами	-2 091	-1 570	-2 707	
9	Дебіторська заборгованість зі страхування	0	0	0	
10	Кредиторська заборгованість зі страхування	-3 080	-4 994	-5 970	
11	Чисті борги підприємств перед публічною владою (п6 + п8 + п10)	-11 756	-12 717	-19 593	

но заангажованих опонентів, і зовсім інша справа — розпікати десятки тисяч директорів — емітентів боргів, значна частина котрих є до того ж опорою політичних опонентів чинної влади.

2. Не виключено, що й **політичні опоненти влади мають стосунок до накопичення цих боргів і, отже, не хочуть критикувати самих себе**. Адже борги — це лише одна з форм перерозподілу національного багатства — грошей. А політична боротьба потребує багато надійно схованіх грошей.

ПОДАТКОВИЙ ТЯГАР — ГЕНЕРАТОР НАКОПИЧЕННЯ БОРГІВ?

Аналіз нових даних стосовно розвитку боргових відносин між підприємствами та публічною владою допомагає ще раз оцінити масштаби кризи цих відносин. Однаке, щоб подолати її, потрібен глибокий аналіз першопричин усього, що відбувається. Напевне, необхідно змінити ставки податків, але наскільки? Величину ставок можна розрахувати й обґрунтівти з математичною точністю. Але математика не в змозі точно вирахувати реакцію економічного агента, який, зауважимо, не завжди є реальним власником засобів виробництва. Без сумніву, необхідно розширити базу оподаткування, але — за рахунок чого? Ведучи мову про “податкову” кризу, не слід забувати про численні регулюючі норми, які встановлено на рівні галузей. Далеко не однозначною буде оцінка, скажімо, ціноутворення і застосування вексельного механізму в енергетиці або запровадження державою мінімальної ціни на горілку. І таких прикладів безліч.

Однак дозволимо собі висловити припущення, що ні ці помилки, ні надто високі ставки податків не є першопричиною кризи платежів. Адже податкові зобов’язання за “вагомими” податками виникають унаслідок переходу права власності на виготовлену продукцію...

Можна пригадати й приклади успішної роботи обкладених великими податками виробництв. Схоже, за нездачами, що переслідують Україну на шляху становлення державності й відродження економіки, криється проблема, яка досі не отримала правдивої і гласної оцінки, — йдеться про власність на засоби виробництва! Навіть конфлікт між численною, енергійною, здатною діяти рішуче навіть у нинішніх умовах верствою суспільства і директорсько-чиновницьким свавіллям як на рівні безпосереднього управління підприємством, так і на вищому.

Багато нинішніх керівників, не почувавшись справжніми господарями очо-

люваних ними підприємств, зацікавлені не в їх піднесенні, як того прагнув би власник, а в отриманні прибутків від так званого “оперативного” управління. Але ж згадаймо досвід минувшини: що відбувалося з маєтком, коли пан не придіяв йому належної уваги? Майно розкрадав управитель!

Пересічна особистість часто-густо намагається ухилитися від відповіді на важке запитання. І розплачуються за це, коли проблема врешті постає руба, гостро вимагаючи відповіді. Але, щоб її дати, доведеться зібрати всю свою мужність...

Нині **ключовим для країни ми вважаємо питання переходу власності до тих, хто спроможний дати їй раду та забезпечити функціонування норм закону, які регулюють відносини власників між собою і з державою**. Не обмежуючись теоретичними викладками, спробуємо уявити себе на місці директора підприємства, а отже, й зрозуміти, що означає для нього виконання передбачених законодавством відрахувань у державний та регіональні бюджети, позабюджетні фонди, на соціальне страхування.

Дані таблиці 4 свідчать про зростання примарності боргових зобов’язань підприємств перед публічною владою. Наприклад, за підсумками 1996 року підприємства “заборгували” публічній владі 11 576 млн. грн., тобто з огляду на матеріальні оборотні кошти (44 153 млн. грн.) борг підприємств становив 26.6%. Отже, за результатами 1996 року апетити публічної влади сягнули 26.6% матеріальних оборотних коштів підприємств.

Після певного поліпшення ситуації в 1997 році (борги зменшилися до 25.4% матеріальних оборотних коштів) 1998 року апетити публічної влади зросли до 36.2%.

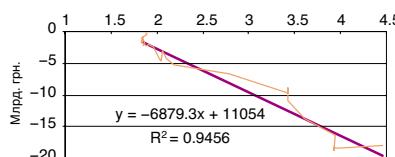
Реакція директорського корпусу на швидке абсолютне й відносне зростання чистих боргів перед публічною владою була більш ніж очевидною: прискорено розгорталися товарообмінні операції, а відтак з описаними вище темпами накопичувалися борги (див. таблицю 2 і коментар до неї).

ІМОВІРНІСТЬ ПОГАШЕННЯ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПЕРЕД ПУБЛІЧНОЮ ВЛАДОЮ

Щоб зробити реальним погашення заборгованості, повинна працювати норма закону. Винен — віддай, а не в змозі — не заступай шляху іншим, тобто йди з ринку, передай власність, визнай себе банкрутом.

Навряд чи знайдеться людина, яка б стверджувала, що розв’язати боргову

Графік 3. Чиста зовнішньоекономічна заборгованість підприємств України як функція номінального курсу гривні щодо долара США (середньозважене значення за місяць)

проблему можна **в межах існуючих регуляцій**, насамперед податкових. Адже спроба перерахувати публічній владі переважну частку накопичених боргів, спираючись на наявні джерела (прибуток та/або матеріальні оборотні кошти), призведе до зриву відтворювальних процесів на мікрорівні, тобто до зупинки підприємств.

Зрозуміло, що **відновлення сталого реального економічного зростання може згодом поліпшити вирішення проблеми поступового погашення боргів**. Але для цього необхідно:

1. Створити нормальні умови для господарської діяльності. (На превеликий жаль, наш парламент, демонструючи суб’єктивістський підхід до справи, заблокував уже кілька десятків законодавчих ініціатив Президента України із цього питання).

2. Радикально поліпшити комерційне кредитування малого та середнього підприємництва, що потребує створення приватно-державної системи гарантійної підтримки кредитів.

ЧИ НЕОБХІДНО ПОГАШАТИ БОРГИ ПІДПРИЄМСТВ ПЕРЕД ПУБЛІЧНОЮ ВЛАДОЮ?

Непросте запитання. За обсягами борги підприємств перед публічною владою (19 593 млн. грн.) співмірні з річними надходженнями до державного бюджету України, які у 1998 році становили 15 387 млн. грн. Це співвідношення складалося поступово, принаймні протягом періоду, який ми розглядаємо, воно є доволі сталим і має тенденцію до зростання. Цей період був для держави сутужним, але простежувалася й тенденція до економічного зростання. Тобто якщо публічна влада, не маючи згаданих надходжень, не загубила економіку України остаточно, то, може, ці борги не так уже й необхідно погашати? Більше того, складається враження, що, й не добившись цього, держава у змозі відновити реальне економічне зростання. Адже й вищі економічні органи держави (Мінекономіки та Мінфін), і міжнародні фінансові організації, та й інші донори України взагалі не обумовлюють

відновлення реального економічного зростання погашенням накопичених боргів підприємств перед публічною владою. Схоже, однак, на те, що вони просто замовчують означене питання. Навряд чи існують якісь документи з детальним аналізом боргів. Отож у авторів цих рядків складається враження, що всі, хто в той чи інший спосіб керує економічними реформами в Україні, давно усвідомлюють примарність, фальшивість боргів. Але вони не враховують суттєвого практичного наслідку: цей нонсенс спотворює систему мотивацій директорського корпусу України.

Ось чому ми переконані, що на більшості боргів підприємств перед публічною владою доведеться поставити хрест, аже їх погашення:

- ◆ по-перше, нереальне;
- ◆ по-друге, не таке вже й необхідне;
- ◆ по-третє, є асоціальним, бо загрожує зупинкою виробництва.

ПРОПОЗИЦІЇ

На жаль, цей аналіз не дає простору для оригінальних рішень. Отож іще раз висловимо пропозиції, раціо-

нальність яких підтверджується нерациональністю деяких тенденцій нашої економіки.

1. Передусім необхідно усунути першопричини накопичення боргів. Для цього пропонуємо радикально, у кілька разів, знизити ставки оподаткування та нормативи відрахувань із товаровиробників на виконання зобов'язань публічної влади.

2. Щоб компенсувати можливі втрати надходжень у результаті реалізації пункту 1, слід розширити базу оподаткування, а саме:

- ◆ скасувати пільги;
- ◆ перенести тягар оподаткування з товаровиробників на споживачів дорогих товарів та послуг. “Дорогими товарами та послугами” вважаємо набір матеріальних благ, споживання яких не зумовлене необхідністю простого виживання.

3. Провести реструктуризацію боргів підприємств перед публічною владою. Відокремити механізми управління боргами від поточній господарської діяльності підприємств.

4. З метою прискорення реального економічного зростання, яке у перспек-

тиві заблокує накопичення значних боргів підприємств (і не тільки перед публічною владою), розгорнути широкомасштабну дерегуляцію господарської діяльності і створити врешті-решт належні умови господарювання та залучення до бізнесу широкого кола громадян.

5. Після успішної реалізації пунктів 1—4 ввести в дію ефективний механізм банкрутства.

6. Розгорнути систему гарантійної підтримки малого та середнього підприємництва.

7. За допомогою засобів масової інформації політична влада повинна зробити все, аби підприємці стали найшанованішими членами суспільства.

Віктор Лисицький,
кандидат економічних наук.

Олексій Руднєв,
економіст групи економічних радників
Голови Національного банку України.

Ігор Лисицький,
менеджер представництва “Сіменс”
в Україні.

НУМІЗМАТИКА І БОНИСТИКА

Офіційне повідомлення /

Про введення в обіг пам'ятних монет “Соня садова”

Національний банк України, продовжуючи серію “Флора і фауна України”, 15 грудня 1999 р. ввів у обіг пам'ятні монети “Соня садова” номінальною вартістю 10 гривень і 2 гривні, присвячені занесеному до Червоної книги України единому виду гризунів родини соневих, ареалом розповсюдження яких є райони Полісся та Лісостепу.

Монету номінальною вартістю 10 гривень виготовлено зі срібла 925 проби, вага — 33.63 г, вага дорогоцінного металу у чистоті — 31.1 г. Діаметр — 38.61 мм, якість виготовлення — “пруф”, тираж — 5 000 штук.

Монету номінальною вартістю 2 гривні виготовлено з нейзильберу, вага — 12.8 г. Діаметр — 31.0 мм, якість виготовлення — звичайна, тираж — 50 000 штук.

На лицьовому боці обох монет (аверсі) в обрамленні вінка, утвореного із зображені різних тварин і рослин, розміщено малий Державний герб України.

На реверсі монети з нейзильберу — соня садова на малиновій гілочці, навколо — написи: СОНЯ САДОВА та ELIOMYS QUERCINUS.

На зворотному боці обох монет (реверсі) зображені соня садова на малиновій гілочці, навколо — написи: СОНЯ САДОВА та ELIOMYS QUERCINUS.

Гурт монет — рифлений.

Художник і скульптор — Володимир Дем'яненко.

Пам'ятні монети “Соня садова” номінальною вартістю 10 гривень і 2 гривні є дійсними платіжними засобами України й обов'язкові до приймання за їх номінальною вартістю без будь-яких обмежень до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Монета номінальною вартістю 10 гривень реалізується в Україні і за кордоном за колекційною ціною.

Маркетинг /

Нумізматичний ринок України: розвиток і перспективи

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ НА НУМІЗМАТИЧНОМУ РИНКУ

7 травня 1995 року Національний банк України випустив першу ювілейну монету, присвячену 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 років. Так Україна заявила про свою появу на нумізматичному ринку. Від того пам'ятного дня Національним банком введено в обіг понад 80 колекційних монет, що свідчить про впевнений поступ сучасної вітчизняної нумізматики.

За розмаїттям тематики, багатством художніх вирішень, широкими можливостями власного виробництва монет Україна посідає доволі помітне місце на світовому нумізматичному ринку.

Пам'ятні та ювілейні монети стають “повноважними представниками” далеко за межами держави. Подальші успіхи України на нумізматичному ринку потребують глибокого осмислення закономірностей і тенденцій його розвитку, детального наукового аналізу.

Західна ділова преса систематично публікує рейтинги найперспективнішого вкладення грошей бізнесменами. На першому місці завжди виявляється нумізматика. І це зрозуміло, адже монети, на відміну, наприклад, від картин, нескладно і недорого зберігати, вони не підвладні примхам інфляції (змінюються ціни лише на монети з дорогоцінних металів одночасно зі зміною цін на ці метали). А загалом ціна колекційних монет із часом постійно зростає, що засвідчують відомі у світі аукціони.

Стосовно основних ринкових параметрів сучасного монетного виробництва зазначимо, що і внутрішній попит, і внутрішня пропозиція залежать від цілої низки макроекономічних показників: загального стану економіки країни, купівельної спроможності населення, стану банківської системи, фінансового стану держави, стабільноті національної валюти тощо. У правовому аспекті важливим фактором є рівень лібералізації законодавства, зокрема по-

даткового та митного. Правові й загальноекономічні чинники перебувають у тісному взаємозв'язку, тому першочергові завдання нумізматичного ринку слід розв'язувати комплексно, систематично.

СИСТЕМА МАРКЕТИНГОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Щоб посилити свої позиції на нумізматичному ринку України та за її межами, Національному банку слід створити ефективну, постійно діючу систему маркетингової інформації. У сфері інформаційного забезпечення колекціонерів домінуючу роль відіграють каталоги. Видання каталогу монет України та його розповсюдження різними каналами створює стабільне інформаційне поле, а можливість із травня 1999 року отримувати доступ до вітчизняного каталогу монет в електронному вигляді через мережу Інтернет зробило це інформаційне поле доступнішим та демократичнішим. Інформація про українські монети у зарубіжних каталогах (найпопулярніші серед них — каталог Краузе, який випускається у США, а також німецький нумізматичний каталог Шона) сприяє поширенню монет України на ринки світу.

Створення додатка до журналу “Вісник Національного банку України” — часопису “Українська нумізматика і боністика” стало важливою подією у вітчизняній нумізматиці та культурному житті країни в цілому. Нове видання виконує не лише культурно-просвітницьку функцію, а й відіграє важливу роль у створенні системи маркетингової інформації.

Важливим напрямом щодо цього є презентаційно-виставкова робота Національного банку як в Україні, так і за її межами: участь у міжнародних нумізматичних виставках, щорічному Міжнародному нумізматичному форумі в Базелі, Міжнародній виставці грошей АНА в Чикаго, Міжнародному конкурсі “Мо-

Наталія Ігнатова

Провідний економіст
департаменту готівково-грошового обігу
Національного банку України

нета року” та “Ярмарку грошей” у Базелі, який відбудеться у 2000 році.

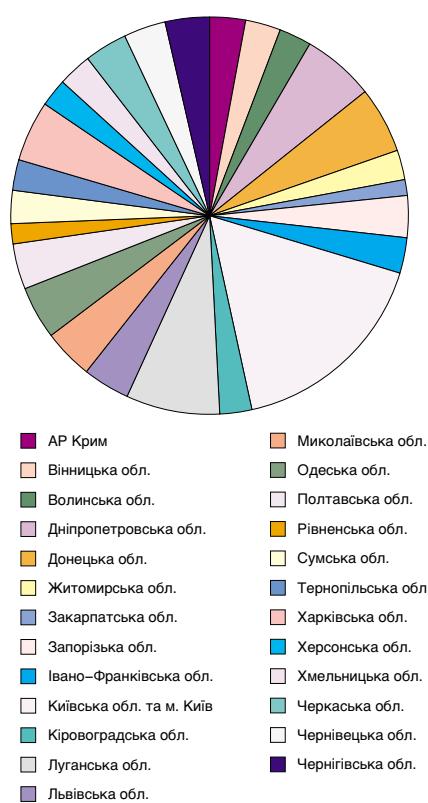
Неодмінною умовою успішної роботи на нумізматичному ринку є організація системи накопичення зовнішньої маркетингової інформації. Мовиться про звіти територіальних управлінь НБУ, матеріали Української асоціації нумізматів, аналіз зарубіжних спеціалізованих видань та публікацій вітчизняних засобів масової інформації тощо.

СЕГМЕНТУВАННЯ НУМІЗМАТИЧНОГО РИНКУ ТА ПОЗИЦІЮВАННЯ МОНЕТ ЯК ТОВАРУ

Досвід роботи НБУ на нумізматичному ринку показав, що нині найбільший ефект дає техніка цільового маркетингу, яка допомагає повніше виявити існуючі маркетингові можливості. Для цього ринок спочатку необхідно сегментувати, тобто поділити на певні групи покупців. Відтак проводиться позиціювання товару — пошук місця на ринку та забезпечення конкурентного становища на ньому. Для збільшення обсягів продажу на кожному сегменті ринку можна варіювати ціні, удосконалювати канали розповсюдження, рекламу.

Наприклад, ринок монет із дорогоцінних металів в Україні лише починає розвиватися, його можливості її обсяги ще не вивчені, але, на думку спеціалістів, він є доволі перспективним. Входження у сферу обороту дорогоцінних металів дасть змогу поповнити золотовалютні резерви країни, підвищити ліквідність активів Національного банку і всієї банківської системи, змінити позиції української валюти, спрямувати додаткові інвестиції у видобуток дорогоцінних металів в Україні. Крім того, за влучним висловом В.А.Ющенка, такі монети можуть виконувати функцію “сімейного золота”, яке передається у спадок із покоління в

Графік 1. Реалізація пам'ятних і ювілейних монет за регіонами України

покоління.

Нумізматичний ринок України у свою чергу можна поділити на оптовий (так називають міжбанківський ринок), дрібнооптовий та роздрібний (прямий продаж споживачам).

При позиціюванні монет у тому чи іншому сегменті ринку важливо правильно визначити оптову ціну для продажу на внутрішньому і зовнішньому ринках та роздрібну для внутрішнього ринку. Наявність власної матеріально-технічної бази (Банкнотно-монетного двору НБУ) дає змогу істотно підвищи-

ти конкурентоспроможність українських монет і відкриває перспективи плідного співробітництва з іншими країнами.

КАНАЛИ РОЗПОДІЛУ НУМІЗМАТИЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Рішення про вибір каналів розподілу — одне з найскладніших у маркетингу. Обрані канали безпосередньо впливають на роботу в цілому та визначають результативність продажу. Національний банк нині докладає чимало зусиль для створення розгалуженої мережі продажу монет в Україні та за кордоном.

Головним каналом розподілу сьогодні є територіальні управління НБУ, завдяки яким нумізматична продукція поширюється в усіх регіонах країни. Центральний банк держави уклав також генеральні угоди з банком “Україна”, ВАБанком, Правекс-банком, Ощадбанком, Укрексімбанком. Загальні результати роботи, проведеної за цими каналами розповсюдження українських монет упродовж 9 місяців 1999 року, відображені на графіках 1 та 2.

На світовому ринку українська нумізматична продукція поширюється через дилерську мережу. Зацікавленість у спільній праці виявили фірми “The News Issues Bureau”, “Educational Coin Company”, “MDM”, “HWADONG CO LTD”, “TAISEI COIN MONTHLY” та інші. Вони мають великий досвід роботи, традиції та широку мережу абонентів. Тривають переговори щодо створення дилерської мережі із цілим рядом іноземних компаній. Це свідчить, що попит на нашу продукцію постійно зростає.

Перспективний напрям розвитку вітчизняної нумізматики пов’язаний із можливостями продажу монет у країнах,

де традиційно мешкає українська діаспора (США, Канада, Аргентина, Мексика, Бразилія). Наши зарубіжні співвітчизники зацікавилися журналом “Українська нумізматика і боністика”; надійшло замовлення на придбання монет від Першого українського федерального щадничого банку “Певність” зі Сполучених Штатів, надходять також замовлення від колекціонерів, які прагнуть придбати монети нашої країни.

Важливим каналом розповсюдження вітчизняної продукції може стати Асоціація нумізматів України та АТ “Укрнумізматика”. Основним завданням, яке покладається на ці організації, є створення цивілізованого абонентського ринку нумізматів. Продаж монет із дорогоцінних металів здійснюється також через мережу ювелірних магазинів.

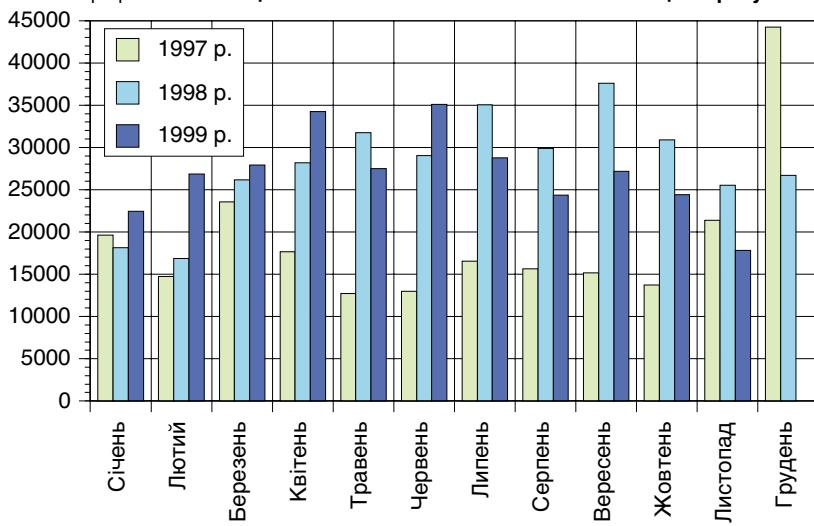
Один із нетрадиційних каналів розподілу нумізматичної продукції — культурно-просвітницькі заклади: картинні галереї, музеї, бібліотеки, художні салони, туристичні фірми тощо. Важливо подбати про їх забезпечення відповідною інформацією і, ясна річ, самим товаром.

На нашу думку, перспективним є також продаж монет поштою. Адреси потенційних покупців, яким завчасно надсилалися б повідомлення про випуск нової монети, можна було б зібрати серед учасників нумізматичних ярмарків і передплатників спеціалізованих видань.

За кордоном одним із важливих каналів розподілу є аукціони, причому аукціонним правом володіє кожний нумізматичний магазин. Національний банк має досвід проведення нумізматичних аукціонів серед членів Української міжбанківської валютної біржі. Справа ця нова, але при відповідній маркетинговій, методологічній і технічній підтримці може бути вельми перспективною.

Нині Національний банк України започаткував випуск пам'ятних та ювілейних монет із недорогоцінних металів звичайної якості виготовлення — як засіб готівкового обігу. Відтак створено “наймасовіший” канал розподілу: монети стали доступними не лише обмеженому колу нумізматів-колекціонерів. Це дасть змогу залистати до колекціонування широкі верстви населення, зокрема молодь. Як кожна нова справа, організація нумізматичного ринку в Україні супроводжується багатьма труднощами і проблемами. Але накопичений досвід та перші здобутки дають підставу з оптимізмом дивитися у майбутнє і розраховувати на успіх.

Графік 2. Реалізація пам'ятних і ювілейних монет за місяцями року

Інтеграція /

Євро – перший рік після запровадження

Минув рік після запровадження в обіг нової валюти об'єднаної Європи. Що змінилося з появою євро? Чи виправдав він покладені на нього сподівання?

ЧЕРГОВИЙ КРОК ДО МОНЕТАРНОГО СОЮЗУ

Насамперед слід наголосити, що запровадження нової європейської валюти – не просто грошова реформа, яка здійснюється з метою заміни одних грошових знаків іншими чи для зміни масштабу грошової одиниці та масштабу цін. Введення у 1999 році євро означувало початок третього етапу загального плану створення монетарного союзу, продекларованого Маастрихтською та низкою інших угод. Цей етап – останній перед повним запровадженням євро з 1 січня 2002 року, але водночас є одним із чергових у складному і тривалому процесі створення валютного союзу в Європі і спільному економічному простору для країн, які об'єдналися, вирішивши, що саме такий шлях інтеграції через валютний союз найбільше відповідає їхнім інтересам щодо економічного розвитку в сучасних умовах.

Згідно з Маастрихтським договором, а також низкою інших домовленостей із 1 січня 1999 року євро введено лише в безготівковий обіг – у готівковому продовжують функціонувати національні гроші. Але за рахунок запровадження постійних курсових коефіцієнтів (їх наведено в таблиці 1) та передачі функцій монетарної політики від національних центральних банків до Європейського центрального банку (ЄЦБ) національні валюти країн – членів єврозони (охоплює терени країн, що запровадили євро) фактично перестали бути самостійними, а стали своєрідними дублікатами єдиної європейської валюти.

Із запровадженням загальноєвропейської грошової одиниці ЄЦБ здійснює емісію лише в євро; комерційні банки ведуть фінансові операції з ним лише в євро; нова валюта використовується в усіх міжбанківських розрахунках; навіть якщо за бажанням клієнтів розрахунки чи перекази здійснюються у валютах країн єврозони, банківська звітність ведеться виключно в євро. Запроваджується програма поступового поширення євро і в інших сферах економічного життя – від визначення та оприлюднення цін до ведення звітності

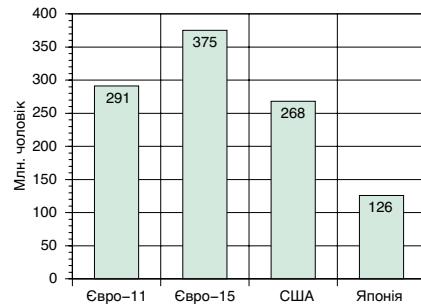
та статистики. Після виконання названих умов, передачі основних функцій, насамперед головних – емісійних та щодо визначення основних параметрів застосування монетарних інструментів, – від національних центральних банків до ЄЦБ, а також фактичної заміни на євро у безготівковому обігу раніше окремих національних валют країн – членів єврозони та інших пов'язаних із цим дій **ЄЦБ розпочав практичну діяльність щодо організації та управління грошовим обігом євро, розробки й реалізації монетарної, валютної політики та багатьох інших функцій**, передбачених документами про створення.

МОНЕТАРНА ТА ВАЛЮТНА ПОЛІТИКА ЄЦБ

Враховуючи надзвичайну важливість монетарної і валютної політики ЄЦБ для процесу європейської інтеграції, фінансової стабільності та економічного розвитку при аналізі першого року функціонування євро, слід, очевидно, розглянути найважливіші аспекти цієї політики та її наслідки.

Головною метою монетарної політики ЄЦБ є забезпечення цінової стабільності та сприяння економічній політиці Євросоюзу, якщо це не загрожує цінової стабільності. Критерієм цінової стабільності і кінцевою метою монетарної політики є рівень гармонізованого індексу споживчих цін (HICP) нижче 2% річних.

Графік 1. Населення Європи, США та Японії (1997 р.)

Євро запроваджено в одинадцяти країнах, сукупний обсяг виробництва яких становить 22% від світового. В результаті завершується формування єдиного економічного простору, який дорівнює за потенціалом економікам двох наймогутніших промислових країн світу – США та Японії.

**Сергій
Михайличенко**

Начальник управління прогнозування курсової політики департаменту валютного регулювання НБУ.
Кандидат економічних наук

За проміжну мету монетарної політики визначено річну процентну зміну широкої грошової маси М3 у межах **4.5%**.

Щоб забезпечити досягнення проміжної та кінцевої мети монетарної політики, ЄЦБ використовує три групи спеціальних інструментів – у різних режимах та з різною періодичністю.

Перша група – процентні ставки, які оголошуються ЄЦБ для проведення власних операцій із комерційними банками і слугують орієнтиром щодо характеру жорсткості монетарної політики.

Друга – проведення різних видів кредитно-депозитних операцій на відкритому ринку з комерційними банками для підтримання їх ліквідності.

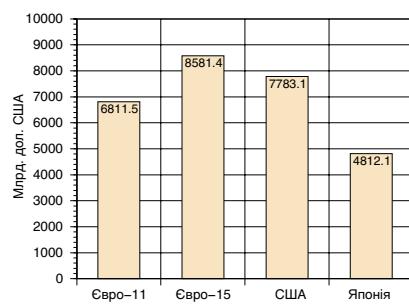
Третя – рівень обов'язкових резервів комерційних банків та контроль за його дотриманням.

Операції на відкритому ринку можна поділити на чотири основні категорії залежно від цілей, термінів та механізму дії:

1) основні операції з рефінансування (main refinancing operations) – регулярні зворотні операції з терміном дії до двох тижнів. Здійснюються щотижня національними центральними банками шляхом проведення стандартних аукціонів;

2) подовжені операції з рефінансування (longer-term refinancing operations) – зворотні операції з терміном дії до

Графік 2. ВВП єврозони, США та Японії (1997 р.)

Створення Європейського валутного союзу (ЄВС)

Підготовча робота

1969—1971 рр. — “план Вернера”. План розроблено спеціальною комісією на чолі з Президентом Ради Міністрів Люксембургу П'єром Вернером і затверджене главами держав та урядів — членів Європейського Співовариства у березні 1971 р. Його мета — розробка програми створення економічного та валутного союзу в Європі.

1970—1980-ті рр. — після затвердження “плану Вернера” через де-стабілізацію світових ринків, викликану зростанням цін на нафту та відмовою від бреттон-вудської системи фіксованих курсів валют, що базувалася на золотому стандарті долара, європейська економічна інтеграція дещо загальмувалася. Саме тому в 1970—1980-ті роки зусилля у цьому напрямі зосередилися переважно на створенні і розвитку механізму обмеження взаємних коливань обмінних курсів країн — членів ЄС (Exchange Rate Mechanism).

1988 р. — група експертів під керівництвом Президента Європейської комісії Жака Делора розробила план створення Європейського валутного союзу (ЄВС). Цей план отримав назву “звіт Делора” і налічував 3 етапи. Після доопрацювання й уточнень звіт схвалено главами держав та урядів у **грудні 1991 р.** у формі договору, який дістав назву **Маастрихтського** — від назви голландського міста Маастрихт, де відбулося його підписання. Після ратифікації договору парламентами європейських держав він став основним правовим документом сучасного процесу європейської економічної інтеграції, запровадження ЄВС та введення євро.

трьох місяців. Здійснюються раз на місяць національними центральними банками шляхом проведення стандартних аукціонів;

3) регулюючі операції (операції тонкого настроювання — fine-tuning operations) проводяться національними центральними банками з метою згладжування непередбачених коливань на грошовому ринку; мають, як правило, форму зворотних операцій, але можуть проводитися також у вигляді прямих і валютних операцій, інтервенції на міжбанківському ринку чи здійснюватися за допомогою швидких аукціонів або взаємних угод;

4) структурні операції, що здійснюються за допомогою емісії боргових сертифікатів, зворотних і прямих операцій. Використовуються з метою узгодження структурних позицій Європейської системи центральних банків і фінансового сектора.

Обов’язкове резервування встановлено ЄЦБ на рівні 2% від обсягу залучених депозитів терміном до двох років. За залишки на рахунку обов’язкових резервів сплачуються відсотки.

Як і національні центральні банки, Європейський центральний банк використовує свої інструменти чи змінює їхнє значення залежно від ситуації та прогнозів її розвитку. Протягом першого року існування євро він активно використовував більшість своїх монетарних інструментів. Розглянемо приклад процентної ставки, яку ЄЦБ змінював протягом року двічі: на початку квітня та на початку листопада.

Згідно з Маастрихтським договором процес створення ЄВС налічує 3 етапи:

1-й етап — **Із 01.07.1990 р. по 31.12.1993 р.** Лібералізація руху капіталу між країнами — членами ЄВС, запровадження механізмів тіснішої співпраці між центральними банками цих країн та початок реалізації політики конвергенції урядами країн-членів з метою досягнення спільних економічних цілей і забезпечення подальшого зближення за рівнями та темпами економічного розвитку.

2-й етап — **Із 01.01.1994 р. по 31.12.1998 р.** Створення і функціонування Європейського монетарного інституту у Франкфурті-на-Майні як по-передника Європейського центрального банку. Створення Європейського центрального банку (ЄЦБ) і підготовка ним уведення євро. Завершення процесу надання центральним банкам країн-членів незалежного статусу та забезпечення їх тіснішого співробітництва. Посилення роботи урядів щодо подальшої конвергенції та виконання критеріїв вступу до валутного союзу.

3-й етап — **Із 01.01.1999 р. по 31.12.2001 р.** Створення Європейського валутного союзу. Введення у безготівковий обіг євро та запровадження постійних фіксованих курсових співвідношень між валютами країн-членів. ЄЦБ бере на себе функції єдиного центрального банку і приступає до реалізації єдиної монетарної політики. Критерії вступу країн до валутного союзу — низька інфляція, низькі відсотки за довготерміновими кредитами, стабільні обмінні курси, низький рівень дефіциту бюджету та обмежений рівень державного боргу.

01.01.2002 р. — євро стане єдиною валутою у країнах Європейського валутного союзу, всі національні валути країн-членів видаються з обігу і замінюються на євро як у безготівковому, так і в готівковому обігу.

Ситуація, яка передувала кожній зміні, відображенна на графіку 4.

У квітні перед зменшенням процентної ставки спостерігався період зниження темпів економічного зростання, в тому числі у промисловому виробництві, зниження темпів зростання грошової маси та кредитів, а також індексу інфляції. Особливо виразно це проявилось у даних за лютий, що були отримані на початку квітня. У цих умовах зниження основної процентної ставки рефінансування із 3 до 2.5% стимулювало зростання кредитів та грошової маси і сприяло пожавленню вироб-

ництва без істотної загрози підвищення інфляції.

У листопаді ситуація була зворотною: при поступовому нарощуванні темпів промислового виробництва та зростанні індексів ділової активності темпи зростання грошової маси ще з травня трималися на рівні вище 5%, у липні—вересні піднялися до 5.86%, а у вересні сягнули 6.1%, що майже на третину перевищує визначений індикативний рівень 4.5%.

За таких умов ознаки інфляції почали проявлятися все більше, причому як для споживчих, так і для оптових цін.

Таблиця 1. Країни Євросоюзу та курси їхніх вітчизняних валют щодо євро

	Країни єврозони, які запровадили євро:	Постійні курси перерахунку — 1 євро дорівнює:
Євро-11	Австрія	13.7603 австрійського шилінга
	Бельгія	40.3399 бельгійського франка
	Фінляндія	5.94573 фінської марки
	Франція	6.55957 французького франка
	Німеччина	1.95583 німецької марки
	Ірландія	0.787564 ірландського фунта
	Італія	1936.27 італійської ліри
	Нідерланди	2.20371 голландського гульдені
	Португалія	200.482 португальського ескудо
	Іспанія	166.386 іспанської песети
Євро-15	Люксембург	40.3399 люксембурзького франка
	Країни Євросоюзу, які не запровадили євро:	
	Данія	
	Греція	
	Швеція	
	Великобританія	

Таблиця 2. Зміна основних процентних ставок ЄЦБ у 1999 р.

	01.01.1999 р.	08.04.1999 р.	04.11.1999 р.	Відсотки
Максимальна ставка за кредитами фінансовим установам (marginal lending facility)	4.0	3.5	4.0	
Ставка за основними операціями з рефінансування (main refinancing operations)	3.0	2.5	3.0	
Ставка за депозитними операціями фінансових установ (deposit facility)	2.0	1.5	2.0	

Маючи всі ознаки початку циклічного економічного зростання та можливого прискорення інфляції, ЄЦБ підвищив основну ставку рефінансування, повернувшись її з 2.5% до 3%.

Інший важливий приклад — обмінний курс євро та дії ЄЦБ щодо впливу на його динаміку. Відомо, що девальва-

зростання курсу євро в другій половині 1998 р. разом із наслідками азіатської кризи та послабленням економіки країн східного регіону, важливих торговельних партнерів країн єврозони, вплинуло на зменшення обсягів позитивного сальдо торговельного балансу (графік 5), що посилило понижувальний тренд ВВП (графік 6) і промислового виробництва.

Із початку 1999 року, після запровадження євро, понижувальні тенденції в єдиній Європі та підвищувальні — у США проявилися виразніше, тривало зростання цін на нафту. Затим почалася балканська криза. Ці негативні фактори та попередня переоцінка євро спричинилися до його девальвації, яка перейшла в затяжну, внаслідок чого курс не лише перетнув середню межу 1998 року (приблизно 1.08), а й опустився майже до співвідношення 1:1 із доларом.

Коли у Президента ЄЦБ пана Дайсенберга поцікавилися його думкою про низький курс євро, він відповів: “Я можу сказати, що один євро завжди дорівнює одному євро”, причому його відповідь було опубліковано в статті щодо проблем девальвації євро під красномовною назвою “Багато галасу з нічого”. Це свідчило про відсутність серйозного занепокоєння наслідками високого рівня девальвації євро у багатьох економістів, а, можливо, й у керівництва ЄЦБ.

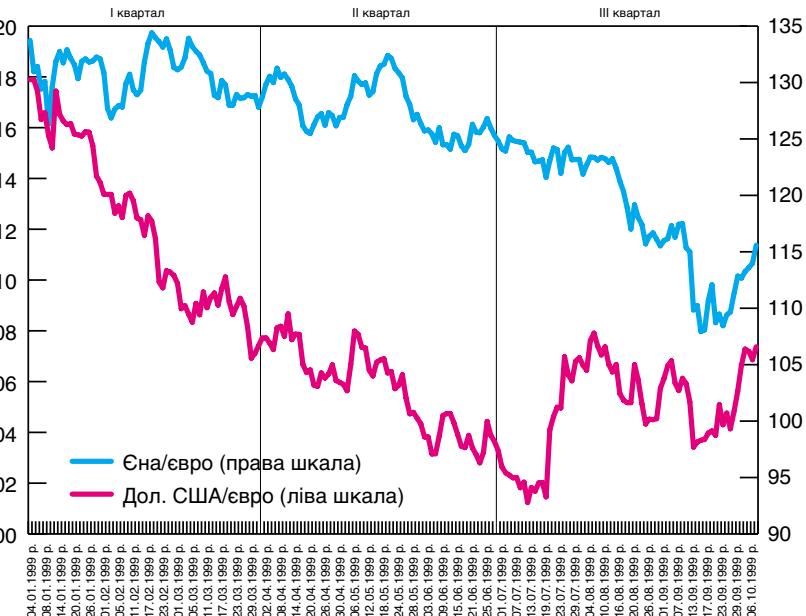
Таку позицію, очевидно, зумовило

те, що понижувальна динаміка євро не загрожувала низькому рівню інфляції і відповідала планам ЄЦБ щодо стимулювання економічного зростання — у даному разі шляхом підтримки торговельного балансу і збільшення його позитивного сальдо. При цьому слід зазначити, що зниження відсоткових ставок ЄЦБ у квітні також мало наслідком послаблення курсу євро, що, очевидно, не суверечило стратегічному курсу ЄЦБ.

Отже, дії Європейського центрального банку у сфері монетарної та валютної політики сприяють згладженню циклічних коливань економіки та створюють умови для її поступового зростання. Свідчення тому — позитивні економічні процеси у єврозоні:

- рівень інфляції у 1999 році становив менше 1.2%;
- прискорилися темпи зростання виробництва: з -0.1% у грудні 1998 року до +0.1% у липні 1999 року;
- поліпшилися індекси загальної довіри (confidence indicator) та очікування зростання виробництва (production expectations): відповідно з -9 та +2 у грудні 1998 року до -8 та +7 у липні 1999 року;
- загальний рівень безробіття знизився з 10.6% у грудні 1998 року до 10.2% у липні 1999 року;
- поточний рахунок платіжного балансу зрос із -0.5 млрд. у січні до +8.2 млрд. євро у липні 1999 року;

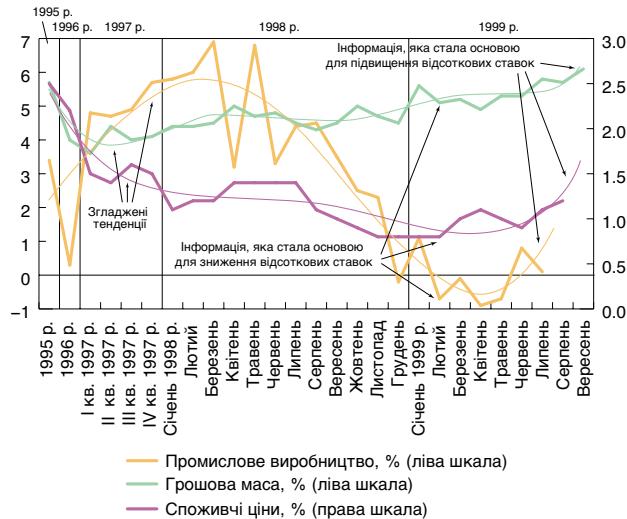
Графік 3. Динаміка обмінного курсу євро щодо долара США та японської єуни в 1999 р.

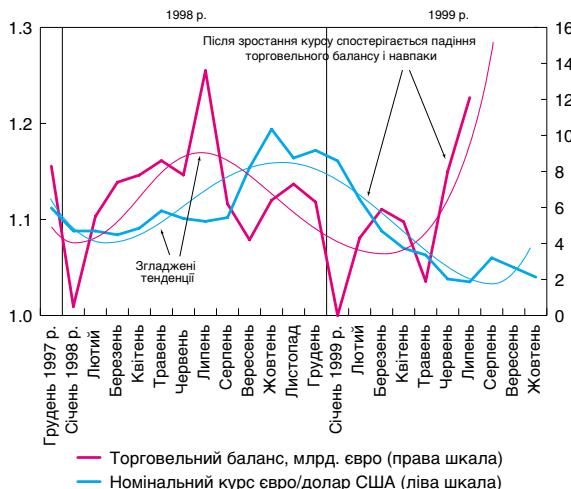
ДЕВАЛЬВАЦІЯ, ЯКА НЕ ВИКЛИКАЛА ЗАНЕПОКОЄННЯ

У контексті аналізу цих питань необхідно розглянути динаміку курсу ЕКЮ — попередника євро — хоча б за рік до введення останнього. Із графіка 5 випливає, що середній рівень цього курсу в 1998 році коливався у межах 1.08 долара щодо ЕКЮ і лише за кілька місяців до початку 1999 року та запровадження євро почав швидко зростати. Тепер зрозуміло, що ринок тоді дещо переоцінював вартість нової валюти, ігноруючи ту обставину, що наприкінці 1998 — у першій половині 1999 року темпи економічного зростання в єврозоні знижувалися, а в США, навпаки, котрий рік трималися на досить високому рівні.

Графік 4. Динаміка грошової маси, промислового виробництва та інфляції у 1995–1999 рр., річна зміна в %

Графік 5. Місячні обсяги торговельного балансу та динаміка обмінного курсу євро щодо долара США

- експорт із січня по липень 1999 року зрос із 54.4 до 73.3 млрд. євро;
- баланс торговельного балансу, нульове у січні 1999 року, зросло до +12.1 млрд. євро у липні.

Усі ці досягнення, пов'язані з діяльністю ЄЦБ та запровадженням євро, свідчать про зростання потенційних можливостей об'єднаної Європи у сфері економічного регулювання. Є й інші позитивні результати введення євро у контексті розвитку інтеграційних процесів.

ПРОМІЖНІ ПІДСУМКИ

Ісля запровадження євро завдяки практичній діяльності ЄЦБ та системи центральних банків Європи вдалося реально підійти до вирішення проблеми фактичної заміни національних валют країн – членів єврозони єдину валютою та її використання як у внутрішніх розрахунках країн єврозони, які становлять 50% від їх загального зовнішньоекономічного обороту, так і у розрахунках з іншими країнами (експорт єврозони становить 15% від світового експорту) (графіки 7–9).

Економія ресурсів при використанні єдиної валюти очевидна, якщо врахувати, що лише на обмінах готівки однієї валюти на іншу населення єврозони раніше втрачало близько 2 млрд. німецьких марок за рік. А втрати підприємств та бізнесменів при здійсненні безготівкового конвертування, страхуванні курсових ризиків тощо становили близько 45 млрд. німецьких марок.

Запровадження євро також дало змогу забезпечити **створення економічного простору**, еквівалентного за населенням і потенціалом економікам двох наймогутніших країн світу – США та Японії (графіки 1, 2).

Із запровадженням євро вирівнялись

умови торгівлі для країн єврозони, по-ліпшилися їх конкурентні можливості, що має неабияке значення з огляду на значні обсяги зовнішньої торгівлі як усередині, так і за межами єврозони. **Євро широко застосовують у міжнародних розрахунках**, при операціях із різними фінансовими інструментами на міжнародних ринках; центральні банки багатьох країн поступово збільшують його використання як резервної валюти, що може похитнути фактично монопольне становище долара у цій сфері.

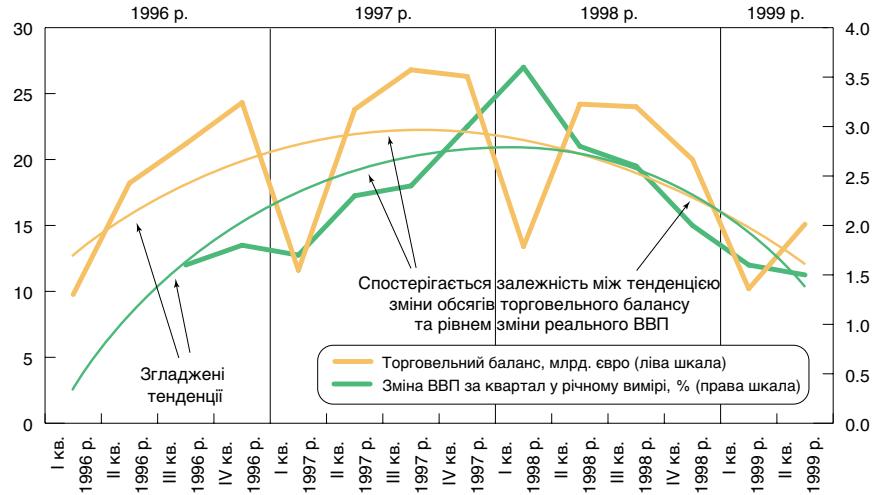
Крім того, запровадження євро почало сприяти підвищенню прозорості ціноутворення, уніфікації бухгалтерського обліку, статистики, економічного аналізу та прогнозування і зіставлення їх результатів. Однак для повної реалізації цих можливостей потрібні додаткові витрати – на розробку відповідних правових та нормативних документів, підготовку програмного, технологічного забезпечення тощо.

Крім перелічених позитивних результатів запровадження євро, з початком

діяльності ЄЦБ та проведенням єдиної монетарної політики окреслились і певні проблеми. Головна з них полягає у тому, що єдині для всіх країн єврозони рішення у сфері монетарної та валютної політики не в змозі врахувати специфіку та особливості поточного стану економіки кожної з них. Тож може статися, що дії ЄЦБ як сприятимуть, так і суперечитимуть вирішенню економічних завдань окремих країн.

Так, темпи зростання ВВП найбільших країн єврозони у IV кварталі 1998 року становили: у Франції – 2.9%, а у ФРН – 1.8%. За результатами 1999 року економічне зростання Ірландії очікується на рівні 7.5%, Іспанії – 3–3.5%, Італії – 1.3–1.5%. Цю інформацію брали до уваги як при зниженні процентної ставки у квітні, так і при її підвищенні у листопаді. Однак, крім інструментів грошової політики, ніяких додаткових заходів, які б враховували особливості економічного стану окремих держав, – навіть таких важливих, як спе-

Графік 6. Квартальні обсяги торговельного балансу та зміни реального ВВП

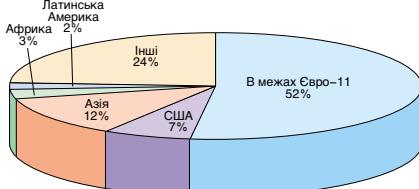
цифіка ділового циклу, — ЄЦБ не має. Європейський центральний банк не в змозі за рахунок запровадження єдиних для всієї єврозони інструментів стимулювати перегрів та розвиток інфляційних процесів у одних країнах і водночас надати певну підтримку щодо економічного стимулювання — в інших. Очевидно, що суперечність між уніфікованою монетарною політикою та необхідністю певних цілеспрямованих дій, які б враховували особливості стану кожної країни, засобами монетарної політики вирішити не вдається, і через це процес забезпечення більшої координованості ділових циклів країн єврозони триватиме, мабуть, ще довгий час.

Для вирішення таких проблем не-

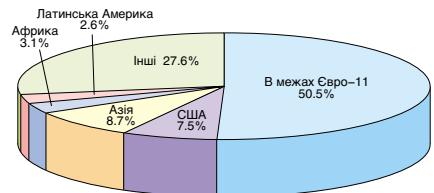
країн), до її повного вирішення лежить важкий і тривалий шлях.

З другого боку, аналізуючи цю проблему, слід зважати на приблизно тотожний економічний стан країн єврозони, досягненню чого сприяла спеціальна програма підготовки до створення валютного союзу та дотримання кожною країною критеріїв вступу до нього. Крім

Графік 8. Структура імпорту Євро-11 (1998 р.)

Графік 9. Структура експорту Євро-11 (1998 р.)

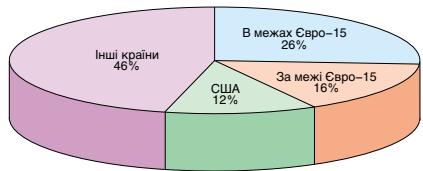
зони, по-друге, підвищення загальної ваги країн Євросоюзу у світі та об'єднання їх у єдиному економічному просторі, який може продуктивніше конкурувати з іншими могутніми економіками світу — США та Японією.

Водночас із запровадженням євро та проведенням єдиної монетарної політики виникли нові проблеми і постали завдання подальшого розвитку інтеграції, на які, очевидно, й буде спрямовано діяльність керівництва Євросоюзу в майбутньому.

Література.

1. *Monthly Bulletin*. — European Central Bank. January—October 1999.
2. *International Economic Trends*. — The Federal Reserve Bank of St. Louis. August 1999.
3. *World Development Indicators*. — The World Bank, 1999.
4. *The Single Monetary Policy in Stage Three. General Documentation on ESCB Monetary Policy Instruments and Procedures*. — European Central Bank. September 1998.
5. *W.F.Duisenberg. The Eurosystem's monetary policy strategy: The first year's experience / Speech by the President of the European Central Bank at the joint congress of the Federations*. — EUROFINAS and LEASEUROPE, 11 October 1999.
6. *Подколзина И. Кредитно-денежная политика в Европе: проблемы, специфика и тенденции развития*. — ПраймТАСС, 1999.
7. *T.Barber. Much ado about little // The Financial Times*, 1999. — July. — 14.

Графік 7. Структура світового експорту (1996 р.)

обхідно використовувати інші засоби, відмінні від грошової політики, причому, з огляду на особливості ситуації кожної країни, — різні: бюджетну, промислову, інвестиційну, соціальну політику тощо. Вірогідно, що у цьому плані все більшого значення набуватимуть різni форми узгодження напрямів економічного розвитку, поточної координації найважливіших економічних рішень усередині єврозони.

Зрозуміло, ЄЦБ має знайти своє місце у такій координаційній роботі — чи за рахунок більшої відкритості власних рішень та мотивації їх прийняття, чи шляхом розширення участі в розробці узгоджених спільних рішень, якщо це не суперечить його незалежності та установчим документам. Нині ЄЦБ сам потерпає від браку таких узгоджуючих механізмів, оскільки певні рішення країн Євросоюзу можуть значно знижувати ефективність його заходів у сфері грошової політики.

Так, посилення соціальної політики рядом європейських держав суперечить діям ЄЦБ щодо підтримання цінової стабільності. Проте за браком легітимних механізмів узгодження загальноекономічних рішень окремих країн і рішень ЄЦБ останній не може продуктивно вирішувати ці питання. Можливості Європейського центробанку дають йому змогу лише публічно полемізувати із цих питань. Оскільки проблема стосується не лише економічної, а й політичної інтеграції (тобто координації економічних підходів, які обстоюють різні політичні сили, що формують уряди

того, необхідно враховувати, що вже нині існують різні механізми погодження та координації економічної політики країн Євросоюзу — від економічного законодавства, бюджетного процесу до статистики, — що вказує на можливість поступового вирішення різних аспектів цієї важливої проблеми.

Таким чином, можна констатувати, що введення євро справді стало початком чергового етапу економічної інтеграції та створення валютного союзу країн єврозони. Із запровадженням євро почав функціонувати Європейський центральний банк, який проводить єдину монетарну політику системи центральних банків Європи. В результаті таких змін функції цієї політики з національного рівня передано на рівень наднаціональний — до ЄЦБ, що стало одним із найвагоміших практичних кроків до інтеграції європейських країн за час існування Євросоюзу.

Головним позитивним результатом даного процесу для членів єврозони стало досягнення цілей цього етапу інтеграції: створення, по-перше, більш рівних можливостей для співробітництва та розвитку конкуренції всередині євро-

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

Спеціально для "Вісника НБУ"

Загальний зовнішній довгостроковий борг України¹

За станом на 30.09.1999 р., млрд. доларів США

Довгостроковий борг України (А+Б)	14 ²
А. Державний та гарантований державою	13 ³
у тому числі за кредитами МВФ	3
Б. Приватний негарантований	1

¹ Довгостроковий борг — борг із первісним або подовженим терміном погашення понад один рік.

² У загальній сумі зовнішнього довгострокового боргу враховано прострочену заборгованість за основною сумою та відсотками.

³ У випадку дисконтних інструментів у сумі боргу враховується номінальна вартість інструменту за вирахуванням дисконту доходу.

Матеріал підготовлено працівниками департаменту валутного регулювання НБУ.

Арбітражні операції /

Банк “Україна” відкрив дилінговий центр для клієнтів

У грудні в банку “Україна” відкрився єдиний в Україні офіційний дилінговий центр для фізичних осіб. Відтепер клієнти банку зможуть брати безпосередню участь в операціях на міжнародному ринку FOREX. До речі, на Заході ця послуга для клієнтів є досить поширеною. В Україні також чимало бажаючих заробити реальні гроші на різниці курсів світових валют. Лише у Києві є декілька фірм, які надають цю послугу напівлегально. Новий продукт банку “Україна” дасть змогу працювати на ринку FOREX, не порушуючи закону, що, без сумніву, належно оцінити клієнти.

Cпівробітництво на міжнародному валютному ринку банк “Україна” почав ще з травня 1992 року. Нині він підтримує кореспондентські відносини майже з 300 банками світу, досить активно співробітничає, зокрема, з найбільшими фінансовими установами США, Канади, Німеччини, Франції тощо.

У банку встановлена система REUTERS DEALING-2000, з 1999 року — нові продукти фірми REUTERS: REUTERS-3000 та DEAL SPUTNIK, що дає змогу детальніше аналізувати валютний ринок. У дилінговому центрі для фізичних осіб встановлено інформаційно-аналітичну систему фірми TENFORE.

Діяльність на ринку FOREX — це, як відомо, сукупність фінансових операцій термінового та просторового арбітражу. Терміновий арбітраж означає отримання прибутку за рахунок різниці курсів валют зі зміною часу. Просторовий арбітраж забезпечує швидше вигоду під час роботи на різниці валютних котирувань на національних фінансових ринках, при цьому прибуток пов’язаний із необхідністю аналізу оперативної інформації в режимі реального часу про стан і тенденції на ринку валют.

Інформація надається в широкому спектрі фінансових інструментів у режимі реального часу. Надаються також послуги з фундаментального і технічного аналізу ринків валют.

Світовий валютний ринок (CBP) є нині однією з найприбутковіших та найактивніших сфер вкладення капіталу. Так, FOREX MARKET об’єднує більш як 17 000 дилінгових центрів, котрі обслуговують 3.5 млн. учасників-клієнтів із 83 країн світу. Щодня через нього проходить більше 1 трильйона доларів США. Учасниками CBP є центральні державні, великі, середні та малі банки,

фінансові компанії, міжнародні корпоративні компанії, інвестори (фонди, приватні особи), спекулянти. CBP діє 24 години на добу.

Характерні риси світового валютного ринку:

- немає конкретного місця проведення торгів — вони здійснюються по всьому світу;
- немає конкретного часу роботи — торги ведуться цілодобово;
- немає зовнішнього регулюючого органу — ціни визначаються виключно попитом і пропозицією;
- має найбільшу кількість учасників і найбільші обсяги операцій;
- це наймобільніший і найліквідніший ринок у світі — угоди здійснюються протягом секунд.

Інформацію про ринок розповсюджують такі світові інформаційні агенції та системи, як REUTERS, DOW JONES TELERATE, TENFORE, CQG International Ltd. та інші. Інформація надається у широкому спектрі фінансових інструментів у режимі реального часу (курси спот, форвард, котирування угод своп, опціон, ф’ючерс, ділова інформація тощо). Надаються також послуги з фундаментального і технічного аналізу ринків валют і фінансових деривативів.

Банки виконують дилінгові операції як за дорученням своїх клієнтів для підтримання їхніх товарних або спекулятивних операцій, так і з власної ініціативи.

Однією з послуг, що надаються на міжнародному ринку, є проведення арбітражних валютних операцій на умовах “Margin trading”. Торгівлю на цих умовах уперше було запроваджено для спот-валют у 1986 році. Основним позитивним аргументом маржинальної торгівлі є можливість для інвестора купувати чи продавати великі суми валют при розміщенні відносно невеликого

депозиту у маркет-мейкера, що дає можливість одержання великих прибутків.

При маржинальній торгівлі кожна операція має обов’язково два етапи: купівля (продаж) валюти за однією ціною, а потім обов’язковий продаж (купівля) її за іншою ціною. Перша дія називається відкриттям позиції, а друга — закриттям позиції. При відкритті позиції реального постачання валюти не відбувається, а учасник, який відкрив позицію, вносить страховий депозит, що є гарантією компенсації можливих втрат. Після закриття позиції страховий депозит повертається, і відбувається нарахування прибутку або втрат, що звичайно еквівалентні за розміром страховому депозиту. При цьому останній часто в сто разів менший від тієї суми, що дається учаснику для використання в цій торговельній операції.

Приклад. Клієнт має 1000 доларів США. Використовуючи аналіз динаміки курсу німецької марки, він може відкрити на цю суму позицію щодо німецької марки на суму 1889, а потім зі зміною курсу марки закрити позицію на суму 1880 марок. Його прибуток становить 9 марок. Якщо використовувати маржинальну торгівлю, то замість 1 000 доларів в операції братиме участь уже 100 000 доларів, а прибуток на капітал у 1 000 доларів буде не 9, а 900 марок.

Торгівля на умовах “Margin trading” — один із найприбутковіших видів операцій на міжнародному ринку. Прибуток від валютних спекуляцій — на першому місці в таких банків, як Chase Manhattan Bank, Barclays Bank, Societe Generale Bank&Trust, Swiss Bank Corporation, ABN-Amro Bank, Creditanstalt Bankverein та інших.

Анатолій Тимофєєв,
начальник відділу операцій на терміновому ринку банку “Україна”.

Офіційний курс гривні щодо іноземної валюти Національним банком України

№ п/п	Код валюти	Назва валюти					
			01.11.1999 р.	02.11.1999 р.	03.11.1999 р.	04.11.1999 р.	05.11.1999 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	288.1172	289.4879	290.9374	294.2363	291.9143
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	34.2571	34.8261	34.6601	34.8201	35.0014
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	737.3510	747.2605	747.3108	753.2376	753.8416
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	10.3884	10.4421	10.4566	10.5208	10.5625
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	116.8542	118.7951	118.2288	118.7743	119.3928
6	112 BYB	10000 білоруських рублів	0.1126	0.1090	0.1079	0.1051	0.1027
7	300 GRD	1000 грецьких драхм	14.2819	14.5526	14.4943	14.5722	14.6579
8	208 DKK	100 данських крон	63.4124	64.4648	64.1566	64.4535	64.7787
9	840 USD	100 доларів США	450.9600	453.2900	453.9200	456.7100	458.5200
10	233EEK	100 естонських крон	30.1272	30.6276	30.4816	30.6223	30.7817
11	352 ISK	100 ісландських крон	6.3602	6.4368	6.4051	6.4159	6.4252
12	372 IEP	100 ірландських фунтів	598.5399	608.4816	605.5809	608.3753	611.5432
13	724 ESP	1000 іспанських песет	28.3310	28.8016	28.6643	28.7966	28.9465
14	380 ITL	10000 італійських лір	24.3452	24.7496	24.6316	24.7452	24.8741
15	124 CAD	100 канадських доларів	305.7192	308.6553	309.7978	310.9244	313.1938
16	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.2028	3.2240	3.2330	3.2529	3.2658
17	428 LVL	100 латвійських латів	782.9167	786.9618	788.0556	791.5251	794.6620
18	440 LTL	100 литовських літів	112.7400	113.3225	113.4800	114.1775	114.6300
19	498 MDL	100 молдовських лейів	40.3158	40.4842	40.2062	40.2650	40.4239
20	528 NLG	100 нідерландських гульденів	213.9068	217.4597	216.4231	217.4217	218.5539
21	280 DEM	100 німецьких марок	241.0171	245.0204	243.8524	244.9776	246.2532
22	578 NOK	100 норвезьких крон	57.1657	58.0554	57.7157	58.0347	58.3157
23	985 PLN	100 польських злотих	109.4165	109.9818	110.1347	110.8116	111.2508
24	620 PTE	100 португальських ескудо	2.3513	2.3903	2.3789	2.3899	2.4024
25	810 RUR	10 російських рублів	1.7311	1.7387	1.7214	1.7392	1.7474
26	702 SGD	100 сінгапурських доларів	270.9282	272.3280	272.7065	274.3827	275.4701
27	703 SKK	100 словацьких крон	11.0209	11.0779	11.0933	11.1615	11.2057
28	792 TRL	10000 турецьких лір	0.0948	0.0953	0.0955	0.0960	0.0964
29	795 TMM	10000 туркменських манатів	8.6723	8.7171	8.7292	8.7829	8.8177
30	348 HUF	1000 угорських форинтів	18.7431	18.8400	18.8662	18.9821	19.0574
31	860 UZS	100 узбецьких сумів	3.2910	3.2991	3.3036	3.3239	3.3371
32	246 FIM	100 фінських марок	79.2819	80.5987	80.2145	80.5846	81.0043
33	250 FRF	100 французьких франків	71.8627	73.0563	72.7081	73.0436	73.4239
34	203 CZK	100 чеських крон	13.1251	13.1930	13.2113	13.2925	13.3452
35	752 SEK	100 шведських крон	54.4329	55.2126	55.0065	55.3113	55.2232
36	756 CHF	100 швейцарських франків	294.0664	298.7272	297.1365	298.0248	298.8703
37	392 JPY	1000 японських єн	43.0138	43.4744	43.3104	43.8888	43.7845
38	978 EUR	100 євро	471.3885	479.2182	476.9337	479.1345	481.6294
39	960 XDR	100 СПЗ	620.1746	632.9914	626.1529	631.2940	636.4202
<hr/>							
			16.11.1999 р.	17.11.1999 р.	18.11.1999 р.	19.11.1999 р.	20.11.1999 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	299.0376	298.6163	299.0244	297.5792	297.5860
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	34.7472	34.8870	35.2041	35.0989	34.7753
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	750.4806	753.7377	756.9055	754.9961	753.2163
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	10.6728	10.6795	10.7020	10.6988	10.6969
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	118.5256	119.0027	120.0845	119.7254	118.6216
6	112 BYB	10000 білоруських рублів	0.0918	0.0920	0.0916	0.0912	0.0912
7	300 GRD	1000 грецьких драхм	14.5550	14.6047	14.7285	14.6844	14.5535
8	208 DKK	100 данських крон	64.2917	64.5488	65.1172	64.9277	64.3369
9	840 USD	100 доларів США	464.1600	464.4500	465.4300	465.2900	465.5300
10	233 EEEK	100 естонських крон	30.5582	30.6811	30.9601	30.8675	30.5829
11	352 ISK	100 ісландських крон	6.4742	6.4605	6.4792	6.5151	6.4811
12	372 IEP	100 ірландських фунтів	607.1014	609.5448	615.0859	613.2467	607.5929
13	724 ESP	1000 іспанських песет	28.7363	28.8519	29.1142	29.0271	28.7595
14	380 ITL	10000 італійських лір	24.6934	24.7928	25.0182	24.9434	24.7134
15	124 CAD	100 канадських доларів	317.1473	316.8683	317.9023	317.3266	317.8890
16	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.3154	3.3175	3.3293	3.3283	3.3300
17	428 LVL	100 латвійських латів	800.2759	800.7759	798.3362	798.0961	801.2565
18	440 LTL	100 литовських літів	116.0400	116.1125	116.3575	116.3225	116.3825
19	498 MDL	100 молдовських лейів	38.1340	37.1625	36.9210	36.9824	37.0418
20	528 NLG	100 нідерландських гульденів	216.9665	217.8397	219.8200	219.1627	217.1421
21	280 DEM	100 німецьких марок	244.4646	245.4485	247.6798	246.9392	244.6625
22	578 NOK	100 норвезьких крон	58.5479	58.5970	59.0000	59.0032	58.5021
23	985 PLN	100 польських злотих	108.5754	108.6433	108.8725	108.8398	108.6418
24	620 PTE	100 португальських ескудо	2.3849	2.3945	2.4163	2.4090	2.3868
25	810 RUR	10 російських рублів	1.7689	1.7700	1.7684	1.7618	1.7640
26	702 SGD	100 сінгапурських доларів	277.8569	278.0305	278.6172	278.5334	279.1449
27	703 SKK	100 словацьких крон	11.0836	11.0905	11.1140	11.1106	11.1004
28	792 TRL	10000 турецьких лір	0.0945	0.0945	0.0947	0.0947	0.0933
29	795 TMM	10000 туркменських манатів	8.9262	8.9317	8.9506	8.9479	8.9525
30	348 HUF	1000 угорських форинтів	18.9337	18.9455	18.9855	18.9798	18.8561
31	860 UZS	100 узбецьких сумів	3.3603	3.3624	3.3695	3.3685	3.3702
32	246 FIM	100 фінських марок	80.4159	80.7395	81.4735	81.2299	80.4810
33	250 FRF	100 французьких франків	72.8906	73.1840	73.8493	73.6285	72.9496
34	203 CZK	100 чеських крон	13.2047	13.2130	13.2409	13.2369	13.2140
35	752 SEK	100 шведських крон	55.4902	55.5427	55.8795	55.9966	55.6287
36	756 CHF	100 швейцарських франків	297.7712	299.1559	302.4786	301.4800	298.4770
37	392 JPY	1000 японських єн	44.2755	43.8727	44.2069	44.0546	43.8605
38	978 EUR	100 євро	478.1312	480.0555	484.4195	482.9710	478.5183
39	960 XDR	100 СПЗ	638.3432	640.5027	643.8085	638.9748	634.1207

МНИХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ ЩОДЕННО (за листопад 1999 року)

Офіційний курс

06.11.1999 р.	07.11.1999 р.	08.11.1999 р.	09.11.1999 р.	10.11.1999 р.	11.11.1999 р.	12.11.1999 р.	13.11.1999 р.	14.11.1999 р.	15.11.1999 р.
292.3771	292.3771	292.3771	292.3771	292.3771	295.3582	297.0831	298.3729	298.3729	298.3729
34.7594	34.7594	34.7594	34.7594	34.7594	34.8777	34.9864	34.7393	34.7393	34.7393
747.6937	747.6937	747.6937	747.6937	747.6937	748.0166	750.5818	749.2527	749.2527	749.2527
10.5838	10.5838	10.5838	10.5838	10.5838	10.6260	10.6550	10.6631	10.6631	10.6631
118.5674	118.5674	118.5674	118.5674	118.5674	118.9709	119.3417	118.4989	118.4989	118.4989
0.1021	0.1021	0.1021	0.1021	0.1021	0.1021	0.1021	0.0918	0.0918	0.0918
14.5654	14.5654	14.5654	14.5654	14.5654	14.6097	14.6597	14.5606	14.5606	14.5606
64.3282	64.3282	64.3282	64.3282	64.3282	64.5524	64.7405	64.2867	64.2867	64.2867
459.5500	459.5500	459.5500	459.5500	459.5500	461.3800	462.6400	463.7400	463.7400	463.7400
30.5689	30.5689	30.5689	30.5689	30.5689	30.6730	30.7685	30.5513	30.5513	30.5513
6.4088	6.4088	6.4088	6.4088	6.4088	6.4462	6.4922	6.4828	6.4828	6.4828
607.3153	607.3153	607.3153	607.3153	607.3153	609.3822	611.2813	606.9642	606.9642	606.9642
28.7464	28.7464	28.7464	28.7464	28.7464	28.8442	28.9341	28.7298	28.7298	28.7298
24.7021	24.7021	24.7021	24.7021	24.7021	24.7862	24.8634	24.6878	24.6878	24.6878
315.1685	315.1685	315.1685	315.1685	315.1685	313.9038	315.1707	316.9495	316.9495	316.9495
3.2731	3.2731	3.2731	3.2731	3.2731	3.2862	3.2952	3.3030	3.3030	3.3030
796.4471	796.4471	796.4471	796.4471	796.4471	795.4828	797.6552	799.5517	799.5517	799.5517
114.8875	114.8875	114.8875	114.8875	114.8875	115.3450	115.6600	115.9350	115.9350	115.9350
40.0668	40.0668	40.0668	40.0668	40.0668	39.7680	38.6196	38.1161	38.1161	38.1161
217.0429	217.0429	217.0429	217.0429	217.0429	217.7816	218.4603	216.9175	216.9175	216.9175
244.5507	244.5507	244.5507	244.5507	244.5507	245.3830	246.1478	244.4094	244.4094	244.4094
58.0778	58.0778	58.0778	58.0778	58.0778	58.6529	58.7639	58.3631	58.3631	58.3631
111.5007	111.5007	111.5007	111.5007	111.5007	109.3318	108.2199	108.4772	108.4772	108.4772
2.3857	2.3857	2.3857	2.3857	2.3857	2.3939	2.4013	2.3844	2.3844	2.3844
1.7520	1.7520	1.7520	1.7520	1.7520	1.7671	1.7719	1.7626	1.7626	1.7626
276.0889	276.0889	276.0889	276.0889	276.0889	277.3050	276.9470	277.6055	277.6055	277.6055
11.2309	11.2309	11.2309	11.2309	11.2309	11.0977	11.0473	11.0736	11.0736	11.0736
0.0966	0.0966	0.0966	0.0966	0.0966	0.0960	0.0941	0.0944	0.0944	0.0944
8.8375	8.8375	8.8375	8.8375	8.8375	8.8727	8.8969	8.9181	8.9181	8.9181
19.1002	19.1002	19.1002	19.1002	19.1002	18.9661	18.8717	18.9166	18.9166	18.9166
3.3446	3.3446	3.3446	3.3446	3.3446	3.3579	3.3583	3.3663	3.3663	3.3663
80.4442	80.4442	80.4442	80.4442	80.4442	80.7180	80.9696	80.3977	80.3977	80.3977
72.9163	72.9163	72.9163	72.9163	72.9163	73.1645	73.3925	72.8742	72.8742	72.8742
13.3751	13.3751	13.3751	13.3751	13.3751	13.2409	13.1615	13.1928	13.1928	13.1928
55.1513	55.1513	55.1513	55.1513	55.1513	55.4349	55.6076	55.3588	55.3588	55.3588
296.3994	296.3994	296.3994	296.3994	296.3994	298.4809	299.2995	297.3151	297.3151	297.3151
43.5650	43.5650	43.5650	43.5650	43.5650	43.8971	44.0460	44.1714	44.1714	44.1714
478.2996	478.2996	478.2996	478.2996	478.2996	479.9275	481.4232	478.0232	478.0232	478.0232
629.8978	629.8978	629.8978	629.8978	629.8978	634.2198	637.4414	632.8483	632.8483	632.8483
21.11.1999 р.	22.11.1999 р.	23.11.1999 р.	24.11.1999 р.	25.11.1999 р.	26.11.1999 р.	27.11.1999 р.	28.11.1999 р.	29.11.1999 р.	30.11.1999 р.
297.5860	297.5860	297.3094	297.2776	295.9358	297.2183	299.3413	299.3413	299.3413	300.0598
34.7753	34.7753	34.8985	34.9855	34.7265	34.7366	34.4909	34.4909	34.4909	34.4712
753.2163	753.2163	754.9351	758.3670	754.7741	757.2663	753.2226	753.2226	753.2226	753.2706
10.6969	10.6969	10.7015	10.7240	10.7489	10.7692	10.7915	10.7915	10.8110	
118.6216	118.6216	119.0420	119.3388	118.4553	118.4897	117.6517	117.6517	117.6517	117.5844
0.0912	0.0912	0.0913	0.0926	0.0920	0.0921	0.0907	0.0907	0.0907	0.0899
14.5535	14.5535	14.5984	14.6437	14.5397	14.5439	14.4301	14.4301	14.4301	14.4350
64.3369	64.3369	64.5649	64.7206	64.2467	64.2636	63.8057	63.8057	63.8057	63.7769
465.5300	465.5300	465.7300	466.7100	467.7900	468.8900	469.8600	469.8600	469.8600	470.7100
30.5829	30.5829	30.6913	30.7678	30.5400	30.5489	30.3328	30.3328	30.3328	30.3155
6.4811	6.4811	6.4875	6.4990	6.4921	6.4577	6.4870	6.4870	6.4870	6.5012
607.5929	607.5929	609.7463	611.2663	606.7411	606.9176	602.6248	602.6248	602.6248	602.2805
28.7595	28.7595	28.8615	28.9334	28.7192	28.7276	28.5244	28.5244	28.5244	28.5081
24.7134	24.7134	24.8010	24.8628	24.6788	24.6859	24.5113	24.5113	24.5113	24.4973
317.8890	317.8890	318.2545	318.6045	318.9690	319.2749	320.4846	320.4846	320.4846	319.6970
3.3300	3.3300	3.3314	3.3771	3.3849	3.3928	3.4048	3.4048	3.4048	3.4109
801.2565	801.2565	801.6007	803.2874	803.7629	805.6529	807.3196	807.3196	807.3196	808.7801
116.3825	116.3825	116.4325	116.6775	116.9475	117.2225	117.4650	117.4650	117.4650	117.6775
37.0418	37.0418	37.0577	37.2870	37.5012	37.7838	37.8620	37.8620	37.8620	38.5430
217.1421	217.1421	217.9117	218.4550	216.8377	216.9008	215.3666	215.3666	215.3666	215.2436
244.6625	244.6625	245.5296	246.1417	244.3195	244.3906	242.6620	242.6620	242.6620	242.5234
58.5021	58.5021	58.7526	58.9243	58.5060	58.6991	58.5535	58.5535	58.5535	58.4696
108.6418	108.6418	108.6884	108.9172	109.1692	109.4259	109.6523	109.6523	109.6523	111.5427
2.3868	2.3868	2.3953	2.4013	2.3835	2.3842	2.3673	2.3673	2.3673	2.3660
1.7640	1.7640	1.7581	1.7632	1.7699	1.7741	1.7778	1.7778	1.7778	1.7816
279.1449	279.1449	279.2649	279.8525	280.5001	281.1597	281.7413	281.7413	281.7413	281.9467
11.1004	11.1004	11.1052	11.1286	11.1543	11.1806	11.2037	11.2037	11.2037	11.2860
0.0933	0.0933	0.0934	0.0935	0.0938	0.0940	0.0942	0.0942	0.0942	0.0931
8.9525	8.9525	8.9563	8.9752	8.9960	9.0171	9.0358	9.0358	9.0358	9.0521
18.8561	18.8561	18.8642	18.9039	18.9477	18.9922	19.0315	19.0315	19.0315	19.0167
3.3702	3.3702	3.3627	3.3697	3.3775	3.3855	3.3925	3.3925	3.3925	3.3905
80.4810	80.4810	80.7662	80.9676	80.3682	80.3916	79.8229	79.8229	79.8229	79.7773
72.9496	72.9496	73.2082	73.3907	72.8474	72.8686	72.3532	72.3532	72.3532	72.3118
13.2140	13.2140	13.2197	13.2475	13.2782	13.3094	13.3369	13.3369	13.3369	13.3533
55.6287	55.6287	55.7546	55.9943	55.6089	55.6640	55.3993	55.3993	55.3993	55.2837
298.4770	298.4770	299.5909	300.7130	298.7107	298.7602	296.4062	296.4062	296.4062	295.9227
43.8605	43.8605	44.3206	44.5834	44.8178	44.9870	45.2609	45.2609	45.2609	46.1325
478.5183	478.5183	480.2142	481.4114	477.8475	477.9865	474.6056	474.6056	474.6056	474.3345
634.1207	634.1207	640.5042	641.4209	637.3611	642.0278	637.4866	637.4866	637.4866	637.1224

Матеріал підготовлено працівниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

**ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ,
ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ
(за листопад 1999 року)***

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 болгарських левів	247.7258
2	986 BRL	100 бразильських реалів	227.8727
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	86.8567
4	410 KRW	1000 вон Республіки Корея	3.7416
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.2195
6	381 GEL	100 грузинських лари	239.2361
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	58.0394
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	132.0604
9	218 ECS	1000 еквадорських сукре	0.2900
10	376 ILS	100 ізраїльських шекелів	105.3374
11	356 INR	1000 індійських рупій	103.9078
12	364 IRR	1000 іранських ріалів	1.5032
13	368 IQD	100 іракських динарів	1398.3256
14	417 KGS	100 киргизьких сомів	10.4919
15	414 KWD	100 кувейтських динарів	1488.8082
16	422 LBP	1000 ліванських фунтів	3.0024
17	434 LYD	100 лівійських динарів	996.1564
18	470 MTL	100 мальтійських лір	1137.0651
19	484 MXN	100 мексиканських нових песо	46.9750
20	496 MNT	10000 монгольських тугриків	42.2433
21	554 NZD	100 новозеландських доларів	232.4057
22	586 PKR	100 пакистанських рупій	8.6999
23	604 PEN	100 перуанських нових сол	130.1434
24	408 KPW	100 північнокорейських вон	204.9818
25	642 ROL	10000 румунських лейів	2.6851
26	682 SAR	100 саудівських ріялів	120.2496
27	760 SYP	100 сирійських фунтів	10.0213
28	705 SIT	100 словенських толарів	2.4502
29	901 TWD	100 нових тайванських доларів	14.1992
30	762 TJR	1000 таджицьких рублів	3.1404
31	952 XOF	1000 франків КФА	7.3505
32	152 CLP	1000 чилійських песо	8.3349
33	191 HRK	100 хорватських кун	63.1933
34	156 CNY	100 юанів Ренмінбі (Китай)	54.4815
35	255	100 доларів США за розрахунками із Індією	360.7680

* Курс встановлено з 01.11.1999 року.

Матеріал підготовлено працівниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

ЮРИДИЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ

Довідкове бюро /

*Стабільність економіки будь-якої держави залежить насамперед від до-
сконаlosti законодавчої i нормативної бази, яка має забезпечувати розви-
ток виробництва i захищати інтереси виробників та споживачів продукції.*

*Процес становлення ринкових відносин в Україні вимагає постійного роз-
витку законодавства. У круговерті поточних виробничих проблем керівни-
кам підприємств та організацій не завжди вдається відстежити його зміни.
Досвід показує, що більшість із них сповна не володіє інформацією щодо ви-
мог чинного законодавства до правових аспектів діяльності підприємства,
бухгалтерського та податкового обліку, звітності тощо.*

*У статті розглядаються особливості створення, реєстрації, оподатку-
вання i припинення діяльності асоціацій.*

Олександр
Бойко

Голова правління
ЗАТ Аудиторська фірма
“De Візу”

Особливості діяльності асоціацій як неприбуткових підприємств

3 гідно зі статтею 3 Закону України “Про підприємства в Україні” асоціації є одним із видів об’єднання підприємств, які визначено як договірні об’єднання, створені з метою постійної координації господарської діяльності. Асоціації не мають права втручатися у виробничу і комерційну діяльність будь-кого з їх учасників.

Асоціація є юридичною особою, може мати самостійний і зведеній баланси, розрахунковий та інші рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням.

Асоціація не відповідає за зобов’язаннями підприємств, які входять до її складу, а підприємства не відповідають за зо-

бов’язаннями асоціації, якщо інше не передбачено установчим договором (статутом).

У підпункті “д” пункту 7.11.1 статті 7.11 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” зазначено, що асоціації та інші об’єднання юридичних осіб, які створено, щоб представляти інтереси засновників, і які **утримуються** лише за рахунок їх внесків та не проводять підприємницької діяльності (за винятком отримання пасивних доходів), належать до **неприбуткових** установ та організацій.

Під терміном “підприємницька діяльність” слід розуміти будь-яку діяльність, спрямовану на отримання доходу в гро-

шовій, матеріальній або нематеріальній формах, якщо безпосередня участь особи-підприємця в організації такої діяльності є регулярною, постійною та суттєвою.

Під терміном “пасивні доходи” слід розуміти доходи, отримані у вигляді процентів, дивідендів, страхових виплат і відшкодувань, а також роялті.

Статтею 7.11 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” визначено **специфіку оподаткування податком на прибуток неприбуткових організацій**.

Зокрема:

- Від оподаткування звільнюються доходи неприбуткових організацій, отримані у вигляді:

- разових або періодичних внесків засновників та членів;
- пасивних доходів (пункт 7.11.2).

- Доходи або майно неприбуткових організацій не підлягають розподілу між їх засновниками або учасниками та не можуть використовуватися для вигоди будь-кого із засновників або учасників такої неприбуткової організації, її посадових осіб, крім оплати їхньої праці та відрахувань на соціальні заходи (пункт 7.11.8).

- Якщо доходи неприбуткової організації, отримані (у вигляді, визначеному пунктом 7.11.2) протягом звітного (податкового) року, на кінець першого кварталу наступного за звітним року перевищують **25 відсотків** від загальних валових доходів, отриманих упродовж зазначеного звітного (податкового) року, така неприбуткова організація зобов’язана сплатити податок із нерозподіленої суми прибутку за ставкою 30 відсотків від суми перевищення. Податок вноситься до бюджету за результатами першого кварталу наступного за звітним року у строки, встановлені для інших платників податку.

Якщо неприбуткова організація отримує дохід у іншому, ніж зазначено в пункті 7.11.2, вигляді, вона зобов’язана сплатити податок на прибуток, який визначається як сума такого доходу, зменшена на суму витрат, пов’язаних із його отриманням, але не повинна перевищувати суми такого доходу.

При обчисленні суми перевищення доходів над витратами, а також при визначенні сум оподатковуваного прибутку сума амортизаційних відрахувань не враховується (пункт 7.11.9).

- Згідно з пунктом 7.11.10 Закону “Про оподаткування прибутку підприємств” центральний податковий орган веде реєстр усіх неприбуткових організацій, звільнених від податку на прибуток. Державна реєстрація неприбуткових організацій здійснюється у порядку, передбаченому Положенням про Реєстр неприбуткових організацій та установ, затвердженим наказом Державної податкової адміністрації України від 11 липня 1997 р. № 232 (зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 6 серпня 1997 р. за № 291/2095).

Для внесення до Реєстру неприбуткова організація або установа повинна подати (надіслати) до податкового органу за її місцезнаходженням реєстраційну заяву за формою 1-РН згідно з додатком до зазначеного вище положення, а також копію статутних та установчих документів.

У разі виникнення змін (доповнень) у даних, зазначених у реєстраційній заяві, неприбуткова організація або установа зобов’язана в 10-денний термін (після їх виникнення) подати до податкового органу документи зі вказаними змінами (доповненнями) та додаткову реєстраційну заяву з позначкою “зміни” (“доповнення”). Ідентифікаційний номер неприбуткової організації або установи при цьому не змінюється.

При перереєстрації в органах виконавчої влади чи органах статистики неприбуткова організація або установа зобов’язана в 10-денний термін подати до податкового органу за місцезнаходженням доповнення до реєстраційної заяви, в

якому зазначено зміни у нормативних та установчих документах.

Вилучення неприбуткової організації або установи з Реєстру (у разі порушення нею Закону “Про оподаткування прибутку підприємств” та (або) інших законодавчих актів про неприбуткові організації) здійснюється шляхом скасування наданого її статусу неприбуткової організації або установи на підставі рішення Державної податкової адміністрації.

Рішення центрального податкового органу можуть бути оскаржені в судовому порядку.

- У разі ліквідації неприбуткової організації її активи передаються іншій неприбутковій організації такого ж типу або зараховуються у дохід бюджету (пункт 7.11.11).

Згідно з Порядком складання звіту про використання коштів неприбуткових організацій та установ, затвердженим наказом Державної податкової адміністрації України від 11 липня 1997 р. № 233 (в редакції наказу Державної податкової адміністрації від 16 січня 1998 р. № 27) та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28.01.1998 р. за № 52/2492, неприбуткові організації повинні подати до податкового органу за своїм місцезнаходженням звіт про використання коштів — у терміні, передбачені законодавством для подання податкової декларації.

З огляду на специфіку діяльності неприбуткових організацій не передбачається здійснення ними торговельних операцій. Тому їх не реєструють як платників ПДВ, а продаж їхніх активів податком на додану вартість не обкладається.

У грудні 1999 р. відбувся черговий випуск слухачів у Київській вищій банківській школі Міжнародного центру (інституту) ринкових відносин та підприємництва. Другу вищу освіту за спеціальністю “Банківська справа” здобула цільова група керівників і спеціалістів Приватбанку. Всього ж із часу створення 1993 року Київської вищої банківської школи тут підготовлено близько 500 керівних кадрів і спеціалістів для провідних банків України та підприємств, що є членами Українського союзу промисловців і підприємців.

На фото: ректор Київської вищої банківської школи Володимир Чевревань із випускниками.

Фото Владислава Негребецького.

Використання Системи SAS у банках Європи

Представляємо фірму

23-й рік працює на ринку комп'ютерних технологій компанія SAS Institute. Вона посідає дев'яте місце серед незалежних виробників програмного забезпечення світу. Через глобальну мережу офісів у 120 країнах, максимально враховуючи регіональні потреби, фахівці компанії навчають, консультирують і надають технічну підтримку користувачам. Українське представництво SAS Institute відкрилося 1999 р. у Києві.

Вальдемар Шнайдер,
технічний директор SAS Institute
у Центральній та Східній Європі.

“Один із філософів сказав, що дані не є інформацією, інформація не є знанням, знання не є мудрістю. Я вважаю, що наша філософія побудована за допомогою наших же технологій, дає змогу створювати системи, які перетворюють дані в інформацію, та отримувати при цьому знання, які допомагають приймати мудрі рішення”.

Джим Гуднайт, президент SAS Institute.

Це висловлювання керівника однієї з найвідоміших на світовому ринку програмного забезпечення компаній, що пропонує інформаційні технології та власний спеціалізований підхід стосовно інформаційних ховищ і комплексів для підтримки прийняття рішень, характеризує тенденцію, яка чітко простежується у сучасному управлінському бізнесі.

Жорсткі вимоги сьогодення диктують необхідність переходу на новий, вищий рівень організації управління діяльністю фінансових організацій — від елементарної обробки інформації до накопичення знань, інтенсивнішого та обґрунтованішого процесу прийняття рішень. Розробляючи стратегію ділового розвитку, сучасні фінансові установи надають перевагу новітнім інформаційним та управлінським технологіям, які допомагають щонайповніше скористатися інформаційними ресурсами організації.

Упоратися з усім комплексом управлінських завдань, які постають перед великими фінансовими організаціями, дає змогу Система, створена американською компанією SAS Institute. Вона ґрунтуються на прогресивній сучасній технології інформаційної підтримки прийняття рішень у будь-якій сфері ділової активності. Діапазон розроблених компанією інформаційно-аналітичних програмних модулів містить широке коло рішень, адаптованих для фінансово-го і банківського секторів.

SAS Institute пропонує інтегрований багатофункціональний пакет прикладних програм для роботи з інформацією в масштабах банку. Нині для розв'язання різноманітних задач ними послуговуються багато національних банків, більш як 1300 комерційних банків, понад 1000 страхових компаній та 150 інших фінансових установ світу. Систему SAS запровадили близько 80 банків східноєвропейських країн. Приміром, у Польщі на ній зупинили вибір 8 із 10 провідних банків країни.

Ця стаття містить короткий огляд деяких рішень, побудованих

на основі Системи SAS і призначених для використання у національних та комерційних банках європейських країн.

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ SAS У НАЦІОНАЛЬНИХ БАНКАХ ЄВРОПИ

Кілька років тому перед **Національним банком Польщі** посталася проблема створення нової системи звітності, яка враховувала б зміни у правилах регулювання діяльності комерційних банківських установ. Керівництво головного банку країни прагнуло серед багатьох, пропонованих на ринку, вибрati систему з могутнimi аналітичними можливостями (новими правилами передбачався перехід із 300 на 3500 показників діяльності банків), яка допомагала б інтегрувати звіти з різних джерел та характеризувалася гнучкістю при аналізі інформації і складанні нестандартних звітів. Вибір зупинили на програмних модулях SAS Institute, гідно оцінивши високотехнологічний підхід до створення системи консолідації, звітності й аналізу фінансових даних.

Скориставшись Системою SAS, банк отримав засоби поглиблениго фінансового аналізу, інформаційні системи для керівництва департаментами та складання всієї фінансової звітності в єдиному інтегрованому середовищі. Невдовзі він уже працював у нових умовах. Користувачів привабили простота використання і наочний, інтуїтивно зрозумілий інтерфейс.

Нова система, побудована на технології SAS Institute, дала змогу налагодити ефективне широкомасштабне управління діяльністю банківських та фінансових установ, а саме: оцінювати надійність комерційних банків, їх прибутковість і ліквідність на основі аналізу регулярних звітів; контролювати концентрацію банківського капіталу; розраховувати мінімальний розмір статутного капіталу; вести облік регіональних характеристик у разі надання кредитних ресурсів.

Центральний Банк Російської Федерації на основі Системи SAS насамперед запровадив якісний аналіз стану грошово-кредитної системи з урахуванням впливу параметрів макроекономічного регулювання на внутрішніх і зовнішніх ринках. За показниками рівня виробництва у секторах економіки, прибутків і витрат населення, цін на продукцію, грошової маси і грошових потоків, відсотків за кредити і депозити тощо Центробанк Росії, користуючись можливостями Системи, спроможний оцінювати дієвість власних рішень, спрямованих на підвищення ефективності економіки; аналізувати

обмеження, що позначаються на економічному зростанні, з огляду на умови і відносини, які склалися в регіоні; прогнозувати грошово-кредитні та соціально-виробничі показники економіки регіону.

Надзвичайно важливе значення для будь-якого банку має управління ризиками. **Центральний банк Нідерландів** (De Nederlandsche Bank NV) за допомогою Системи SAS успішно узгоджує облік численних показників в управлінні ризиками з обліком зміни курсів, грошових потоків і ринкових умов. Контроль ризиків і підготовка рекомендацій щодо мінімізації їх наслідків здійснюються в єдиній інтегрованій системі. За даними щоденного моніторингу валютних операцій складаються щотижневі звіти стосовно макроекономічних тенденцій та відповідні щомісячні рекомендації для комерційних банків.

Програмні модулі SAS найширше застосовує **Банк Франції** (Banque de France), де Система формує й аналізує економічні показники, призначені для міністерства фінансів, податкової інспекції та інших державних установ. За допомогою SAS Institute розраховують цілу низку показників, у тому числі баланс платіжних індексів, рівень інфляції, безробіття, пенсій, ставки за банківськими кредитами тощо.

Заслуговує на увагу застосування програмного комплексу SAS Institute з метою оцінки надійності комерційних банків, практиковане **Національним банком Італії**. Перевірку банківських операцій на предмет розкрадання чи відмивання "брудних" грошей, виявлення операційних помилок здійснюють за спеціальною методикою аналізу, який виконується на базі фінансової звітності банків та історичної картини даних. Система SAS допомагає виявляти невідповідності у планах рахунків, балансових звітах, звітах про прибутки і збитки, врешті в усій сукупності трансакцій банку. Її великими успішно використовують для складання прогнозів економічних тенденцій і валютної політики, грунтования аналізу розвитку італійської економіки. Систему належно оцінили також фахівці підрозділів, які вивчають проблеми ринків міжбанківських кредитів, обстежують національну банківську систему, працівники відділу контролю Banca d'Italia, бюро з питань регулювання валютного обігу, відділу кадрів.

На думку начальника департаменту звітності **Національного банку Швеції** (Sveriges Riksbank) — країни з найдавнішими традиціями банківського обслуговування, — система SAS Institute допомагає організувати діяльність сучасної установи на найвищому рівні. До послуг користувачів — потужні аналітичні можливості, зручний інтерфейс, який значно полегшує роботу з програмними засобами, гнучкий графічний інструмент. Вони мають можливість оперативно отримувати інформацію. Із запровадженням Системи значно менше часу витрачається на складання звітів і прогнозування фінансово-економічних показників, істотно поліпшилася якість інформації, яку банк готове для шведського уряду.

Інформаційно-аналітичні системи, створені на основі технології SAS Institute, спроможні опрацювати величезний обсяг інформації. Тому вони є високоефективними навіть для тих бізнес-структур, які мають справу з великим обсягом різноманітних даних, а отже, потребують засобів, що забезпечують поглиблений інтелектуальний аналіз робочої інформації, пошук прихованих у ній закономірностей і тенденцій. Саме ці якості Системи вплинули на рішення керівництва **Національного банку Португалії** (Banco de Portugal) перевести функціонування банку на технологічну платформу SAS Institute. Співробітників банку особливо приваблює перспективна швидко будувати й адаптувати за допомогою Системи необхідні прикладні рішення.

ПРИКЛАДНІ ПРОГРАМИ НА ОСНОВІ СИСТЕМИ SAS, ПРОПОНОВАНІ КОМЕРЦІЙНИМ БАНКАМ

Ми наводимо, звісно, далеко не повний перелік прикладних модулів для комерційних банків, розроблених із використанням за-

собів Системи SAS. Його складено для того, щоб користувачі мали хоча б приблизне уявлення про можливості і перспективи застосування Системи у фінансово-банківській сфері.

Най актуальнішими нині є прикладні програми, спрямовані на:

- консолідацію фінансової інформації та об'єднання звітів комерційних, ощадних і національних банків;
- складання звітів для державних служб;
- формування й аналіз економічних показників;
- фінансове та економетричне моделювання, у тому числі аналіз "що — якщо" та прогнозування;
- перевірку безпеки фінансових операцій;
- аналіз фінансового, кредитного і ринкового ризиків;
- розрахунок та аналіз кредитної діяльності;
- аналіз та управління портфелем інвестицій;
- комплекс рішень стосовно налагодження взаємовідносин із клієнтами;
- розробку систем підтримки прийняття рішень на різних рівнях організації та створення інформаційних систем керівника;
- управління кадрами.

ОСНОВИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні технологічні характеристики Системи SAS, на яких ґрунтуються всі зазначені вище рішення, можна стисло описати так:

- робота на різних апаратних засобах і великий набір функціональних можливостей;
- збирання даних незалежно від їх джерел і форматів;
- аналітична обробка і багатогранне подання інформації;
- цілковите забезпечення управління інформаційним сковищем усього банку та інформаційних вітрин його департаментів;
- реалізація гнучкої і відкритої архітектури "клієнт / сервер";
- засоби для прискореної розробки прикладних модулів;
- набір інтелектуальних інтерфейсів до будь-яких джерел даних, у тому числі пласкі файли, реляційні СУБД і трансакційні системи (SAP R/3, BAAN);
- реалізація Windows-інтерфейсу, що спрощує використання бізнес-програм;
- надання інформації у зручному для користувача вигляді (з потужними графічними засобами і гнучкими засобами генерації звітів);
- широкий спектр аналітичних засобів, зокрема для аналізу часових рядів і прогнозування.

Загалом Система SAS — це інтегроване середовище, де можуть працювати як програмісти, так і власне користувачі.

У фінансовому бізнесі інформаційним технологіям завжди надавали пріоритетного значення. Нині ж, за сучасної філософії управління бізнесом, вони відіграють дедалі важливішу роль у формуванні успішної діяльності фінансово-банківських установ. Комплекс інформаційно-аналітичних програмних модулів для банківської сфери, розроблений на основі Системи SAS, є найбільш різномірним у цій галузі рішенням, яке дає змогу здійснювати й ефективне оперативне управління банківською діяльністю, і досягнути довгострокових стратегічних цілей.

За докладнішою інформацією звертайтеся

у представництво SAS Institute в Україні:

РЕГУС бізнес-центр, вул. Шовковична, 42/44, 01004 м. Київ,
тел.: +380 (44) 490-1243, факс: +380 (44) 490-1200.

Ринок фінансових послуг: основні тенденції розвитку

**Світлана
Науменкова**

Завідуюча кафедрою фінансів Української акаадемії банківської справи (м. Суми).
Доктор економічних наук, професор

Ключові напрями інтеграції України у світове, в тому числі європейське, економічне співтовариство визначені в Угоді про партнерство та співробітництво з Європейським Союзом. У статті 51 документа зазначено: будь-яка держава, що підписала угоду, вживатиме заходів щодо забезпечення поступового приведення свого законодавства у відповідність із законодавством ЄС, а в пункти 2 цієї статті регулювання банківської діяльності розрізнюється як одна з можливих сфер зближення законодавства.

Щоб уdosконалити регулювання фінансово-кредитних відносин в умовах ринкової трансформації, необхідно якомога повніше враховувати як основні тенденції, так і специфічні особливості, характерні для сучасного етапу формування й розвитку ринку фінансових послуг.

КОНЦЕНТРАЦІЯ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВОГО І БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ

Основні тенденції, характерні для сучасного етапу розвитку ринку фінансових послуг, безпосередньо пов'язані з еволюцією економічних систем і специфічними особливостями функціонування фінансових ринків.

Зауважимо, що розширення обсягу ринку фінансових послуг відбувається в умовах посилення концентрації фінансово-промислового капіталу, інтернаціоналізації фінансових ринків, глобалізації фінансових потоків. Так, сумарна капіталізація найбільших корпорацій 10 провідних індустриально розвинутих країн у 1999 році перевищила 18.674 трлн. доларів США. Причому частка американських компаній із

цього списку становить 11.273 трлн. доларів, або 60.4%.

Аналіз динаміки ринкової капіталізації найбільших компаній світу за 1989—1999 рр. свідчить, що “фінансова вага” лідера списку 1000 провідних корпорацій світу збільшилася майже у 2.48 раза: за рейтингом, який публікує щотижневик “Business Week”, обсяг капіталізації лідера 1989 року — японської корпорації Nippon Telegraph & Telephone — становив 163.86 млрд. доларів США, тоді як капіталізація лідера 1999 року — американської компанії Microsoft — сягнула близько 407.22 млрд. доларів (див. таблицю 1).

Слід звернути увагу на одну особливість: велики нефінансові корпорації практично витіснили із числа лідерів банківські формування і групи, які домінували наприкінці 1990-х років. Так, 1989 року до першої десятки входило 5 банків, у 1990, 1991, 1993 рр. — по 4, у 1995 — 3, 1996 — 1 (причому всі — японські), в 1992 і 1997—1999 рр. серед лідерів не було жодного банку (див. таблицю 1). Втім, тому є пояснення: діяльність банківських формувань у світі все жорсткіше регулюється. За жорсткої конкуренції на ринку капіталу стрімке зростання доходів за рахунок активних операцій неминуче веде до підвищення рівня їх ризиковості, що створює значні труднощі в умовах суворого нагляду за банківською діяльністю. Ось чому вірогідність швидкого нарощування ринкової капіталізації фінансово-кредитних установ, як правило, пов’язана зі структурними змінами у банківському секторі, насамперед на терені злиття та приєднання (поглинання) банківських формувань. Зауважимо, що до категорії мегазліттів (“megamergers”) належать об’єднання корпорацій, величина активів кожної з яких перевищує 1 млрд. доларів США, а супермегазлітті (“supermegamergers”) відбуваються між корпораціями з активами понад 100 млрд. доларів США. Останнім часом ці процеси особливо активізувалися у Сполучених Штатах. Так, у 1998 році зафіксовано 9 із 10 найбільших за всю історію США супермегазліттів, причому 4 з них — у банківському секторі: Citicorp — Travelers, Bank America — Nations Bank, Bank One — First Chicago, Norwest — Wells Fargo. Най-

гучнішим було злиття двох регіональних американських банків — Nations Bank і Bank America у надпотужну банківську корпорацію. Nations Bank із активами 311 млрд. доларів був одним із найбільших банків на південному сході США, а каліфорнійський Bank America — лідером банківського бізнесу на південному заході. Активи нової корпорації, названої Bank of America, перевишили 570 млрд. доларів. Вона володіє 4900 філіалами і 15000 банкоматами у 22 штатах. Утіда щодо злиття оцінювалася в 57.3 млрд. доларів. 1999 року, маючи ринкову капіталізацію 112.87 млрд. доларів, корпорація посіла 24 місце в рейтингу Global-1000, перебравшись із 33 позиції, яку вона займала у цьому рейтингу 1998 року.

До речі, в результаті супермегазліття UBS — Swiss Bank Corp. створено найбільший банк у Європі. Зазначимо, що подібна концентрація капіталу на основі злиття у таких сферах, як страхування, кредитна кооперація, характерною формою якої є кредитні спілки, — явище нечасте.

Як за рейтингом Global-1000, так і за іншим популярним корпоративним рейтингом — FT-100 (його проводить газета “Financial Times”) до числа найбільших компаній за розміром ринкової капіталізації входять такі корпорації, що діють на ринку фінансових послуг, як Fannie Mae, Bank of America, Travelers Group Inc., Zurich Financial Services, American Express та інші.

Про інтенсифікацію процесу концентрації капіталу в банківському секторі свідчить те, що за період 1988—1997 рр. кількість комерційних банків у США скратилася майже на третину — з 13130 до 9216. Водночас частка активів 8 найбільших банківських формувань за сумарною величиною активів зросла за той же період із 22.3 до 35.5%. У 1980-х роках у США щорічно виникало близько 200 нових банків, і приблизно така ж їх кількість зникала внаслідок банкрутства. У 1990-х роках ця тенденція послабилася, зокрема, істотно зменшилася кількість банкрутств серед банківських установ, що є одним свідченням стабільності розвитку економіки Сполучених Штатів.

Таблиця 1. Десять найбільших компаній 1989–1999 рр. за рейтингом Global-1000¹

№ п/п	Назва компанії	Країна	Ринкова вартість (market value), млрд. дол. США
1	2	3	4
1989 рік			
1	Nippon Telegraph & Telephone	Японія	163.86
2	Industrial Bank of Japan	Японія	71.59
3	Sumitomo Bank	Японія	69.59
4	Fuji Bank	Японія	67.08
5	Dai-Ichi Kangyo Bank	Японія	66.09
6	IBM	США	64.65
7	Mitsubishi Bank	Японія	59.27
8	Exxon	Нідерланди/ Великобританія	54.92
9	Tokyo Electric Power	Японія	54.46
10	Royal Dutch/Shell	Нідерланди/ Великобританія	53.46
1990 рік			
1	Nippon Telegraph & Telephone	Японія	118.79
2	IBM	США	68.89
3	Industrial Bank of Japan	Японія	67.61
4	Royal Dutch/Shell	Нідерланди/ Великобританія	67.14
5	General Electric	США	62.54
6	Exxon	США	60.00
7	Sumitomo Bank	Японія	55.81
8	Fuji Bank	Японія	53.17
9	Toyota Motor	Японія	50.44
10	Mutsui Taiyo Kobe Bank	Японія	49.80
1991 рік			
1	Nippon Telegraph & Telephone	Японія	103.00
2	Royal Dutch/Shell	Нідерланди/ Великобританія	72.91
3	Exxon	США	72.81
4	General Electric	США	67.45
5	Industrial Bank of Japan	Японія	64.18
6	Philip Morris	США	63.33
7	IBM	США	60.77
8	Fuji Bank	Японія	58.68
9	Mitsubishi Bank	Японія	58.08
10	Dai-Ichi Kangyo Bank	Японія	57.38
1992 рік			
1	Royal Dutch/Shell	Нідерланди/ Великобританія	77.82
2	Nippon Telegraph & Telephone	Японія	77.52
3	Exxon	США	75.30
4	Philip Morris	США	71.29
5	General Electric	США	66.00
6	Wal-Mart	США	60.82
7	Coca-Cola	США	58.47
8	Merck	США	58.41
9	AT&T	США	55.85
10	IBM	США	51.82
1993 рік			
1	Nippon Telegraph & Telephone	Японія	140.52
2	AT&T	США	82.40
3	Royal Dutch/Shell	Нідерланди/ Великобританія	81.59
4	Exxon	США	81.35
5	General Electric	США	79.34
6	Mitsubishi Bank	Японія	73.56
7	Sumitomo Bank	Японія	65.97
8	Wal-Mart	США	64.07
9	Industrial Bank of Japan	Японія	63.21
10	Sanwa Bank	Японія	61.19
1994 рік			
1	Nippon Telegraph & Telephone	Японія	128.94
2	Royal Dutch/Shell	Нідерланди/ Великобританія	91.93

1	2	3	4
3	General Electric	США	84.94
4	Mitsubishi Bank	Японія	77.05
5	Exxon	США	75.92
6	Toyota Motor	Японія	75.06
7	AT&T	США	73.87
8	Industrial Bank of Japan	Японія	73.25
9	Sumitomo Bank	Японія	67.53
10	Fuji Bank	Японія	66.99
1995 рік			
1	Nippon Telegraph & Telephone	Японія	129.01
2	Royal Dutch/Shell	Нідерланди/ Великобританія	107.63
3	General Electric	США	98.24
4	Exxon	США	88.65
5	AT&T	США	80.30
6	Coca-Cola	США	78.63
7	Toyota Motor	Японія	72.43
8	Mitsubishi Bank	Японія	68.75
9	Industrial Bank of Japan	Японія	68.34
10	Fuji Bank	Японія	66.40
1996 рік			
1	General Electric	США	137.34
2	Royal Dutch/Shell	Нідерланди/ Великобританія	128.29
3	Nippon Telegraph & Telephone	Японія	115.70
4	Coca-Cola	США	115.07
5	Bank of Tokyo-Mitsubishi	Японія	110.29
6	Exxon	США	105.27
7	AT&T	США	99.72
8	Toyota Motor	Японія	85.78
9	Philip Morris	США	82.09
10	Merck	США	78.62
1997 рік			
1	General Electric	США	198.09
2	Coca-Cola	США	169.86
3	Royal Dutch/Shell	Нідерланди/ Великобританія	168.99
4	Nippon Telegraph & Telephone	Японія	151.57
5	Microsoft	США	148.59
6	Exxon	США	147.15
7	Intel	США	124.08
8	Toyota Motor	Японія	108.67
9	Merck	США	108.49
10	Philip Morris	США	106.58
1998 рік			
1	General Electric	США	271.64
2	Microsoft	США	208.98
3	Royal Dutch/Shell	Нідерланди/ Великобританія	195.68
4	Coca-Cola	США	193.53
5	Exxon	США	172.50
6	Merck	США	139.85
7	Pfizer	США	133.03
8	Nippon Telegraph & Telephone	Японія	130.91
9	Wal-Mart	США	123.47
10	Intel	США	121.16
1999 рік			
1	Microsoft	США	407.22
2	General Electric	США	333.05
3	IBM	США	214.81
4	Exxon	США	193.92
5	Royal Dutch/Shell	Нідерланди/ Великобританія	191.32
6	Wal-Mart	США	189.55
7	AT&T	США	186.14
8	Intel	США	180.24
9	Cisco Systems	США	174.09
10	BP Amoco	Великобританія	173.87

Примітка. Банківські корпорації виділено напівжирним шрифтом.

¹ The Global-1000: Cover Story // Business Week: European Edition. — 1999. — Ju-ly 12. — P. 38—50.

Таблиця 2. Структурні зміни у банківському секторі США у 1988—1997 рр.										
Роки	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Кількість комерційних банків	13130	12727	12370	11949	11496	11001	10491	9984	9575	9216
Кількість банківських організацій (включаючи банківські холдингові компанії)	9881	9620	9391	9168	8873	8446	8018	7686	7421	7234
Кількість злиттів банківських організацій, усього	468	350	366	345	401	436	446	344	311	207
У тому числі з метою ринкового розширення	276	155	171	156	237	214	209	229	121	н/д
Кількість мегазлиттів	14	3	6	16	23	15	15	20	26	15
Кількість новостворених банків	228	201	175	107	73	59	48	110	148	207
Кількість банкрутств серед банківських формувань	209	206	158	105	98	40	11	6	5	1

Джерело: Berger A., Demsetz R., Strahan Ph. The Consolidation of the Financial Services Industry: Causes, Consequences and Implication for the Future. — Federal Reserve Board, Washington, 1999. — P. 3, 4, 17, 18.

Таблиця 3. Активи фінансових інститутів США в 1992 р.		
Тип фінансового інституту	Сума активів, млн. дол.	Питома вага в загальній сумі активів, %
Комерційні банки	3760	26.8
Ощадно-позичкові асоціації	1475	10.5
Страхові компанії	2330	16.6
Пенсійні фонди	2960	21.1
Інвестиційні фонди	1600	11.4
Інші	1910	13.6
Усього	14035	100.0

Джерело: Акденов Т. Банки и фондовый рынок. — М.: Ось-89, 1997. — С. 7.

НЕБАНКІВСЬКІ ФІНАНСОВІ ІНСТИТУТИ

Націуючи основні тенденції розвитку ринку фінансових послуг, не можна не згадати про таку характерну особливість 1970—1990-х років, як **суттєве посилення ролі небанківських фінансових інститутів**, до числа яких належать страхові компанії, інвестиційні фонди, фірми, що спеціалізуються на операціях із цінними паперами (інвестиційні банки) тощо. Останнім часом частка активів комерційних банків, скажімо, у США ледь перевищує чверть сукупних активів усіх фінансових інститутів (див. таблицю 3).

Дані щодо кількості небанківських фінансових інститутів, які діяли на ринку фінансових послуг у США в 1988—1997 рр., подано в таблиці 4.

Процеси концентрації капіталу також наочно проявляються в роботі фінансових інститутів небанківського сектора. Так, незважаючи на скорочення кількості фірм за всіма зазначеними напрямами діяльності, частка 8 найбільших із них за сумарним обсягом активів залишилася сталою і становить: 35—36% — для страхових фірм, 55—60% — для фірм, що спеціалізуються на операціях із цінними паперами. Впадає у вічі стрімке скорочення кількості ощадних інститутів — із 3175 в 1988 році до

1201 в 1997 році, тобто у 2.6 раза. При цьому питома вага активів 10 найбільших із них зросла впродовж зазначеного періоду з 13.5 до 30.6%. У діяльності кредитних спілок процеси концентрації капіталу проявилися меншою мірою.

МІЖНАРОДНИЙ РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

У результаті посилення інтеграційних процесів у світовій економіці в багатьох країнах, насамперед економічно розвинутих, спостерігається позитивна тенденція збільшення експорту та імпорту послуг, зокрема фінансових, при одночасному збереженні позитивного експортно-імпортного сальдо. Так, за даними Світового банку, у 1980—1997 рр. щорічний обсяг експорту (імпорту) послуг зрос у світі майже у 4 рази: з 390—445 млрд. доларів у 1980 році до 1.37 трлн. доларів у 1997 році (див. таблицю 5). При цьому питома вага фінансових послуг у структурі експорту послуг зросла: у Швейцарії — з 4.7 до 29.5%; Великобританії — до 14.4%; Німеччині — з 0.8 до 5.6%; США — з 3.2 до 5.3%; Австрії — з 2.6 до 4.7%.

Таблиця 4. Концентрація капіталу в секторі небанківських фінансових інститутів, які діяли на ринку фінансових послуг у США в 1988—1997 рр.

Роки	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Небанківські фінансові інститути за напрямами діяльності										
<i>Страхування життя</i>										
Кількість фірм	1367	1288	1223	1221	1177	1187	1082	1054	1001	н/д
Частка активів 8 найбільших фірм за сумарним обсягом, %	41.7	40.4	39	38.1	37.2	36.4	35.3	34.9	34.7	н/д
<i>Страхування майна</i>										
Кількість фірм	940	1193	1272	1267	1232	1197	1187	1179	1138	н/д
Частка активів 8 найбільших фірм за сумарним обсягом, %	32.5	32.4	32.4	32.2	32.2	31.5	31.3	33.7	36.1	н/д
<i>Операції із цінними паперами</i>										
Кількість фірм	6432	6141	5827	5386	5260	5292	5426	5451	5553	5597
Капітал 10 найбільших компаній за сумарним обсягом, %	57.5	61.8	63.6	62.1	62.2	63.4	60.9	59.3	58.5	55.5
<i>Ощадні інститути</i>										
Кількість фірм	3175	3100	2725	2386	2086	1726	1532	1420	1322	1201
Частка активів 8 найбільших фірм за сумарним обсягом, %	13.5	15	18.2	19.9	19.3	17.7	19.2	21.7	21.3	30.6
<i>Кредитні спілки</i>										
Кількість фірм	13875	13371	12860	12960	12594	12317	11991	11687	11392	11238
Частка активів 8 найбільших фірм за сумарним обсягом, %	6.3	6.5	6.7	6.8	7.4	7.7	7.9	7.9	7.8	8.0

Джерело: Concentration in Nonbank Segments of Financial Services in the United States // The Consolidation of the Financial Services Industry: Causes, Consequences and Implication for the Future. — Federal Reserve Board, Washington, 1999.

Таблиця 5. Питома вага фінансових послуг у структурі експорту й імпорту послуг у 1980 і 1997 рр.²

Країни	Обсяг експорту послуг				Обсяг імпорту послуг			
	Усього, млн. дол.		У тому числі фінансові послуги, включаючи страхування, % до загального обсягу		Усього, млн. дол.		У тому числі фінансові послуги, включаючи страхування, % до загального обсягу	
	1980 р.	1997 р.	1980 р.	1997 р.	1980 р.	1997 р.	1980 р.	1997 р.
Світу	392155	1371883	2.9	5.0	445109	1337289	3.6	4.6
Австрія	9423	26697	2.6	4.7	6204	24942	4.2	5.9
Бельгія	12925	34855	н/д	н/д	12827	31866	н/д	н/д
Великобританія	36452	87239	н/д	14.4	27933	72032	н/д	1.2
Данія	5853	15146	2.7	н/д	4663	14990	2.0	н/д
Іспанія	11593	43902	2.4	3.6	5732	24675	5.4	6.7
Італія	19192	72310	6.5	8.0	16249	70429	13.1	9.6
Канада	7445	30018	н/д	н/д	10666	36361	н/д	н/д
Нідерланди	17150	49774	1.2	1.3	18148	45197	2.4	2.7
Німеччина	33062	79904	0.8	5.6	42378	119507	0.6	2.6
Норвегія	8615	14447	0.4	3.1	6966	14582	3.4	4.7
США	47550	256163	3.2	5.3	40970	166194	2.1	5.5
Фінляндія	2733	7168	2.9	1.3	2555	8377	2.4	1.4
Франція	43506	81144	3.4	3.8	32148	63651	4.8	4.4
Швейцарія	6888	26225	4.7	29.5	4885	15387	1.6	1.0
Швеція	7489	17848	2.6	2.0	7018	19559	4.4	1.2
Японія	20240	69309	1.6	3.2	32360	123454	2.3	3.8
Східної Європи								
Болгарія	1211	1338	4.0	7.5	549	1167	5.7	9.0
Польща	2018	8986	4.8	10.3	2023	5814	2.0	17.7
Румунія	1063	1422	4.2	5.3	1045	2037	8.5	4.7
Словаччина	н/д	2167	н/д	4.8	н/д	2094	н/д	6.1
Словенія	н/д	2043	н/д	0.6	н/д	1453	н/д	1.6
Угорщина	633	4875	0.6	6.6	524	3695	6.7	9.3
Чехія	н/д	7132	н/д	3.1	н/д	5389	н/д	5.1
СНД								
Білорусь	н/д	923	н/д	н/д	н/д	385	н/д	н/д
Вірменія	н/д	970	н/д	3.1	н/д	159	н/д	7.5
Грузія	н/д	160	н/д	н/д	н/д	245	н/д	н/д
Естонія	н/д	1318	н/д	1.0	н/д	727	н/д	3.4
Казахстан	н/д	842	н/д	н/д	н/д	1125	н/д	н/д
Латвія	н/д	1033	н/д	3.9	н/д	622	н/д	3.2
Литва	н/д	1032	н/д	2.3	н/д	897	н/д	2.7
Молдова	н/д	132	н/д	1.1	н/д	195	н/д	1.2
Росія	н/д	13520	н/д	0.9	н/д	18715	н/д	2.0
Україна	н/д	4937	н/д	0.7	н/д	2268	н/д	3.5
Країни з високим рівнем доходів	327151	1104142	2.6	5.6	318496	1059321	3.2	4.2
Країни із середнім рівнем доходів	54746	242215	4.9	2.6	109958	280480	4.4	6.0
Країни з низьким рівнем доходів	9757	25593	2.9	2.6	18825	37733	4.8	4.3

На ринках, що формуються, зростання питомої ваги фінансових послуг у структурі експорту послуг, як правило, спостерігається у країнах, які досягли певного успіху в здійсненні економічних реформ, наприклад, у Польщі (з 4.8 до 10.3%), Болгарії (з 4.0 до 7.5%), Угорщині (з 0.6 до 6.6%). Крім того, привертає увагу й те, що для країн із середнім та низьким доходом характерне від'ємне сальдо за експортно-імпортними

операціями, пов'язаними зі спектром фінансових послуг, що надаються та споживаються. Водночас не можна не відзначити високий рівень "самодостатності" національних ринків фінансових послуг, насамперед економічно розвинутих країн.

На жаль, у багатьох країнах СНД відсутні статистичні дані щодо ємності і структури ринку фінансових послуг. До того ж виникають певні труднощі з обчисленням деяких параметрів, характерних для спектра фінансових послуг, що надаються, в то-

му числі у сфері страхування. Зауважимо, що в Україні 1997 року обсяг експорту послуг сягав 4937 млн., а імпорту — 2268 млн. доларів. Частка фінансових послуг становила 0.7% від загального обсягу експорту послуг і 3.5% від загального обсягу імпорту послуг (див. таблицю 5). Наведені дані відповідають аналогічним показникам платіжного балансу України за 1997 рік³.

² За даними World Development Indicators. — 1999. — Р. 212—218.

³ Платіжний баланс України за IV квартал 1997 року. Додаток до "Бюлетеня Національного банку України". — 1998. — С. 36.

ЕВОЛЮЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ

Другою не менш значущою мегатенденцією є розширення сфери діяльності фінансових корпорацій, яке є результатом не лише зростання кількості послуг, що надаються, а й небувалої консолідації фінансово-кредитних установ. Розширення “номенклатури” послуг в умовах жорсткої конкуренції часто відбувається за рахунок освоєння нових напрямів діяльності. **Диверсифікація спектра послуг, що надаються, і підвищення ступеня універсалізації діяльності на фінансовому ринку** визначає еволюцію організаційних форм фінансових інститутів: від “фінансової лавочки”⁴ до “фінансового супермаркету”⁵ (або “фінансового універмагу”) на основі об’єднань таких напрямів, як банківська справа, страхування, операції з нерухомістю, цінними паперами, консультаційні послуги тощо.

Зауважимо, що спроби втілити в життя ідею “фінансового супермаркету” робилися ще в 1930-ті роки на базі великих торгових домів, які поряд із асортиментом, характерним для торгових супермаркетів, стали пропонувати своїм клієнтам також ряд нетрадиційних послуг фінансового характеру: продаж кредитних карток, обслуговування операцій із цінними паперами, страхування, посередництво при купівлі-продажу нерухомості. На європейському фінансовому ринку активна реалізація цієї ідеї на основі горизонтальної інтеграції і проникнення нефінансових корпорацій у нетрадиційні для них сфери діяльності почалася у 1980-х роках. У серпні 1985 року на Франкфуртській біржі один із найбільших американських концернів у сфері роздрібної торгівлі “Sears, Roebuck and Co.” запропонував спектр послуг фінансового характеру за принципом: “Усе під одним дахом”. А саме: консалтингові послуги клієнтам щодо розміщення їхніх вкладів, операції з нерухомістю та їх відповідний страховий захист⁶. 1984 року Deutschebank приступив до реалізації “Ощадного плану, підкріпленого страховим захистом”, що зумовило подальший успішний розвиток банківсько-страхового альянсу.

Нині великі нефінансові корпорації, до

⁴ “Фінансові лавочки” (*financial boutiques*) — банки та інші компанії, які пропонують обмежену кількість фінансових послуг вузькому колу клієнтів.

⁵ “Фінансові універмаги” (*financial department stores*) — установи, де клієнтам надають широкий спектр фінансових послуг, таких, як кредитування, страхування, відкриття ощадного рахунку, здійснення платежів, інвестицій, брокерські послуги.

⁶ Клапків М. Кредитно-страховий альянс. — Тернопіль: Збруч, 1995. — С. 98 (Із посиланням на джерело: Schirmer Helmut. Produktgestaltung und Absatz von Versicherungsschutz. Versicherungswirtschaft, 1986. — № 10. — S. 616).

числа яких належать, зокрема, General Motors, Ford Motor Company, Sears, AT&T, J.C.Penney, також надають комплекс фінансових послуг.

У банківській діяльності концепція комплексного фінансового обслуговування безпосередньо реалізується в ході створення великих банківських холдингів (bank holding company), що діють в обширній сфері фінансових послуг, а не в конкретній, вужчій галузі, яку традиційно вважають сферою банківської діяльності. У зв’язку із цим хотілося б навести фразу М. Мейера з його книги 1984 р. “Грошові ринки: розуміння банківської революції навколо нас” (“The Money Bazaars: Understanding the Banking Revolution Around Us”), що вже стала популярною: “Банк помер — хай живе інститут фінансових послуг”.

Залежно від кількості банківських установ, що входять до складу холдингу, холдингові компанії можуть бути одно- та мультибанковими. До складу холдингу можуть входити страхові компанії та агенції, іпотечні, трастові, факторингові, лізингові компанії, кредитно-оощадні асоціації, брокерські фірми, які торгують цінними паперами тощо. Так, якщо у США в 1971 році банківські холдинги контролювали банки з більш як половиною всіх банківських депозитів, то в 1990 році під їхнім контролем знаходилося вже близько 8700 банків, частка яких становила 94% від сумарних активів галузі.

Поряд із величими фінансовими інститутами, котрі спеціалізуються на наданні найширшого спектра послуг, існує розгалужена мережа фінансових посередників, діяльність яких спрямована на задоволення найрізноманітніших фінансових запитів клієнтів усіх рівнів і будеться на виважений маркетинговій стратегії, що базується на традиційній сервісній диференціації та ринковій сегментації. Зауважимо, що **організаційні форми їх діяльності на фінансовому ринку тієї чи іншої країни безпосередньо відображають специфіку форм і методів мобілізації фінансових ресурсів та їх подальший перерозподіл**.

Особливі вимоги висуваються нині до контролю за діяльністю посередників на ринку фінансових послуг. Зокрема коли йдеться про створення різних інвестиційних схем та їх реалізацію. Зазначимо, що ця проблема належить до числа найактуальніших для країн Європейського Союзу. Так, за новою редакцією закону Великої Британії з питань регулювання ринку фінансових послуг “Financial Service and Markets Bill” — предмету гострої дискусії у липні 1999 року — до основних напрямів діяльності спеціально створюваного для цього органу (Financial Services Authority) належать: забезпечення довіри до фінансового ринку на основі контролю діяльності його учасників; захист прав інвесторів; за-

безпечення відкритості ринку для громадськості; попередження можливих фінансових злочинів.

Зауважимо, що процеси консолідації у сфері фінансових послуг, супроводжувані численними злиттями й поглинанням компаній, реалізація досить складних поліструктурних інвестиційних схем за участю різноманітних фінансових посередників, утворення холдингових груп відбуваються в умовах інтенсифікації дерегулювання фінансово-банківської діяльності.

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ І СТАН ЕКОНОМІКИ

Аналізуючи особливості формування й розвитку ринку фінансових послуг, слід наголосити, що **розширення їх спектра має бути адекватним ємності ринку, а вдосконалення форм і методів мобілізації фінансових ресурсів — відповідати завданням як перспективного розвитку економіки тієї чи іншої країни, так і стабільноті макроекономічного середовища**.

У зв’язку із цим доречно наголосити, що спектр послуг фінансово-кредитних установ тим ширший, чим сильнішою і стабільнішою є економіка. Насамперед це стосується перспектив можливого розширення співробітництва із західними фінансово-кредитними установами. Показово, що при визначені ризику країни з 9 оцінках показників 7 безпосередньо стоять у характеристики стану фінансової системи.

Фінансовий ринок України відкритий для західних інвестицій, однак його привабливість, за оцінкою західних інвесторів, українська. Втім, це біда не лише нашої країни. Згідно з інтегральними показниками рівня ризику країн, що визначаються для 117 держав за 9 різними напрямами, більшість країн СНД знаходиться на позиціях аутсайдерів у рейтингу інвестиційної привабливості (див. таблицю 6). Становище багатьох із них, насамперед Росії, можна охарактеризувати фразою із журналу “Euromoney”: “The bigger they are, the harder they fall” (“Чим вони більші, тим тяжче падають”). Стрімке падіння рейтингу російської економіки є просто загрозливим: за період із серпня 1998 року по березень 1999 року вона перемістилася із 78 на 161 місце. Її, як, до речі, й Україну, випереджають Румунія (82 місце), Еквадор (86), Габон (94), Гондурас (102), Непал (106). Зауважимо, що більшість країн Східної Європи в цьому рейтингу посідає місця у четвертому — п’ятому десятках.

Низький рейтинг України свідчить про загалом негативну оцінку процесів, що відбуваються в її економіці. У 1999 році порівняно з 1998 роком він упав із 118 до

Таблиця 6. Порівняльні показники рейтингової оцінки ризику країни *

Рейтинговий номер**	Країна	Оцінні показники та їх характеристика									
		Загальний бал (Total score)	Політичний ризик (Political risk)	Економічна ефективність (Economic performance)	Показники боргу (Debt indicators)	Борг за дефолтом або зміненим режимом погашення (Debt in default or rescheduled)	Кредитний рейтинг (Credit ratings)	Доступ до банківського фінансування (Access to bank finance)	Доступ до короткострокового фінансування (Access to short-term finance)	Доступ до ринків капіталу (Access to capital markets)	Дисконт по форрейтингу (Discount on forfaiting)
	Максимальні показники	100	25	25	10	10	10	5	5	5	5
1	Люксембург	98.48	24.28	25.00	10.00	10.00	10.00	5.00	5.00	5.00	4.20
2	Швейцарія	98.36	24.88	23.85	10.00	10.00	10.00	5.00	5.00	5.00	4.63
3	Норвегія	95.43	23.96	21.90	10.00	10.00	10.00	5.00	5.00	5.00	4.57
4	США	94.92	25.00	20.28	10.00	10.00	10.00	5.00	5.00	5.00	4.64
5	Нідерланди	94.22	24.51	19.71	10.00	10.00	10.00	5.00	5.00	5.00	5.00
6	Німеччина	94.04	24.87	19.55	10.00	10.00	10.00	5.00	5.00	5.00	4.62
7	Франція	93.68	24.78	19.27	10.00	10.00	10.00	5.00	5.00	5.00	4.62
8	Австрія	93.30	23.96	19.35	10.00	10.00	10.00	5.00	5.00	5.00	4.99
9	Данія	93.24	23.32	20.96	10.00	10.00	9.38	5.00	5.00	5.00	4.59
10	Бельгія	91.18	23.27	18.76	10.00	10.00	9.17	5.00	5.00	5.00	4.99
11	Японія	90.94	23.81	18.88	10.00	10.00	9.58	5.00	5.00	4.80	3.87
12	Фінляндія	90.91	22.52	19.22	10.00	10.00	9.58	5.00	5.00	5.00	4.59
13	Великобританія	90.87	24.72	16.52	10.00	10.00	10.00	5.00	5.00	5.00	4.63
14	Швеція	90.33	22.54	19.24	10.00	10.00	8.96	5.00	5.00	5.00	4.59
15	Ірландія	90.12	22.66	17.69	10.00	10.00	9.79	5.00	5.00	5.00	4.97
16	Канада	90.09	23.48	17.72	10.00	10.00	8.96	5.00	5.00	5.00	4.93
...											
19	Італія	87.62	22.52	16.57	10.00	10.00	8.96	5.00	5.00	5.00	4.57
...											
32	Словенія	70.06	16.62	12.07	9.94	10.00	6.46	3.84	3.84	3.90	3.39
...											
39	Угорщина	65.75	17.39	10.74	9.51	10.00	5.00	2.80	2.95	4.00	3.35
...											
42	Польща	62.06	15.99	10.54	9.56	10.00	4.79	0.37	3.13	4.20	3.49
...											
50	Естонія	54.38	12.52	9.09	9.92	10.00	5.42	0.62	2.46	2.63	1.73
...											
62	Латвія	50.67	11.23	8.54	9.93	10.00	5.00	0.20	2.37	1.67	1.73
...											
66	Словаччина	48.33	10.91	8.51	9.54	10.00	3.75	0.53	2.28	2.10	0.71
...											
78	Казахстан	40.68	8.54	6.25	9.75	10.00	2.50	0.81	1.83	1.00	0.00
...											
126	Україна	29.85	3.17	4.05	9.76	10.00	0.63	0.16	1.83	0.25	0.00
127	Узбекистан	29.78	6.23	6.83	9.71	4.80	0.00	0.05	1.83	0.33	0.00
...											
161	Росія	20.86	3.02	3.67	9.46	2.09	0.31	0.14	1.96	0.20	0.00

* Див.: Miranda Crowell. In search of a safe haven // Euromoney. — 1999. — March. — P. 97—102.

** За станом на березень 1999 р.

Таблиця 7. Динаміка обсягів капіталізації основних суб'єктів фінансового ринку України в 1997 р.

Млн. грн.

Суб'єкти фінансового ринку	Обсяг емісії акцій за станом на				
	01.01.1997 р.	01.04.1997 р.	01.07.1997 р.	01.10.1997 р.	01.01.1998 р.
Комерційні банки, в тому числі створені у формі ЗАО	5.526	6.681	27.486	56.432	332.063
ВАО	50.457	91.129	147.099	217.538	349.763
Страхові компанії	1.536	3.005	6.677	8.541	17.615
Інвестиційні компанії та фонди	1.163	4.701	14.030	16.584	21.042
Підприємства (ВАО)	1 816.398	5 256.374	6 520.015	7 867.666	9 322.596
Підприємства (ЗАО)	75.656	185.353	390.913	1 232.707	1 878.450
Усього:	1 950.737	5 547.243	7 106.220	9399.468	1 1921.528

126 позиції. Привертає увагу вкрай низький кредитний рейтинг країни: 0.63 з 10 можливих балів. Показники доступу до міжнародних ринків капіталу, банківських фінансів, короткострокового фінансування також досить низькі (див. таблицю 6).

Економічні системи багатьох країн СНД, у тому числі й України, назнають істотних змін, що зумовлює необхідність оновлення форм і методів законодавчого регулювання діяльності суб'єктів на ринку фінансових послуг. Насамперед це стосується банківських установ, оскільки саме їм належить провідна роль у забезпечені ефективної мобілізації фінансових ресурсів та їх подальшого перерозподілу. Важливим кроком щодо цього в країнах СНД стало суттєве оновлення законодавства у сфері банківської діяльності з урахуванням поступового приведення його у відповідність із директивами Європейського Союзу, рекомендаціями Базельського комітету, а також передовою практикою держав — членів Базельського комітету — Великобританії, Німеччини, Франції, Італії, Нідерландів, Швеції та Люксембургу.

Однією з основних тенденцій у цьому аспекті є посилення нагляду за результатами діяльності фінансово-кредитних установ, а також виокремлення банківського законодавства у самостійну галузь банківського права.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

На нашу думку, розвиток фінансового сектора кожної країни повинен проходити еволюційно, з урахуванням як загальних закономірностей, так і особливостей розвитку національного фінансового ринку. Особливо важливим для сьогодення є вирішення низки проблем, пов'язаних зі специфікою функціонування

ринку фінансових послуг в Україні та першочерговими завданнями його розвитку. До переліку таких завдань належать:

- інституційний розвиток банківського сектора та необхідність розширення спектра послуг, що надаються;

- удосконалення правового регулювання взаємодії комерційних банків із фінансово-кредитними установами, які діють на фінансовому ринку;

- забезпечення регіональної збалансованості ринку фінансових послуг;

- підвищення ролі комунальних банків у мобілізації та перерозподілі фінансових потоків на регіональному рівні та вирішенні проблем соціально-економічного розвитку регіонів;

- підвищення ролі кредитної кооперації у фінансово-економічному забезпеченні розвитку малого і середнього бізнесу;

- створення мережі кооперативних банків і забезпечення умов для їх ефективної взаємодії з фінансово-кредитними коопераціями у містах і сільській місцевості;

- стимулювання створення кредитних спілок на підприємствах і забезпечення законодавчого регулювання їхньої діяльності;

- створення іпотечних банків;
- здійснення пенсійної реформи; розширення сфери діяльності недержавних пенсійних фондів;

- стимулювання розвитку страхової галузі та ефективна взаємодія страхових організацій з іншими учасниками фінансового ринку.

Інституційний розвиток банківського сектора повинен підкріплюватися відповідними перетвореннями в економічній сфері. Він має проходити паралельно з реформою фінансового сектора, що передбачає неминучу еволюцію законодавства у сфері регулювання механізму взаємодії між учасниками фінансового ринку. В тому,

наскільки це складний і важкий процес, переконує багаторічна еопея розробки проекту нового Закону “Про банки та банківську діяльність”, обговорення якого відбувається нині. Крім цього документа, розроблено та введено в дію ще ряд законодавчих документів, що регулюють діяльність учасників фінансового ринку. Серед них — укази Президента України “Про кредитні спілки”, “Про ріелтерську діяльність”, “Про стимулювання розвитку фондового ринку”, Закон України “Про концесії”, проект Закону “Про іпотеку” тощо.

Вирішення проблеми збалансування розвитку ринку фінансових послуг у регіонах дасть змогу змінити спрямованість фінансових потоків із метою першочергової фінансової підтримки реального сектора економіки.

За даними Державної комісії із цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР), нині в Україні функціонує близько 35.5 тисяч суб'єктів підприємницької діяльності акціонерної форми власності. Сумарний обсяг емісії акцій, зареєстрованих ДКЦПФР, за станом на 01.01.1999 р. збільшився удвічі порівняно з аналогічним періодом 1998 року і становив 24.264 млрд. грн. порівняно з 12.24 млрд. грн. у 1998 р. Однак із загального обсягу випущених у обіг акцій усього 21% припадає на реально залучені кошти, які можна інвестувати у виробництво, решта 79% — це кошти від емісії при здійсненні корпоратизації, акціонування державних підприємств і збільшення статутного фонду підприємств у результаті індексації основних фондів.

Динаміку обсягів капіталізації основних суб'єктів фінансового ринку України відображене в таблиці 7. Для порівняння: капіталізація 50 найбільших українських компаній на 01.01.1999 р. становила близько 1.3 млрд. грн., сукупний капітал вітчизняної банківської системи України — 1.22 млрд. дол., тоді як капітал одного лише банку Credit Suisse First Boston на той же

Таблиця 8. Динаміка реальних доходів сектора фінансових корпорацій в Україні в 1992—1998 pp.*

Показник	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р.
Реальні доходи сектора фінансових корпорацій, % від рівня 1992 р.	100	233	143	18	14	12	4
* Див.: Крючкова І. Деформації у відтворювальних макроекономічних пропорціях в економіці України // Вісник НБУ. — 1999. — № 7. — С.14.							

час сягав 7,3 млрд. доларів.

Неефективність існуючої фінансово-кредитної системи України відзеркалює той факт, що капіталу десяткох найбільших вітчизняних банків явно недостатньо для забезпечення інвестиційних потреб суб'єктів господарювання (при тому, що рівень бартеризації економіки досяг 43%). За чотири роки після прийняття Закону України "Про фінансово-промислові групи" не створено жодної ФПГ. Особливу тривогу викликає регіональна розбалансованість та обмеженість ринку фінансових послуг. Це засвідчує стрімке падіння доходів сектора фінансових корпорацій по завершенні періоду високої інфляції (див. таблицю 8).

Досить гостро стоїть проблема забезпечення фінансової підтримки малого і середнього бізнесу. Тому дуже своєчасними щодо вирішення проблеми стимулювання розвитку кредитної кооперації є прийняті Президентом України укази "Про кредитні спілки", "Про створення кредитно-гарантійної установи з підтримкою малого і середнього підприємництва", а також Положення про Німецько-український фонд, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 08.07.1999 р.

Нагального вирішення вимагають і проблеми законодавчого регулювання взаємодії всіх учасників фінансового ринку — кількість його суб'єктів зростає, а правові питання регулювання їх діяльності все ще належно не оформлені. Йдеться про такі фінансово-кредитні установи, як кооперативні, комунальні та іпотечні банки, банківські групи, діяльність яких передбачена проектом Закону України "Про банки та банківську діяльність", кредитні спілки та їх об'єднання, кредитно-гарантійні установи, недержавні пенсійні фонди.

Слід зазначити, що на ринку фінансових послуг однією з найблагополучніших щодо показників обороту є страхова сфера. Так, у 1988 році приріст зібраних страхових премій порівняно з 1997 роком становив майже 93%. Водночас проблема формування відповідної капітальної бази залишається для багатьох страхових компаній досить актуальною: із 245 страхових компаній, що діють на території України, лише у 92 статутний фонд перевищував необхідний рівень у 100 тис. євро. До речі, для іноземних страхових компаній розмір статутного фонду визначенено на рівні 500 тис. євро з його збільшенням у 2000 році до 1 млн. євро.

Обмеженість фінансового ринку призводить до того, що деякі страхові компанії, намагаючись розширити сферу своєї діяльності, вдаються до штучної сервісної диференціації, починаючи діяти не в реальному, а у віртуальному просторі. Свідченням тому — поява таких проектів, як "IBN-

2000", який пов'язаний із наданням страхових послуг не через страхову компанію, а через брокерів (консультантів) — учасників "віртуальної страхової біржі", розміщеної на Web-site Асоціації в Інтернеті.

В умовах концентрації фінансового капіталу та все тіснішої інтеграції між окремими складовими елементами ринку фінансових послуг — кредитним, фондовим, страховим, — до організаційної структури великих банків невдовзі входитимуть інвестиційні фонди та страхові компанії. Не можна не помітити, що концентрація фінансового капіталу відкриває перед великими банками нові перспективи щодо активізації своєї діяльності на різних сегментах фінансових ринків та отримання додаткового прибутку.

Ось чому проблему концентрації банківського капітулу та його злиття із промисловим як фінансової основи майбутнього реформування економіки ми вважаємо особливо актуальну.

До речі, проблема функціонування великих банків, орієнтованих на роботу в реальному секторі, не нова. Ще 1995 року в планах розвитку банківської системи йшлося про необхідність створення нових спеціалізованих державних банків — таких як Національний бюджетний банк, Банк сприяння розвитку фермерських господарств, Банк реконструкції і розвитку України, Банк для кредитування житлового будівництва.

Стосовно посилення конкуренції між вітчизняними і західними банками слід зauważити, що за станом на 01.07.1999 р. в Україні налічувалося 28 банків за участю іноземного капітулу, в тому числі 9 — зі 100-відсотковим іноземним капіталом. Частина іноземного капітулу у вітчизняній банківській системі нині становить 13,4%. Зростання активності іноземних банків з їх дешевими фінансовими ресурсами та широким спектром послуг при нижчій їх собівартості й високому рівні обслуговування посилює конкуренцію вітчизняних та іноземних банківських формувань.

На нашу думку, реструктуризація банківського сектора неминуче супроводжується банкрутством і зникненням ряду банків, а з другого боку — процесом їх злиття в концерни, синдикати, конгломерати, банківські доми, що відповідає загальносвітовій тенденції. У подальшому ці банківські об'єднання в результаті збільшення клієнтської і ресурсної бази, підвищення технологічного рівня, а отже, і зниження собівартості послуг, зможуть конкурувати з іноземними структурами, які діють на вітчизняному ринку фінансових послуг.

Поки що за інших рівних умов вигідніші для клієнтів послуги можуть запропонувати ті банки, які мають рахунки бюджет-

них організацій або уповноважені обслуговувати "дешеві" іноземні кредитні лінії.

Можливості щодо розширення спектра фінансових послуг, адекватних перспективним завданням розвитку економіки, значною мірою визначатимуться системними змінами у законодавстві, яке регулює відносини між учасниками фінансового ринку — змінами, спрямованими на підвищення ефективності функціонування банківської системи, забезпечення економічної і фінансової стабільності.

Література.

1. Акденов Т. *Банки и фондовый рынок.* — М.: Ось-89, 1997. — 160 с.
2. Клапків М. *Кредитно-страховий альянс.* — Тернопіль: Збруч, 1995. — 135 с.
3. Крючкова І. *Деформації у відтворювальних макроекономічних пропорціях в економіці України // Вісник НБУ.* — 1999. — № 7. — С. 12—15.
4. Мищенко В.І., Науменкова С.В. *Особенности институционального развития банковского сектора экономики Украины // Проблемы і перспективи розвитку банківської системи України. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 22—24 вересня 1998 року.* — Суми: Ініціатива, 1998. — С. 14—28.
5. Платіжний баланс України за IV квартал 1997 року. Додаток до "Бюлетеня Національного банку України". — 1998. — 67 с.
6. Дж. Синкі-мл. *Управление финансами в коммерческих банках.* — М.: Catalyst, 1994. — 820 с.
7. Berger A.N., Demsetz R.S., Philip E.Strahan *The Consolidation of the Financial Services Industry: Causes, Consequences and Implication for the Future.* — Washington: Federal Reserve Board. — 1999.
8. Berger A.N., Leusner J.N., Mingo J.J. *The efficiency of bank branches // Journal of Monetary Economics.* — 1997. № 40. — P. 141—162.
9. Crowell M. *In search of a safe haven // Euromoney.* — 1999. — March. — P. 97—102.
10. Schirmer H. *Produktgestaltung und Absatz von Versicherungsschutz.* Versicherungswirtschaft. — 1986. — № 10.
11. Strahan P.E., Weston J.P. *Small business lending and the changing structure of the banking industry // Jurnal of Banking and Finance.* — 1998. — № 22. — P. 821—845.
12. The Global 1000: Cover Story // Business Week: European Edition. — 1999. — July 12. — P. 38—50.
13. World Development Indicators. — 1999. — P. 212—218.
14. Zhang H. *Wealth effects of U.S. bank takeovers // Applied Financial Economics.* — 1995. — № 55. — P. 329—336.

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у листопаді 1999 р.

Механізми та обсяги рефінансування Національним банком України комерційних банків у 1999 р. та листопаді 1999 р.

Показники	1999 р.	У тому числі за листопад	Відсотки
Випущено в обіг платіжних засобів для рефінансування комерційних банків, усього	100	—	
У тому числі через:			
— кредитні аукціони	—	—	
— ломбардне кредитування	20.6	—	
— операції РЕПО	19.1	—	
— інші механізми	60.3	—	

Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, наданими комерційним банкам у 1999 р. та листопаді 1999 р.*

Показники	1999 р.	У тому числі за листопад	Відсотки
Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, усього	44.0	—	
У тому числі за:			
— аукціонними кредитами	—	—	
— ломбардними кредитами	61.1	—	
— операціями РЕПО	60.0	—	
— іншими інструментами	33.0	—	

* Облікова ставка НБУ із 24.05.1999 р. не змінювалася і становила у листопаді 1999 р. 45%.

Процентні ставки комерційних банків за кредитами та депозитами у національній валюті у листопаді 1999 р.*

Показники	Листопад 1999 р.	Відсотки річні
На міжбанківському ринку:		
за кредитами, наданими іншим банкам	60.1	
за кредитами, отриманими від інших банків	60.0	
за депозитами, розміщеними в інших банках	36.7	
за депозитами, залученими від інших банків	32.7	
На небанківському ринку:		
за кредитами	54.5	
за депозитами	21.7	

* За щоденною звітністю банків.

Темпи зростання грошової маси у січні — листопаді 1999 р.

Агрегати грошової маси	01.01. 1999 р.	01.02. 1999 р.	01.03. 1999 р.	01.04. 1999 р.	01.05. 1999 р.	01.06. 1999 р.	01.07. 1999 р.	01.08. 1999 р.	01.09. 1999 р.	01.10. 1999 р.	01.11. 1999 р.	01.12. 1999 р.
Готівка. Гроші поза банками												

Грошова маса (M0), % до початку року

100.0	93.7	94.3	93.8	102.7	107.6	110.6	115.8	120.0	125.9	132.7	126.0
-------	------	------	------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

M0 + кошти до запитання та на розрахункових і поточних рахунках у національній валюті

Грошова маса (M1), % до початку року

100.0	95.2	95.6	98.0	104.2	110.7	118.0	118.4	123.4	128.3	132.7	131.2
-------	------	------	------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

M1 + строкові депозити та інші кошти в національній та іноземній валютах

Грошова маса (M2), % до початку року

100.0	96.4	97.8	101.3	106.0	111.2	118.3	119.9	125.3	129.7	132.2	133.2
-------	------	------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

M2 + цінні папери

Грошова маса (M3), % до початку року

100.0	96.6	97.8	101.4	106.1	111.3	118.2	119.8	125.4	130.3	133.1	134.0
-------	------	------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Кредитування /

Визначення розміру кредиту, що надається під заставу

Автори статті висвітлюють власний метод розрахунку розміру кредиту, що надається під заставу, та пропонують формулі для відповідних обчислень.

Стабільність роботи банків значною мірою залежить від їх кредитної діяльності. Як правило, неповернення кредитів позичальника-ми завдає банкам збитків, а іноді навіть призводить до їх банкрутства.

Надаючи кредити під заставу, банківські фахівці керуються передусім результатами аналізу фінансового стану підприємств-позичальників. Позика надається лише тоді, коли спеціалісти банку впевнені, що бізнес позичальника може генерувати достатній обсяг коштів для виконання кредитних зобов'язань. Крім оцінки кредитоспроможності позичальника, для зниження ризику збитків банки вимагають від нього певних гарантій щодо повернення коштів, наданих у кредит.

Як відомо, найпоширенішим засобом забезпечення кредитних зобов'язань є застава. Статистика свідчить: 90–95% наданих позичок — це кредити, забезпечені заставою [1]. (Для тих, хто досліджує цю проблему, додамо, що, на нашу думку, доволі вдало класифікував пра-вовідносини стосовно об'єктів застави Борис Семененко [2]).

Надаючи кредит під заставу, кредитор, окрім кредитного договору, укладає з позичальніком також угоду про заставу. Згідно з нею у разі невиконання заставодавцем (позичальніком) кредитних зобов'язань заставодержатель (банк) може реалізувати об'єкти застави у власних інтересах. “За рахунок заставленого майна заставодержатель має право задовольнити свої вимоги в повному обсязі, що визначається на момент фактичного задоволення, включаючи проценти, відшкодування збитків, завданіх простроченням виконання (а у випадках, передбачених законом чи договором, — неустойку), необхідні витрати на утримання заставленого майна, а також витрати на здійснення забезпеченої заставою вимоги, якщо інше не передбачено договором застави” [3].

У Законі України “Про заставу” також зазначено: “У випадках, коли суми, виручені від продажу предмета застави, недостатньо для повного задоволення вимог заставодержателя, він має право, якщо інше не передбачено законом чи договором, одержати суму, якої не вистачає для повного задоволення вимоги, з іншого майна боржника в порядку черговості, передбаченої законодавством Україні.

“ [3]. Однак така перспектива для банку не приваблива, оскільки вона ускладнює затримку в часі процедури компенсації коштів банку, порушує його нормальну функціонування. Такі небажані ситуації можуть виникати внаслідок некваліфікованої оцінки об'єктів застави, неправильного визначення розміру кредиту, що надається під заставу, чи з інших причин.

Нині більшість банків, визначаючи розмір кредиту під заставу, застосовує так зване “подвійне покриття” (коли ліквідаційна вартість об'єкта застави удвічі перевищує розмір кредиту). Такий метод дає змогу уникнути необхідності формування резерву для кредитних операцій у грошовій формі. Якщо ж потрібно точніше обчислити розмір кредиту, то, залежно від конкретних умов договору, доцільно враховувати низку факторів, на яких зупинимося детальніше.

На нашу думку, визначаючи розмір кредиту, який надається під певне забезпечення, слід насамперед виходити з тієї умови, що **банк (заставодержатель) не зазнає збитків у разі порушення позичальніком (заставодавцем) кредитних зобов'язань і цілковито задовольнить свої вимоги за рахунок вартості забезпечення**.

Розглянемо основні фактори, які варто враховувати при складанні кредитного договору, і з якими можуть бути пов'язані потенційні вимоги банку (заставодержателя) у разі несплати позичальніком взятих у кредит коштів.

◆ **Кредит** — кошти, надані банком (заставодержателем) на відповідних умовах.

◆ **Відсотки** — плата позичальніка за користування позичкою, яка формується на ринку кредитних ресурсів під впливом багатьох чинників (див., наприклад, статтю Д. Гладких [4]).

◆ **Відрахування до резерву** — кошти, які можуть використовуватися з метою створення спеціального резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банку. Порядок формування та розмір резерву встановлюється залежно від конкретних обставин кредитних відносин [5].

◆ **Витрати на утримання об'єкта застави** — кошти, спрямовані на створення необхідних умов для збереження об'єкта застави (якщо це передбачено договором чи законом).

◆ **Страхові платежі** — кошти, використовувані для страхування об'єкта застави (якщо

згідно з договором чи законом заставодержателя зобов'язано страхувати заставлене майно).

◆ **Витрати при зверненні стягнення** — витрати, пов'язані з виконанням забезпечених заставою вимог (якщо договором передбачено, що ці витрати несе заставодержатель).

◆ **Збитки, спричинені простроченням виконання**, — збитки, яких зазнає банк (заставодержатель), якщо позичальник не повертає кредитні кошти у повному обсязі і в обумовлений строк.

◆ **Неустойка** — грошова сума, яку заставодавець повинен сплатити за неналежне виконання ним своїх зобов'язань (якщо це передбачено договором).

Що слід враховувати, визначаючи розмір кредиту?

Передусім необхідно подбати про зниження кредитного ризику, керуючись принципом: **вартість забезпечення (ліквідаційна вартість об'єктів застави) не повинна бути меншою від вимог банку (заставодержателя), які можуть виникнути у разі порушення позичальніком (заставодавцем) кредитних зобов'язань**. (Зauważимо, що для банку (заставодержателя) важливою є саме ліквідаційна, а не ринкова вартість об'єктів застави [1], [6], [7]).

На основі зазначеного принципу складено формулу:

$$C_{\text{л}} \geq K + \Delta_2, \quad (1)$$

де $C_{\text{л}}$ — вартість забезпечення (ліквідаційна вартість об'єктів застави);

K — кредит;

Δ_2 — потенційні вимоги банку (без урахування самого розміру кредиту) в разі порушення позичальніком (заставодавцем) кредитних зобов'язань.

Величину Δ_2 можна обчислити за допомогою рівності:

$$\Delta_2 = K \times p_p + K \times n_p + E + I + V + L + F, \quad (2)$$

де p_p — відсотки (реальна відсоткова ставка протягом встановленого кредитним договором періоду користування позичкою, виражена як десятковий дріб);

n_p — потенційна норма відрахувань до резерву (виражена як десятковий дріб);

E — витрати на утримання об'єкта застави;

I — страхові платежі;

V — витрати при зверненні стягнення;

L — збитки, спричинені простроченням виконання зобов'язань;

F — неустойка.

Зазначимо, що на практиці для обчислення величини Δ_2 доцільно користуватися формuloю (2) у спрощеному вигляді — без урахування таких елементів, як витрати на утримання об'єкта застави; страхові платежі; збитки, спричинені простроченням виконання зобов'язання. У спрощеному вигляді формула (2) матиме такий вигляд:

$$\Delta_2 = K \times p_p + K \times n_p + V + F. \quad (3)$$

Таке спрощення припустиме, оскільки у практичній діяльності банки, як правило, не беруть на себе зобов'язань щодо страхування застосованого майна та його утримання [іх бере на себе позичальник], а відшкодування збитків, спричинених простроченням виконання зобов'язань, здебільшого замінюють стягненням неустойки.

Зазначимо, що величина n_p є потенційною нормою резервування, тож співвідношення суми грошових коштів, які перераховуються у резерв, і розміру кредиту — допустиме. При наданні позички ймовірна величина n_p прогнозується фахівцями банку з урахуванням фінансового стану позичальника та інших чинників.

Величина p_p відображає відношення плати за весь строк користування кредитом до розміру кредиту. Причому p_p є реальною, тобто "очищеною" від інфляційної складової, а не номінальною відсотковою ставкою. Для обчислення реальної відсоткової ставки p_p можна використовувати відому формулу Фішера:

$$p_p = \frac{p_h - a}{1 + a}, \quad (4)$$

де p_p — реальна відсоткова ставка (виражена як десятковий дріб) за встановлений кредитним договором період користування кредитом;

p_h — номінальна відсоткова ставка (виражена як десятковий дріб) за встановлений кредитним договором період користування кредитом;

a — відсоткова ставка (виражена як десятковий дріб) темпу інфляції, прогнозованого на встановлений кредитним договором період користування кредитом.

З урахуванням викладених вище зауважень формула (1) набуде такого вигляду:

$$C_n \geq K(1 + p_p + n_p) + V + F. \quad (5)$$

Шляхом нескладних перетворень формули (5) отримаємо формулу, яку можна використовувати для розрахунку максимального розміру кредиту, що надається, враховуючи певну вартість забезпечення:

$$K \leq \frac{C_n - V - F}{1 + p_p + n_p}. \quad (6)$$

Здебільшого розрахунок розміру кредиту виконується фахівцями банку, однак при визначенні величини деяких параметрів не обійтися без експертів-оцінювачів. Наприклад, розрахунок величини ліквідаційної вартості об'єктів застави за методом В.В. Галасюка [6] доцільно довіряти спеціалістам із питань оцінювання.

Зазначимо, що згідно з постановою Правління Національного банку України № 141 від 14 квітня 1998 року "Загальна сума зобов'язань будь-якого позичальника (фізичної чи юридичної особи, в тому числі банку) перед банком у результаті надання останнім одного або кількох кредитів не має перевищувати 25 відсотків ка-

піталу банку" [8].

Слід також зауважити, що елементи, з яких складаються подані вище формули, є грошовими потоками, які умовно можна поділити на одноразові та поточні. Грошові потоки, про які йдеться, виникають у різний час, тому точність розрахунків значною мірою залежить від точності їх прогнозування. Оскільки розмір кредиту, що надається, і ліквідаційна вартість забезпечення визначаються у теперішньому часі, а інші грошові потоки почали очікуватися у майбутньому, то дисконтувати необхідно саме останні.

При цьому постає проблема вибору ставки дисконту. Розраховуючи максимальний розмір кредиту, що надається під певну вартість забезпечення, доцільно використовувати як ставку дисконту відсоткову ставку прогнозованого темпу інфляції. Користуючись такою ставкою дисконту, банк не використовуватиме кошти, призначенні, скажімо, для покриття витрат при зверненні стягнення, з метою отримання прибутку. В такому разі номінальна вартість цих коштів зміниться лише під впливом інфляції.

Доцільність застосування пропонованої на-ми ставки дисконту зумовлена ще й тим, що використанням вищої ставки дисконту може привести до надання необґрунтовано великого кредиту. А це в разі невиконання позичальником кредитних зобов'язань може обернутися для банку значними фінансовими втратами.

З урахуванням необхідності дисконтування грошових потоків формула (3) набуде такого вигляду:

$$\Delta_2 = K \times p_p + K \times n_p + \frac{V}{1 + a} + \frac{F}{1 + a}. \quad (7)$$

Зауважимо, що для спрощення розрахунків за формулою (7) використовується ставка дисконту за єдиний період — період користування позичкою, обумовлений кредитним договором. Керуючись принципом розумної обережності оцінок, ми припускаємо, що такі грошові потоки, як витрати при зверненні стягнення та неустойка виникають наприкінці зазначеного періоду.

Формула (6) з урахуванням формули (7) матиме таку форму:

$$K \leq \frac{C_n - \frac{V + F}{1 + a}}{1 + p_p + n_p}. \quad (8)$$

Фахівцям відомі також формули визначення розміру кредиту, що надається під заставу, запропоновані Борисом Семененком [2, с. 86–87]. Окрім іншого, у них враховується ймовірність неповернення кредиту, несплати відсотків, необхідність витрат, пов'язаних зі зверненням стягнення. Однак на практиці прогнозувати таку ймовірність дуже складно. Тому ми, керуючись принципом розумної обережності оцінок, вважаємо цю ймовірність стовідсотковою, що й відображене у поданих вище формулах.

У кожному конкретному випадку правильність визначення розміру кредиту, який надається під певне забезпечення, залежить від досвіденості й кваліфікованості банківських працівників та експертів-оцінювачів, які проводять відповідні розрахунки.

Запропоновані формули можна вдосконалювати, однак і в тому вигляді, в якому їх подано в нашій статті, вони можуть прислужитися фахівцям при визначенні оптимальних розмірів кредитів, що надаються під заставу. □

Література.

1. Галасюк В., Мельниченко О. Незалежна експертна оцінка як засіб забезпечення необхідного рівня ліквідності об'єктів застави // Вісник НБУ. — 1997. — № 11. — С. 49–51.

2. Семененко Б. Теоретические и практические вопросы экспертной оценки. — Сумы: Иниціатива, 1998. — 128 с.

3. Закон України "Про заставу".

4. Гладких Д. Ціноутворюючі фактори ринку кредитних ресурсів // Вісник НБУ. — 1999. — № 2. — С. 35–38.

5. Постанова Правління Національного банку України від 29 вересня 1997 року № 323 "Про затвердження Положення про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за позиками комерційних банків".

6. Галасюк В., Галасюк В. Незалежна експертна оцінка як засіб забезпечення необхідного рівня ліквідності об'єктів застави (практичні аспекти) // Вісник НБУ. — 1998. — № 7. — С. 51–54.

7. Галасюк В. Что есть "ликвидационная стоимость" // Янус Нерухомість.—1999. — № 4. — С. 6–7.

8. Постанова Правління Національного банку України від 14 квітня 1998 року № 141 "Про затвердження Інструкції про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків". □

Валерій Галасюк,

генеральний директор аудиторської фірми "Каупервуд"(м. Дніпропетровськ), академік АЕН України, голова ревізійної комісії УТО, член Ради САУ, член правління Асоціації платників податків України.

Євген Ревонюк,

начальник кредитного управління Дніпропетровської обласної дирекції АППБ "Аваль".

Ірина Ліпська,

представник програм мікрофінансування Німецько-українського фонду та ЄБРР у Дніпропетровській області.

Віктор Галасюк,

консультант інформаційно-консалтингової фірми "Інкон-центр" (м. Дніпропетровськ).

Автори висловлюють подяку за допомогу у підготовці цієї статті заступнику начальника Дніпропетровського обласного управління Ощадбанку — начальнику кредитного відділу Н.А. Камінській та начальнику служби безпеки Дніпропетровського обласного управління Укрексімбанку О.Г.Ласкаржевському.

Кооперація /

Кредитні спілки і кооперативні банки та особливості їх розвитку в Україні

Автор узагальнює досвід роботи фінансово-кредитних кооперативів у економічно розвинутих країнах світу, який можна застосувати у ході відродження кредитних спілок в Україні.

НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА КРЕДИТНИХ СПІЛКОВ США

Кредитні спілки (Credit Unions) та кооперативні банки (Cooperative Banks) США — це неприбуткові фінансово-кредитні кооперативи. Поряд з іншими фінансовими установами вони активно працюють на фінансовому ринку і відіграють суттєву роль у економічних системах багатьох країн світу [1]. Так, у США 37.7% населення (63.8 млн. осіб) є членами кредитних спілок і користується їхніми різноманітними фінансовими послугами. Найпоширеніші з них такі.

■ **Кредити:** на купівлі чи ремонт автомобілів, яхт, моторних човнів та інших транспортних засобів; на купівлі будинків та іншого нерухомого майна; на консолідацію рахунків; на поточні домашні потреби та купівлі товарів домашнього вжитку; на отримання освіти; на ведення приватного бізнесу. Важливою послугою у сфері кредиту є впроваджене кредитними спілками обслуговування кредитних та дебетових карток (VISA, MasterCard) тощо.

■ **Приймання вкладів:** на пайові, ощадні, ощадно-розрахункові ("Share-Draft") і чекові рахунки фізичних та юридичних осіб; ощадні сертифікати CD, Jumbo, IRA, Jumbo-IRA; пенсійні (IRA), молодіжні, "Money Market", святкові, сімейні, дитячі та інші рахунки.

■ **Здійснення розрахункових операцій та грошових переказів** як у межах країни, так і за кордон, продаж дорожніх чеків тощо.

■ **Послуги ATM-машин** (банкоматів).

■ **Інші фінансові послуги.**

Крім того, кредитні спілки надають своїм членам додаткові послуги нефінансового характеру, як-от: продаж поштових та гербових марок; користування поштовою скринькою, факсом, електронною поштою; надання анкет для отримання різних документів; ламінування та ксерокопіювання документів; послуги нотаріуса, юриста, фінансових експертів та інших фахівців; персональні сейфи (соти); бази даних різноманітної інформації; розміщення оголошень на дошці спілкі; консультаційні послуги; довірчі операції; планування спадщини та підготовка до пенсії; де-

позитарій; мікрофільмування; переклади з іноземних мов та багато інших фінансових і нефінансових послуг.

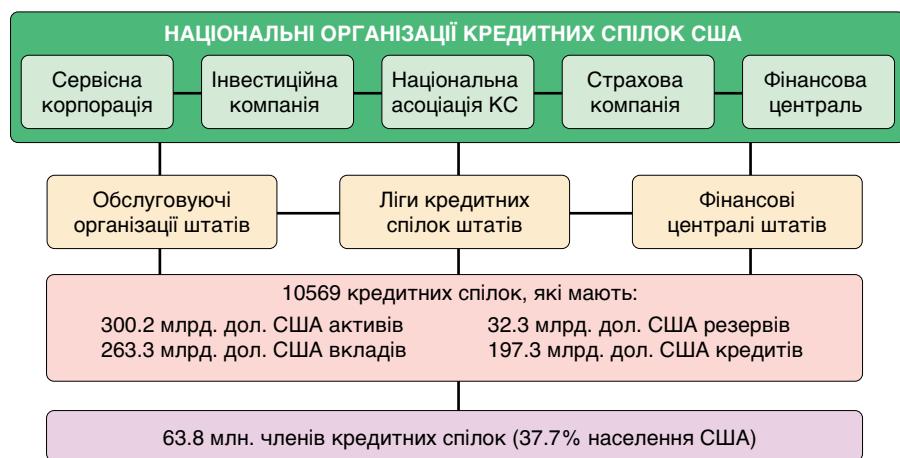
Результати соціологічного дослідження, проведеної на замовлення Filene Research Institute (Медісон, штат Вісконсін, США) Мічиганським університетом, свідчать, що кредитні спілки посідають важливе місце на ринку фінансових послуг США, успішно конкуруючи з іншими фінансовими установами. Відповідаючи на запитання, послугами яких фінансових установ користуються, 74% респондентів назвали банки, проте аж 14% опитаних надали перевагу кредитним спілкам (решта — ощадно-позичковим асоціаціям та іншим фінансовим установам). Зауважимо, що чимало респондентів, які надають перевагу банкам, одночасно користуються й послугами кредитних спілок. Зокрема, послугами з операцій із чеками — 6% опитаних; із ощадних вкладів — 29%; із одержанням позик на купівлю автомобіля — 9%; З відсотків опитаних мали у кредитних спілках депозитні сертифікати, 4% — пенсійні рахунки. Дослідження також показало, що 80% респондентів здійснювали операції з чеками через банки, 17% — через кредитні спілки; 13% — через ощадно-позичкові асоціації; 3% — через інші фінансові установи. Ощадні вклади у банках мав 61% опитаних, у кредитних спілках —

38%, в ощадно-позичкових асоціаціях — 18%, в інших установах — 9%. Довготермінові позики на купівлю нерухомого майна в банках отримали 27% респондентів, в ощадно-позичкових асоціаціях — 17%, в інших фінансових установах — 14%, у кредитних спілках — 2%. Позики на купівлю автомобілів 24% опитаних отримали у банках, 13% — у кредитних спілках, 2% — в ощадно-позичкових асоціаціях, 10% — в інших установах. Депозитні сертифікати у банках мали 30% респондентів, в ощадно-позичкових асоціаціях — 12%, у кредитних спілках — 6%, в інших фінансових установах — 4%. Пластиковими кредитними та дебетовими картками через установи банків користувалися 42% опитаних, через кредитні спілки — 9%, через ощадно-позичкові асоціації — 5%. Пенсійні рахунки в банках мали 18% респондентів, у кредитних спілках — 7%, в ощадно-позичкових асоціаціях — 6%, в інших фінансових установах — 22%.

Кредитні спілки у США мають юридичний статус неприбуткових (non-profit) фінансових кооперативів, отож звільнені від сплати федерального прибуткового податку [2]. Їх діяльність регулюється спеціальним законодавством і контролюється окремою урядовою агенцією. Масштаби американських кредитних спілок характеризуються такими показниками: 18.7% зазначених організацій мають активи до 1.0 млн. доларів; 31.7% — 1—5 млн.; 15.0% — 5—10 млн.; 22.7% — 10—50 млн.; 11.9% — понад 50 млн. доларів (у тому числі 233 кредитні спілки мають активи понад 200 млн. доларів). Структуру системи кредитних спілок США відображенено на схемі 1.

Крім кредитних спілок, до складу кооперативного фінансово-кредитного сектора США входить фермерська кредитна система кооперативних банків, яка має державну підтримку та об'єднує 800 місцевих фермерських банків та асоціацій. Вони у свою чергу входять до складу 37 великих регіональних банків. Капітал цієї кооперативної фінансово-кредитної системи в середині 1980-х років становив 9.6 млрд. доларів, а активи — 74 млрд. доларів США [3].

Схема 1. Національна система кредитних спілок США

КООПЕРАТИВНА ФІНАНСОВО-КРЕДИТНА СИСТЕМА КАНАДИ

Кооперативна фінансово-кредитна система Канади схожа на американську. У цій країні кожен третій мешканець є членом кредитної спілки чи народної каси ("caisses populaires", як кажуть у франкомовній провінції країни — Квебеку). В Канаді налічується 968 кредитних спілок, яким підпорядковано 1967 місцевих відділень і філій. Загалом вони володіють активами на суму 44.7 млрд. канадських доларів. Активи 1480 народних кас становлять 55.7 млрд. доларів.

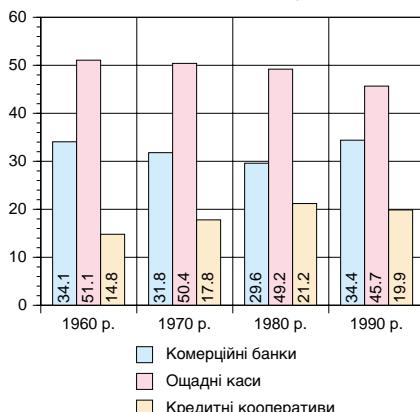
Отже, кооперативні фінансові установи концентрують 100.4 млрд. канадських доларів, що становить 13% від активів усіх суб'єктів фінансового ринку Канади. Зокрема, кредитні спілки і народні каси акумулюють 15% депозитних вкладів, надають 17% іпотечних і 14% споживчих кредитів, а також забезпечують своїх членів майже повним переліком різноманітних банківських послуг. Кредитні спілки Канади об'єднані у 9 провінційних централей (Central), які у свою чергу входять до Централі кредитних спілок Канади, створюючи досить потужну кооперативну фінансову систему.

КООПЕРАТИВНИЙ ФІНАНСОВИЙ СЕКТОР НІМЕЧЧИНИ

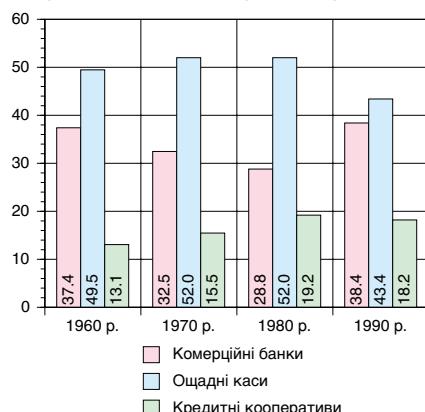
Кооперативний фінансовий сектор Німеччини — це система кооперативних банків (Volksbanken i Raiffeisenbanken), яких тут близько 2500, тоді як приватних банків — лише близько 300, а суспільно-правових ощадних кас (Sparkassen) і жироцентралей — понад 700. Кооперативні фінансово-кредитні установи є важливою складовою німецької кредитно-банківської системи. За юридичним статусом фольксбанки та райфайзенбанки є кредитними кооперативами, на які поширюється дія федераціального банківського законодавства (KWG). Сьогодні німецькі кооперативні банки пропонують універсальний асортимент фінансових послуг. Якщо раніше їх членами були здебільшого ремісники та фермери, то нині — переважно робітники, службовці, чиновники. Розрахункові операції між окремими кооперативними банками здійснюються через три регіональні центральні кооперативні банки, завдання яких — управляти ліквідними коштами та провадити операції у сфері банківських послуг, зокрема, операції з розрахунків із іншими країнами тощо. Головна організація кооперативної банківської системи Німеччини — DG Bank, який є не лише "банком кооперативних банків", а й універсальним банком для сільськогосподарських, споживчих та інших кооперативів і має філії (представництва) в усіх фінансових центрах світу.

Кооперативна кредитна система володіє

Графік 1. Частка активів різних суб'єктів фінансово-кредитного ринку Німеччини

Графік 2. Частка різних фінансових установ Німеччини у кредитуванні

значною частиною фінансового ринку Німеччини. На початку 1990-х років кооперативний фінансовий сектор цієї країни мав баланс 515 млрд. марок і налічував 11.2 млн. членів. У 1996 році через систему кооперативного кредитування було видано понад 560 млрд. німецьких марок та прийнято вкладів на 747 млрд. марок, у тому числі заощаджень — на 404 млрд. марок. Загальна сума активів кооперативних кредитних установ Німеччини становила у цей період близько 933 млрд. марок. За тридцять років частка кооперативних банків у загальному обсязі зачутчених вкладів зросла з 15.3 до 24.8%, тоді як у комерційних приватних банках цей показник знизився із 33.4% у 1960 році до 27.8% в 1990 році. Динаміку структурних змін в активах та наданих кредитах різних суб'єктів фінансового ринку Німеччини [4] відображені на графіках 1 і 2.

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ КООПЕРАТИВІВ

Наведені вище приклади яскраво свідчать, що кооперативні фінансово-кредитні установи стали важливим елементом фінансових систем економічно розвинутих країн. Сьогодні у понад 100 країнах світу майже 900 тисяч фінансово-кредитних установ належать на кооперативних засадах найрізноманітніші фінансові послуги своїм членам, яких налічується понад 500 мільйонів [5]. У різних країнах кредитні кооперативи мають різні назви: "Credit Union" (Кредитна спілка) — найпоширеніша назва кредитного кооперативу в США, Канаді, Великобританії, Кореї, Австралії та багатьох інших країнах; "Volksbanken" i "Raiffeisenbanken" — у Німеччині; "Czoldzielcza Kasa Oszczednosciowa-Kredytowa" (Спільна ощадно-кредитна каса) — у Польщі; "Caisses populaires" (Народна каса) — в провінції Квебек (Канада); "Credit cooperative" (Кредитний кооператив) — у Франції, Перу; "Cooperativas de Ahorro y Credito" (Ощадно-кредитний кооператив) — у переважній більшості країн Латинської Америки; "Cooperative Bank" (Кооперативний

банк) — у Індії та інших країнах. Є й інші назви кредитних кооперативів: народний банк, банк для кооперативів, взаємний банк, товариство взаємного кредиту, кредитне товариство, ощадно-позичкове товариство (спілка, асоціація), фінансовий кооператив, сільська каса, райфайзенкаса, каса взаємодопомоги тощо.

Залежно від рівня економічного розвитку і специфіки національного законодавства фінансово-кредитні кооперативи в кожній країні мають свої особливості. В одних державах — це невеликі установи, які надають обмежений набір фінансових послуг і майже не відрізняються від класичних моделей кооперативних організацій фінансової самодопомоги населення, що виникли ще в середині минулого століття, в інших — цілі фінансові системи, які, не поступаючись великим комерційним банкам, надають своїм членам (і фізичним, і юридичним особам) широкий спектр банківських послуг. У деяких країнах кредитні спілки є чимось середнім між банками та іншими фінансовими установами або одночасно існує кілька різновидів кредитних кооперативів. Переважна більшість кредитних кооперативів світу надає лише фінансові (чи пов'язані з ними) послуги, і лише в окремих державах вони виконують ще й деякі інші фінансово-кредитні функції. Все залежить від рівня розвитку фінансової системи країни, традицій національного кооперативного руху, особливостей національного законодавства.

Чим же пояснюється таке бурхливе поширення фінансово-кредитних кооперативів у світі, і чому вони нині майже не відомі в Україні? Адже в минулому тут діяла досить потужна система кооперативного кредитування. Вона налічувала понад 5 тисяч кредитних кооперативів, які об'єднували майже 4 мільйони членів. У 1930-х роках цю систему, на жаль, було повністю ліквідовано й "забуто" на довгі шістдесят літ...

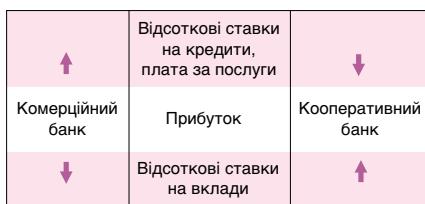
Популярність кооперативних фінансово-кредитних установ випливає з особливостей їх соціально-економічної природи. **Принципова відмінність кредитних кооперативів від інших фінансових установ полягає у неприбут-**

ковості: якщо інші фінансові установи, як правило, створюються однією групою людей (власників) для отримання прибутку в результаті надання фінансових послуг іншій групі осіб (клієнтів), то кредитний кооператив засновується його членами з метою забезпечення фінансовими послугами самих себе — на основі кооперації. Отже, характерною особливістю кредитного кооперування є **самозабезпечення фінансовими послугами**.

Унікальність фінансово-кредитного кооперативу в тому, що його власниками є ті ж люди, які користуються його послугами. Тому мета діяльності кредитного кооперативу — не прибуток, а забезпечення своїх членів **максимальним набором фінансових послуг на найвигідніших для них умовах**. Якщо інші фінансові установи прагнуть отримати максимальний прибуток за рахунок залучення коштів під якомога нижчі ринкові відсотки і надання їх у кредит під найвищі проценти, то кредитний кооператив має протилежну мету: надати кредит під якомога нижчий відсоток і максимально збільшити нарахування на вклади, забезпечивши при цьому дотримання всіх обов'язкових фінансових нормативів (див. схему 2).

Така парадоксальна, на перший погляд, тенденція викликана тим, що кредитний кооператив не розмежовує вкладників і позичальників, а об'єднує їх. Оскільки члени кооперативу одночасно є і його власниками, і клієнтами, кредитний кооператив прагне гармонійно поєднати їхні інтереси щодо максимізації доходів від вкладів та мінімізації витрат на фінансові послуги. Кошти, отримані від членів як клієнтів, розподіляються між ними як між власниками за спільним рішенням,

Схема 2. Економічна мета діяльності підприємницьких та кооперативних фінансових установ

у процесі прийняття якого кожен член має один голос незалежно від суми вкладу. З огляду на це законодавством більшості країн світу кредитні кооперативи віднесено до неприбуткових організацій.

Іншою особливістю кредитних кооперативів є те, що вони створюються на базі певного територіального чи професійного об'єднання, громадської чи релігійної організації, територіальної одиниці, трудового колективу та іншого формального чи неформального об'єднання людей, котрі, як правило, знають одне одного. Інші ж фінансові установи створюються на базі штучно сформованої групи. Крім того, на відміну від решти фінансових установ, при заснуванні кредитного кооперативу не визначається фіксована чи потенційна кількість осіб, які будуть його власниками. Метою кооперативу є постійне збільшення кількості членів-власників, тоді як у фінансових установах підприємницького напряму кількість власників цілеспрямовано зменшується.

У кооперативі всі принципові рішення щодо його діяльності приймаються загальними зборами, на яких кожен член кооперативу, як уже зазначалося, має один голос незалежно

від суми вкладу та терміну вступу до кооперативу. Особи, які створили кооператив, не мають жодних привілеїв чи переваг порівняно із членами, які вступили до нього пізніше. В інших фінансових установах голоси розподіляються відповідно до частки майна (кількості акцій чи пайів). Що ж до інших аспектів управління (фахового рівня та посадових обов'язків найманіх працівників, організаційної структури виконавчої дирекції тощо) кредитний кооператив істотно не відрізняється від інших фінансових установ.

Найсуттєвіші відмінності кредитних кооперативів та інших фінансових установ відображені в таблиці 1.

ВІДРОДЖЕННЯ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Процес відродження кооперативних фінансово-кредитних установ у нашій країні розпочався після підписання Президентом указу № 377/93 від 20 вересня 1993 року, яким затверджено “Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні”. І хоч у цьому документі не йдеся про кооперативну природу кредитних спілок (спілку визначено як громадську організацію, головною метою якої є фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їхніх особистих заощаджень для взаємного кредитування), у статтях Положення відображені кооперативний неприбутковий механізм діяльності цих організацій. За майже шість років відродження кредитної кооперації в Україні кооперативні організації поступово знайшли своє місце на фінансовому ринку (див. таблицю 1).

Таблиця 1. Головні відмінності кредитних кооперативів та інших фінансових установ

Ознака	Кредитні кооперативи	Інші фінансові установи
Соціальні цілі	Взаємодопомога, економічний самозахист на ринку фінансових послуг	Немає
Економічні цілі	Зменшення витрат членів на отримання фінансових послуг, створення умов для накопичення та збереження від інфляції їхніх заощаджень	Отримання власниками прибутку від наданих клієнтам фінансових послуг
Статус	Неприбуткова організація ¹	Підприємницька організація
Організаційна форма	Кооператив ²	Господарське товариство (акціонерне, з обмеженою відповідальністю тощо), приватна фірма
Управління	Демократичне. Кожен член має право одного голосу незалежно від суми його вкладу	Участь в управлінні (кількість голосів) пропорційна частці у статутному капіталі
Власники	Всі члени незалежно від часу вступу. Кількість власників не є фіксованою чи обмеженою. Відкрите членство з тенденцією до постійного зростання	Засновники та акціонери. Кількість фіксується в момент заснування і цілеспрямовано обмежується. Постійна тенденція до зменшення кількості власників
Клієнти	Виключно члени — власники кредитного кооперативу	Переважно особи, які не є власниками фінансової установи
Види послуг	Усі види фінансових послуг, додаткові нефінансові послуги ³	Усі види фінансових послуг, окрім нефінансові послуги
Законодавче регулювання	Кооперативне чи(та) спеціальне законодавство (про фінансові установи)	Підприємницьке чи(та) спеціальне законодавство (про фінансові установи)
Державна підтримка	У вигляді звільнення від податків, пільгових кредитів тощо	Як правило, лише шляхом створення сприятливого правового поля
Державний нагляд	Здійснює окрема державна агенція або окремий підрозділ міністерства фінансів чи центрального банку ⁴	Здійснює центральний банк або окрема державна агенція

¹ Кредитним спілкам України цей статус надано Законом “Про оподаткування прибутку підприємств”.

² В Україні організаційною формою кредитної спілки є громадська організація.

³ В Україні перелік фінансових послуг кредитних спілок обмежується наданням позик та прийманням вкладів, а нефінансових — виконанням функцій поручителя за своїх членів.

⁴ В Україні ще не визначено структуру, яка б здійснювала нагляд за діяльністю кредитних спілок.

Таблиця 2. Динаміка розвитку кредитних спілок — членів Національної асоціації кредитних спілок України

	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.*	На початок року
Кількість кредитних спілок	47	52	67	68	
Кількість членів	14 840	18 140	28 230	31 370	
Активи, тис. грн.	1035.48	2265.94	4378.17	8132.84	

* За станом на 01.07.1999 р. 113 українських кредитних спілок об'єднували 49 778 членів, мали 7 965 183 грн. активів та 11 138 позик, наданих своїм членам.

цю 2).

Останнім часом деякі автори застерігають, що кредитні спілки нібито "мають намір відібрати шматок хліба у банків" [6]. На нашу думку, це безпідставні побоювання, при наймні стосовно України.

У розвинутих країнах кредитні спілки та комерційні банки певною мірою конкурують на фінансових ринках. В умовах переходної економіки та становлення фінансового ринку в Україні кредитні спілки не лише не є конкурентами, а навпаки — можуть стати союзниками та партнерами банків. Спілки і банки працюють у різних секторах фінансового ринку: банки обслуговують переважно юридичних осіб, кредитні спілки — фізичних. Банкірів цікавлять "солідні" клієнти, а кредитні спілки працюють із дрібними вкладниками та позичальниками.

Процес формування кооперативного фінансового сектора в Україні почався зі створення системи кредитних спілок для задоволення гро-

мадянами своїх потреб у фінансових послугах. Наступним етапом мало б стати створення системи кооперативних банків для обслуговування сільськогосподарських товаровиробників. Адже в структурі кредитного портфеля комерційних банків на сільське господарство припадає лише 4% від суми всіх наданих кредитів [7]. За нинішнього стану справ у сільськогосподарському виробництві цей сектор не є (і ще не скоро стане) привабливим для комерційних банків. Тому сільськогосподарські товаровиробники мали б створити власні кооперативні фінансово-кредитні установи і самостійно (або з допомогою держави) забезпечувати себе фінансовими послугами, як це робиться в усьому світі.

□

Література.

1. Детальніше див.: Гончаренко В.В. *Кредитні спілки як фінансові кооперації: міжнародний досвід та українська практика*. — К.: Наукова думка, 1997. —

□

БАНКІРИ І МИСТЕЦТВО

Благочинність /

Барви чистої юності на околиці зими

Нішо так не бентежить душу, як несмиліві дитячі спроби відтворити своє світобачення в малюнку, скульптурі. Малим майстрям ще не знайома червоточина плагіату і сумнівна наївність перспектив. Роботи чисті, як перші проталини. Якось усередині грудня, в полуцені звичайного робочого дня, великою несподіванкою для численного колективу працівників і відвідувачів офісу НБУ на проспекті Науки, 7 стала яскрава виставка робіт учасників дитячої художньої студії "Троєшки", яка діє при ЖЕК-1319 Ватутінського району м. Києва (керівник Володимир Тітуленко). Виставку організовано в рамках благодійної акції "Від зірочки — до зірок", організованої Дитячим благодійним фондом "Аратта" (засновник Людмила Голубченко). Головна мета цього фонду полягає в проведенні заходів та втіленні в життя програм, спрямованих на підтримку дитячої творчості.

□

Фото Валерія Закусила.

Банківські коледжі /

Інвестиції у майбутнє

У Черкаському банківському коледжі впроваджуються новітні технології навчання.

На фінансовому ринку країни настає пора професіоналізму та партнерської порядності. Відтак особливого значення набуває кадровий потенціал фінансових установ, професійно-освітній рівень банківських спеціалістів.

Необхідність мати у банківській сфері професіоналів підвищує попит на спеціальну освіту, а також вимоги до неї. Фахівці банківської системи повинні володіти практичними навичками проведення банківських операцій, уміти відображати їх у фінансовій звітності згідно з Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, аналізувати фінансовий стан банківської установи і робити відповідні висновки.

Це ставить нові вимоги щодо організації навчального процесу із застосуванням інтерактивних технологій навчання.

Підготовка майбутніх фахівців повинна бути комплексною: вона має охоплювати не лише освітні, а й моральні, етичні, психологочні аспекти.

Великого значення підготовці кадрів банківської справи надає Правління Національного банку України.

Під час відкриття Регіонального центру підготовки та перепідготовки фахівців у Черкаському банківському коледжі зазначалося, що Черкаський банківський коледж уже чимало зробив для вдосконалення методів і принципів викладання. І це справді так. Значно підвищилася ефективність навчального процесу, мета якого — підготувати нову генерацію професійних банкірів. За останні роки впроваджені новітні методи та форми навчання. Найважливіші з них такі:

1) вивчення теоретичних дисциплін у тісному звязку з практикою;

2) ігрове (імітаційне) планування практичної діяльності, яке є різновидом рольової гри, що стимулює активність студентів, привчає їх до праці у групі фахівців;

3) налагодження міжпредметних зв'язків;

4) метод стратегічного навчання, суть якого полягає у постановці перед студентами етапних завдань та опрацюванні обширної спеціальної інформації;

5) метод розвитку системного мислення — формування у студентів уміння і навичок виявляти взаємозв'язки між окремими факторами проблеми та знаходити оптимальне рішення;

6) метод конструктивного навчання — тобто приступлення студентам практичних навичок усунення конкретних помилок на певній ділянці роботи.

Застосування цих методів у ході навчання дає змогу реалізовувати такі концептуальні принципи ви-

кладання:

◆ **проблемність** (у процесі навчання розглядаються проблеми реального життя, пов'язані з інтересами і потребами тих, хто навчається);

◆ **узгодженість та системність** цілей навчання;

◆ **орієнтованість на життєвий досвід студентів**;

◆ **націленість на самонавчання** (викладач лише допомагає студентові читатися);

◆ **професійний вишкіл** (уміння застосовувати на практиці отримані знання є ключовим елементом концепції навчання);

◆ **зворотний зв'язок** (студенти постійно отримують оцінку своїх зусиль).

У молоді необхідно формувати синтетичне мислення на основі глибокого розуміння явищ, процесів, відносин у економічній сфері. Це дасть змогу майбутнім фахівцям опанувати інструментарій вирішення економічних проблем, допоможе кожному з них стати активним економічними суб'єктами.

Орієнтувшись на зазначені вище принципи, Черкаський банківський коледж готує фахівців зі спеціальності "Банківська справа", "Фінанси", "Облік та аудит".

Готовність до професійної діяльності визначається знаннями та практичними навичками випускників. Не секрет, що невміння поєднати ці дві складові є проблемою багатьох освітніх закладів України. Це наслідок того, що наша освітня система перебрала у спадок принцип диференціації навчальних дисциплін, тобто кожна з них викладається як окремий курс, а відтак не завжди є елементом певної цілісності, що, власне, становить підґрунтя повноцінної професійної діяльності. Цей загальний для вітчизняної спеціальної освіти недолік намагається подолати шляхом моделювання професійної діяльності у процесі навчання. Теоретичний матеріал максимально наближаємо до практики і навпаки, практичні завдання ставимо так, щоб показати в дії конкретні теоретичні положення.

Отже, практична підготовка студентів у Черкаському банківському коледжі є наскрізною і послідовною. У ході навчання застосовуємо кілька видів практики.

Основним завданням **навчальної** практики є загальне ознайомлення з банківською установою, її організаційно-управлінською структурою, вивчення змісту документів і принципів документообігу, оволодіння навичками роботи з комп'ютерною технікою, ділове спілкування з клієнтами.

Призначеннем **технологочної** практики, яка проходить безпосередньо в банківських установах, є: ознайомлення студентів із їх структурою, економічний аналіз діяльності, вивчення кредитних, депозитних, валютних та інших операцій, облікової

**Микола
Дмитренко**

Директор Черкаського
банківського коледжу. Доцент

політики банку, складання фінансової звітності за принципами МСБО тощо.

Мета **переддипломної** практики — глибоке і всебічне вивчення студентом одного з напрямів діяльності банку, збріз матеріалів для написання дипломної роботи, підготовка до складання державних іспитів.

Навчальний процес у коледжі постійно вдосконалюється. Використовуються найновіші педагогічні технології. Серед них — навчально-тренувальний банк (НТБ), який є діючою моделлю справжнього банку. НТБ став надійною базою для підготовки висококваліфікованих кадрів банківської системи, що діє в умовах ринкової економіки. Навчально-тренувальний банк створено у рамках освітньої програми "Банкір", яка втілюється в Україні за сприяння Освітньої академії Берлінського банківського товариства. Нами розроблено систему модульного навчання у тренувальному банку, яка сприяє практичному закріпленню теоретичного матеріалу. Основним є метод ігрового планування майбутньої діяльності. Робочі місця, на яких навчаються студенти, імітують місця їх майбутньої праці. Вони оснащені новітнім обладнанням, забезпеченим комп'ютерною технікою, інструктивно-методичними матеріалами, комплексом банківських програм ZOO, який функціонує в системі Українбанку.

Для планомірного вивчення всіх видів робіт, передбачених програмою, складено спеціальні графіки занять у НТБ. Їх розроблено так, щоб кожен студент групи оволодів усіма видами робіт, пройшов навчання на всіх видах обладнання, на всіх робочих місцях відповідно до навчальної програми. Навчання у НТБ ведеться за принципом поступового усвоєння завдань — "від простого — до складного", "від відомого — до невідомого".

Для перевірки знань студентам пропонують розв'язати відповідний комплекс задач. Це не лише допомагає відтворити засвоєну інформацію, а й стимулює до цілеспрямованого застосування набутих знань та навичок.

Остаточною перевіркою є комплексний екзамен, який передбачає імітацію професійних дій працівника на робочому місці: тобто студент повинен показати своє вміння опрацювати інформацію, знаходити вихід із нестандартної ситуації, обґрунтівувати власні дії.

В узагальненому вигляді головну мету навчання у Черкаському банківському коледжі відображені у кваліфікаційній характеристиці. Вона є еталоном готовності випускника до професійної діяльності.

Ринок державних цінних паперів України у листопаді 1999 р.

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, проведених у листопаді 1999 р.										
Номер аукціону	Дата проведення аукціону	Пропозиція			Результати аукціону					
		Номінал облігацій, грн.	Проголошена ставка дохідності, %	Термін погашення облігацій	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.	Відсічна ціна, грн.	Середньо-зважена ціна, грн.	Ставка дохідності, %	
133	04.11.1999 р.	100	—	19.07.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—	—
134	04.11.1999 р.	100	—	06.09.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—	—
135	04.11.1999 р.	100	—	24.11.1999 р.	252 449	25 000.02	99.03	99.03	17.88	
136	04.11.1999 р.	100	—	26.11.1999 р.	252 704	25 000.01	98.93	98.93	17.94	
137	05.11.1999 р.	100	—	24.11.1999 р.	252 322	25 000.06	99.08	99.08	17.84	
138	05.11.1999 р.	100	—	26.11.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—	
139	10.11.1999 р.	100	—	26.11.1999 р.	251 940	25 000.01	99.23	99.23	17.70	
Разом	X	X	X	X	1 009 415	100 000	X	X	X	

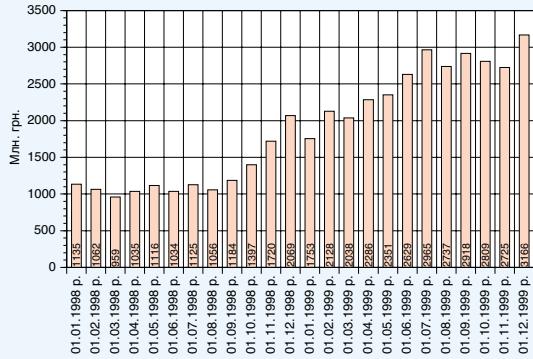
Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за січень – листопад 1999 р.		
Період	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.
Січень	3 218 453	227 295.62
Лютий	6 050 045	446 031.17
Березень	3 850 404	354 199.12
I квартал	13 118 902	1 027 525.91
Квітень	2 036 594	200 233.81
Травень	5 361 879	452 818.32
Червень	6 598 178	500 718.79
II квартал	13 996 651	1 153 770.93
I півріччя	27 115 553	2 181 296.83
Липень	6 485 032	567 626.75
Серпень	1 926 242	149 999.98
Вересень	5 625 230	438 000.55
III квартал	14 036 504	1 155 627.29
Жовтень	4 684 353	405 000.50
Листопад	1 009 415	100 000.10
Грудень	0	0.00
IV квартал	5 693 768	505 000.60
Усього з початку року	46 845 825	3 841 924.72

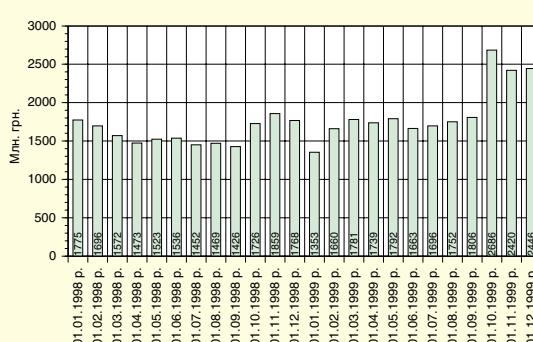
Матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Динаміка фінансового стану банків України на 1 грудня 1999 р.

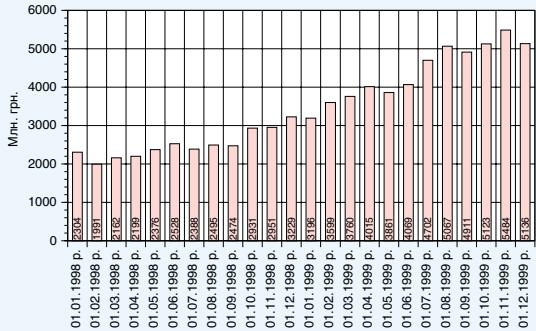
Грошові кошти та залишки в НБУ

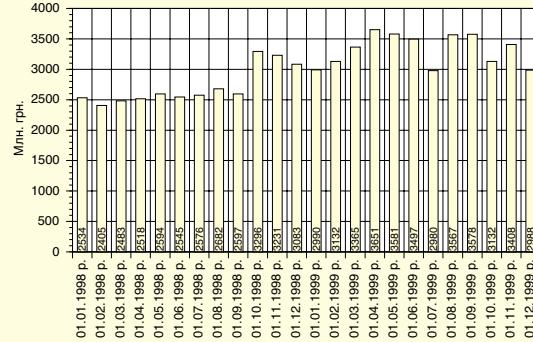
Кошти бюджетних установ та НБУ

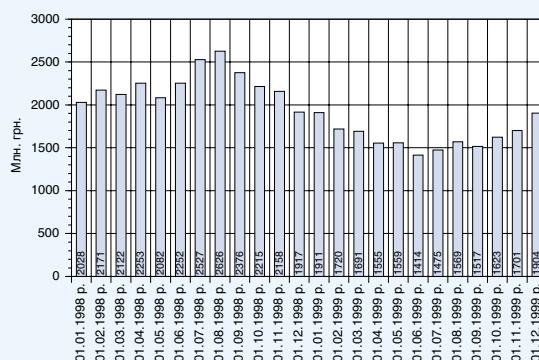
Кошти в банках

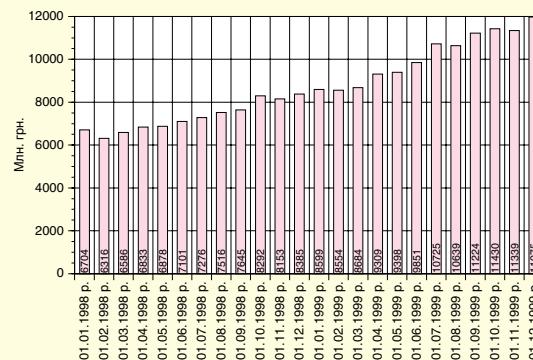
Кошти банків

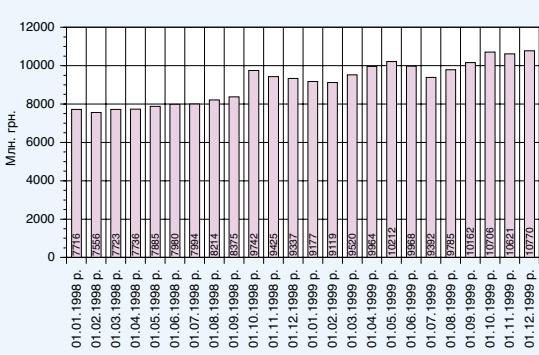
Інвестиційний портфель

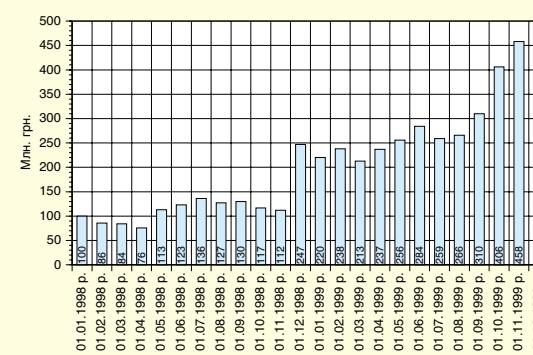
Кошти на рахунках клієнтів

Кредитний портфель

Цінні папери власного боргу

Матеріали підготовлено працівниками управління безвізізного нагляду департаменту пруденційного нагляду НБУ.

Інформація з першоджерел /

Зміни і доповнення до “Офіційного списку комерційних банків України та переліку операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України”¹, внесені за період із 1 листопада по 1 грудня 1999 р.

A. Зміни і доповнення до офіційного списку комерційних банків України

Назва банку	Вид това-риства	Зареєстрований статутний фонд, грн.	Дата реєстрації	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Акціонерний банк “КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК” (колишній Акціонерний комерційний банк “КОНКОРДІЯ-БАНК”)	ЗАТ	24 547 203	03.12.1993 р.	219	м. Київ, вул. Воровського, 6
Акціонерний банк “АЖІО”	ВАТ	10 581 000	02.10.1991 р.	11	м. Київ, вул. Червоноармійська, 10
Акціонерний банк “СТОЛИЧНИЙ”	ЗАТ	5 635 000	22.10.1993 р.	202	м. Київ, просп. Воз'єднання, 15
Акціонерний банк “ЕНЕРГОБАНК”	ВАТ	10 850 840	31.10.1991 р.	68	м. Київ, вул. Лютеранська, 9/9
Дніпропетровська область					
Акціонерний банк “ДІАМАНТ”	ЗАТ	18 049 230	17.11.1993 р.	212	м. Дніпропетровськ, вул. Т.Шевченка, 59
АР Крим і м. Севастополь					
Акціонерний Сімферопольський банк “АКСІ-БАНК”	ВАТ	9 000 000	26.01.1994 р.	229	м. Сімферополь, вул. Самокиша, 30
Львівська область					
Акціонерне товариство “ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК”	ВАТ	15 000 000	10.02.1993 р.	149	м. Львів, вул. Пекарська, 23

B. Зміни і доповнення до переліку операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали або втратили ліцензію Національного банку України

Назва банку	Юридична адреса	Номер ліцензії	Дата одержання ліцензії	Операції, на право здійснення яких комерційні банки отримали або втратили ліцензію НБУ ²
м. Київ і Київська область				
Акціонерний комерційний банк “ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОМП’ЮТЕР”	м. Київ, вул. Сагайдакного, 17	27	23.06.1998 р.	1,3,4, 5* ,8,9,10,11,12, 13* ,14,15,16,17,18,19,20,21,22, 23* ,26,27,28,29,30. Операція 5 без права відкриття НОСТРО-рахунків. Зупинено виконання операцій 13,23 з 03.11.1999 р. до 20.01.2000 р.
Акціонерний комерційний банк “КОРАЛ-БАНК”	м. Київ, вул. Стельмаха, 10-а	180	06.11.1998 р.	1,4, 8*,9*,12*,16*,26*,30* . Зупинено виконання операцій 8,9,12,16,26,30 із 04.11.1999 р. до 20.11.2000 р.
Акціонерний комерційний банк “АЛЬЯНС”	м. Київ, просп. Оболонський, 26	97	23.06.1998 р.	1,4, 5* ,8,9,10, 11*,12,13*,14* ,15,16,19,26, 27*,28*,29* ,30. Зупинено виконання операції 13 із 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р. Подовжено зупинення операцій 5,11,14,27,28,29 до 20.01.2000 р.
Акціонерно-комерційний банк “ІНТЕРБАНК”	м. Київ, вул. Індустріальна, 27	102	25.06.1998 р.	1,2,3,4, 5* ,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22, 23* ,26,27,28,29,30. Операція 5 без права відкриття НОСТРО-рахунків. Зупинено виконання операції 23 з 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р.
Банк “УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ”	м. Київ, просп. Перемоги, 67	26	23.06.1998 р.	1,3,4, 5* ,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17, 18* ,19,20,21,22,26,27,28,29,30. Операція 5 без права відкриття НОСТРО-рахунків. Зупинено виконання операції 18 із 05.11.1999 р. до 01.11.2000 р.
Акціонерний банк “УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК”	м. Київ, вул. Марини Раскової, 15	132	19.11.1999 р.	1,4, 5+,8,9,10*,11+,12,13+,14+,15,16,17+,18+,19,20+,21+,22+,26+,27+,28+,29* ,30. Відновлено виконання операцій 10,29 з 17.11.1999 р.
Акціонерний комерційний банк “ІНТЕРКОНТИНЕНТБАНК”	м. Київ, вул. Воровського, 22	100	12.08.1999 р.	1,4*,8,9,10, 11*,12,15*,16*,17*,18*,19,20*,26,29* ,30. Операція 16 без права укладання

¹ “Офіційний список комерційних банків України та перелік операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України”, опубліковано у “Віснику НБУ”, № 11, 1999 р. Дані, що змінилися, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією реєстраційних записів.

² Цифра зі знаком “+” означає номер операції, на здійснення якої банк одержав право; цифра із символом “*” означає номер операції, яку банк може здійснювати з певним обмеженням.

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

				агентських угод до 01.02.2000 р. Операції 4,15 без права відкриття нових рахунків до 01.11.2000 р. Зупинено виконання операцій 11,17,18,20,29 до 01.11.2000 р.
"УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК"	м. Київ, просп. Перемоги, 37	16	04.11.1999 р.	1,3,4, 5 ,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30. Знято обмеження з операції 5
Комерційний банк "УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТРАНСПОРТНИЙ БАНК"	м. Київ, просп. Червонозоряний, 51	72	23.06.1998 р.	1,4, 5* ,8,9,10,12,15,16,19,26, 28*,29* ,30. Операція 5 без права відкриття НОСТРО-рахунків. Зупинено виконання операцій 28,29 з 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р.
Акціонерний комерційний банк розвитку малого та середнього бізнесу "АНТАРЕС"	м. Київ, вул. Лагерна, 38	161	23.06.1998 р.	1,3,4,8,9,10,12, 13*,14* ,15,16, 17*,18* , 19,20*,21* ,26,27,28,29,30. Зупинено виконання операцій 13,14,17,18,20,21 з 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р.
Акціонерний банк "СИНТЕЗ"	м. Київ, вул. І.Кудрі, 5	30	01.04.1999 р.	1,3, 4*,5* ,8,9,10,11,12, 13* , 14*,15* ,16,17, 18* ,19,20,21,26,27,28,29,30. Операція 5 без права відкриття НОСТРО-рахунків. Операції 4,15 без права відкриття нових рахунків із 05.11.1999 р. до 01.11.2000 р. Зупинено виконання операцій 13,18 із 05.11.1999 р. до 01.11.2000 р.
Акціонерне товариство "БАНК ВЕЛЕС"	м. Київ, вул. Волинська, 65 (керівництво — вул. Анрі Барбюса, 9-а)	117	12.08.1999 р.	1,4,8,9,10, 11* ,12,15,16,19, 21* ,26, 29* ,30. Зупинено виконання операцій 11,21,29 із 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р.
Акціонерний комерційний банк "ЛЕГБАНК"	м. Київ, вул. Жилянська, 27	45	27.07.1999 р.	1,3,4, 5* ,8,9,10,11,12, 13*,14* ,15,16, 17*,18* , 19,20*,21*,22*,23* ,26, 27*,28,29* ,30. Операція 5 без права відкриття НОСТРО-рахунків. Зупинено виконання операцій 13,14,17,18,20,21,22,27,29 із 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р., операції 23 — з 27.07.1999 р. до 27.07.2000 р.
КІЄВО-ПЕЧЕРСЬКИЙ акціонерний комерційний банк	м. Київ, вул. І.Кудрі, 32	116	12.07.1999 р.	1,3,4, 5* ,8,9,10, 11* ,12, 13*,14* ,15,16, 17* , 18* , 19,20*,26* ,27,29,30. Подовжено зупинення операцій 13,14 до 20.01.2000 р. Зупинено виконання операцій 5,11,17,18,20,29 із 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р.
Акціонерний поштово-пенсійний банк "АВАЛЬ"	м. Київ, вул. Лескова, 9	10	04.11.1999 р.	1,2,3,4, 5 ,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30. Знято обмеження з операції 5
Акціонерний банк "ЕКСПРЕС-БАНК"	м. Київ, Повітрофлотський проспект, 25	89	22.11.1999 р.	1,3,4, 5+ ,8,9,10,11,12,13, 14+ ,15,16,17,18,19,20,21,22, 26+,27+ ,28,29,30
Дніпропетровська область				
Акціонерний комерційний банк "НОВИЙ"	м. Дніпропетровськ, просп. К.Маркса, 93	112	23.06.1998 р.	1,4,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21, 22,23* ,26,27,29,30. Зупинено виконання операції 23 з 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р.
Комерційний банк "КЛАСИК"	м. Дніпропетровськ, просп. К.Маркса, 39-а	110	27.07.1999 р.	Постановою Правління НБУ від 17.11.1999 р. № 553 відновлено дію ліцензії з таким переліком операцій: 1,4, 16* . Зупинено виконання операції 16 до 01.01.2000 р.
Акціонерний банк "КРЕДИТ-ДНІПРО"	м. Дніпропетровськ, вул. Леніна, 17	70	04.11.1999 р.	1,2,3,4, 5 ,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,24,26,27,28,29,30. Знято обмеження з операції 5
Акціонерний банк "РАДАБАНК"	м. Дніпропетровськ, просп. Кірова, 46/1	166	23.06.1998 р.	1,4, 5*,8,9* ,10, 11* ,12, 13*,14*,15* ,16, 17* , 18* , 19,20*,21* ,26, 27*,28*,29* ,30. Зупинено виконання операцій 5,9 із 03.11.1999 р. до 20.01.2000 р. Подовжено зупинення операцій 11,13,14,15,17,18,20,21,27,28,29 до 20.01.2000 р.
Акціонерний комерційний банк "ПРЕМ'ЄРБАНК"	м. Дніпропетровськ, вул. Леніна, 10	160	04.11.1999 р.	1, 2+ ,3,4, 5,7+ ,8,9,10, 11* ,12,13, 14* ,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30. Знято обмеження з операції 5 . Зупинено виконання операцій 11,14 до 01.01.2000 р.
Акціонерний комерційний банк "ТЕХНОБАНК"	м. Дніпропетровськ, Набережна ім. Леніна, 29	153	11.03.1999 р.	1,2,3,4, 5* ,8,9,10, 11* ,12, 14* ,15,16, 17*,18* , 19,20*,26,27* ,28, 29* ,30. Операція 5 без права відкриття НОСТРО-рахунків. Подовжено зупинення операцій 11,14,17,18,20,27,29 до 20.01.2000 р.
Український банк міжнародного співробітництва "ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК"	Дніпропетровська область, м. Кривий Ріг, просп. К. Маркса, 28	177	12.01.1999 р.	1,4,8,9,12,26, 28*,29* ,30. Зупинено виконання операцій 28,29 із 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р.
Донецька область				
Донецький комерційний біржовий банк "ДОНБІРЖБАНК"	м. Донецьк, просп. Миру, 59	145	23.06.1998 р.	1,3, 4*,5* ,8,9,10,12, 13*,15*,16*,17*,18* , 19*,20*,21*,22*,23* ,27,28,29,30. Операція 4 без права відкриття нових рахунків із 05.11.1999 р. до 01.11.2000 р. Операція 5 без права відкриття нових НОСТРО-

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

				рахунків. Зупинено виконання операцій 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23 із 05.11.1999 р. до 01.11.2000 р.
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ акціонерний банк	м. Донецьк, вул. Артема, 125	104	23.06.1998 р.	1,4,8,9,10, 11*, 12, 13*, 14*, 15* , 16, 19, 26, 27* , 28*, 29* , 30. Зупинено виконання операцій 11, 13, 14, 15, 27, 28, 29 із 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р.
Акціонерний комерційний банк "ДОНКРЕДІТИНВЕСТ"	м. Донецьк, просп. Титова, 8-б	155	19.01.1999 р.	1,3,4, 5* , 8,9,10,12,13,14,15,16,17, 18* , 19,20,21,22,27,28,29,30. Операція 5 без права відкриття НОСТРО-рахунків. Зупинено виконання операції 18 із 05.11.1999 р. до 01.11.2000 р.
Закарпатська область				
Комерційний кооперативний інвес- тиційний банк "КООПІНВЕСТБАНК"	м. Ужгород, вул. Гайди, 10	105	23.06.1998 р.	1,3,4,7,8,9,10,11,12, 13*, 14*, 15, 16, 17*, 18* , 19, 20*, 21* , 26,27,29. Зупинено виконання операцій 13, 14, 17, 18, 20, 21 із 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р.
АР Крим і м. Севастополь				
Відкрите акціонерне товариство "НЕВІКОН-БАНК"	м. Севастополь, пл. Нахімова, 2	187	18.05.1999 р.	1,4,8,9,12, 15*, 16*, 19* , 26,30. Зупинено ви- конання операцій 15, 16, 19 із 04.11.1999 р. до 01.11.2000 р.
Акціонерний Сімферопольський банк "АКСІ-БАНК"	м. Сімферополь, вул. Самокиша, 30	140	23.06.1998 р.	1,4, 8*, 9*, 12*, 13*, 15* , 16, 19, 26* , 28,30. Подовжено зупинення операцій 8, 9, 12, 13, 15, 26 із 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р.
Львівська область				
Акціонерно-комерційний банк "ЛЬВІВ"	м. Львів, вул. Переяславська, 6-а	54	29.11.1999 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,13,15, 16 , 19, 26, 29,30. Знято обмеження з операції 16
Одеська область				
Закрите акціонерне товариство "Акціонерний комерційний банк "ОДЕСА-БАНК"	м. Одеса, просп. Адміральський, 33-а	159	23.06.1998 р.	1,2,3,4,8,9,10,11,12, 13*, 14*, 15, 16, 17*, 18* , 19, 20*, 21*, 22* , 26,27,28,29,30. Зупинено виконання операцій 13, 14, 17, 18, 20, 21, 22 з 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р.
Акціонерний комерційний банк "ПОРТО-ФРАНКО"	м. Одеса, вул. Пушкінська, 10	129	23.06.1998 р.	1,2,4,8, 9*, 10*, 11*, 12, 13*, 15* , 16, 17*, 18* , 19, 20*, 21*, 22*, 26*, 29*, 30*. Зупинено ви- конання операцій 15, 20, 29 із 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р. Подовжено зупинення операцій 9, 10, 11, 13, 17, 18, 21, 22, 26, 30 до 20.01.2000 р.
Акціонерний комерційний банк "АРКАДІЯ"	м. Одеса, просп. Маршала Жукова, 83	162	23.06.1998 р.	1,3,4, 8*, 9*, 10*, 11, 12, 13*, 14* , 26,27,29,30. Зупинено виконання операцій 8, 9, 10, 13, 14 із 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р.
Акціонерний комерційний банк "ФІНБАНК"	м. Одеса, просп. Т.Шевченка, 4	121	23.06.1998 р.	1,3,4,8,9,10,11,12, 13* , 15, 16, 17*, 18* , 19, 20* , 26, 27*, 28, 29* , 30. Зупинено виконання операцій 13, 17, 18, 20 із 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р., 27, 29 — з 11.10.1999 р. до 11.01.2000 р.
Сумська область				
Акціонерний комерційний банк "СЛОБОЖАНЩИНА"	м. Суми, вул. Кірова, 4	169	17.05.1999 р.	1,4, 5*, 7, 8*, 9*, 12* , 15, 16, 19, 26, 28, 29 , 30. Операція 5 без права відкриття НОСТРО- рахунків. Операція 8 без права отримання кредітів на міжбанківському ринку до 01.02.2000 р. Зупинено виконання операцій 9, 12 із 04.11.1999 р. до 01.02.2000 р. Операцію 29 дозволено в частині прове- дення операцій з векселями за розрахунка- ми в господарські та бюджетні сферах області через Сумський регіональний век- сельний центр обласної державної адміністрації
Харківська область				
Акціонерний комерційний банк "ЄВРОПЕЙСЬКИЙ"	м. Харків, Червоношкільна набережна, 24	90	23.06.1998 р.	1,4,8,9,10,11,12, 13*, 15, 16, 17*, 18* , 19, 20* , 21*, 22* , 26,28,29,30. Подовжено зупинення операцій 17, 18 до 20.01.2000 р. Зупинено виконання операцій 13, 20, 21, 22 з 04.11.1999 р. до 20.01.2000 р.
Акціонерний комерційний Український банк ТОРГОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	м. Харків, вул. Клочківська, 3	68	23.06.1998 р.	1,4, 5*, 8, 9*, 10, 11, 12, 13* , 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 26, 27, 28, 29, 30. Операція 5 без права відкриття НОСТРО-рахунків. Операцію 9 обмежено в обсязі загальної позикової заборгованості за станом на 26.11.1999 р. до 25.02.2000 р. Зупинено виконання опе- рації 13 із 25.11.1999 р. до 25.02.2000 р.
Акціонерний банк "ІНВЕСТ-БАНК УКРАЇНА"	м. Харків, вул. Новгородська, 11	119	04.11.1999 р.	1,4,8,9,12,15,16,17,18,19,20,21,22,30 (відбувається обмін ліцензії у зв'язку зі зміною назви банку)
Хмельницька область				
Акціонерний банк споживчої кооперації Хмельницької області "ПОДЛІЯ"	м. Хмельницький, вул. Герцена, 10	64	15.07.1999 р.	1,4, 8*, 9, 10*, 11, 12, 13* , 15, 16, 17*, 18* , 19, 20*, 21* , 30. Подовжено зупинення виконання операцій 8, 10, 13, 17, 18, 20, 21 до 20.01.2000 р.

Mатеріал підготовлено працівниками управління реєстрації та ліцензування банків НБУ.

Складові банківських рейтингів: науково-практичний аспект

*Igor
Гумен*

Аспірант Запорізького
державного технічного університету

МЕТОДИКА КРОМОНОВА

Напевне, найвідомішою серед банківських аналітиків країн СНД і Балтії є методика рейтингової оцінки, розроблена групою російських економістів під керівництвом кандидата економічних наук Кромонова. Вона ґрунтуються на застосуванні індексного методу і найповніше відображає фінансово-економічні аспекти діяльності банківських установ. За методикою Кромонова рейтингова оцінка діяльності банків складається поетапно.

1. На основі даних балансу банку визначаються його абсолютні параметри, а саме:

- параметри капіталу (статутний фонд — СФ, власний капітал — ВК);
- параметри зобов'язань (зобов'язання до запитання — 33, сумарні зобов'язання — СЗ);
- параметри активів (ліквідні активи — ЛА; ризикові, або працюочі, активи — АР; захист капіталу — ЗК).

2. Шляхом співвідношення зазначених параметрів обчислюються параметрикофіцієнти (всі вони побудовані так, щоб збільшення будь-якого з них свідчило про поліпшення відповідної характеристики):

- генеральний коефіцієнт надійності

$$k1 = \frac{BK}{AP}; \quad (1)$$

- коефіцієнт миттєвої ліквідності

$$k2 = \frac{LA}{33}; \quad (2)$$

- крос-коефіцієнт

$$k3 = \frac{C3}{AP}; \quad (3)$$

- генеральний коефіцієнт ліквідності

$$k4 = \frac{LA + 3K}{C3}; \quad (4)$$

- коефіцієнт захищеності капіталу

$$k5 = \frac{3K}{BK}; \quad (5)$$

- коефіцієнт фондої капіталізації прибутку

$$k6 = \frac{BK}{CF}. \quad (6)$$

3. Розраховується поточний індекс надійності, для чого отримані коефіцієнти нормуються евристичним методом, перемножуються на емпіричну вагу і підсумовуються. Евристичний спосіб нормування полягає в тому, що коефіцієнти всіх банків діляться на відповідні коефіцієнти, так би мовити, ідеального банку, який підтримує на оптимальному рівні співвідношення між надійністю та прибутковістю. Згідно з методикою “оптимально надійним” вважається банк, який має такі значення показників: $k1 = 1$, $k2 = 1$, $k3 = 3$, $k4 = 1$, $k5 = 1$, $k6 = 3$. Інакше кажучи, цей банк повинен:

- вкладати в ризикові (робочі) активи кошти в обсязі, що дорівнює власному капіталу;

● тримати у ліквідній формі кошти в обсязі зобов'язань до запитання;

● мати зобов'язань утричі більше, ніж ризикових (робочих) активів;

● тримати у ліквідній формі та у вигляді капітальних вкладень кошти в обсязі сумарних зобов'язань;

● мати капітальні активи в обсязі власного капіталу;

● мати власний капітал, який утричі перевищує статутний фонд.

Емпіричну вагу кожного коефіцієнта визначено в результаті експертного дослідження його значущості: $k1 = 45\%$, $k2 = 20\%$, $k3 = 10\%$, $k4 = 15\%$, $k5 = 5\%$, $k6 = 5\%$. Отже, підсумкова формула для обчислення поточного індексу надійності набула такого вигляду:

$$N = 45 \times k1 + 20 \times k2 + 10 \times k3/3 + 15 \times k4 + 5 \times k5 + 5 \times k6/3. \quad (7)$$

4. На підставі кількісних значень параметрів і коефіцієнтів та з огляду на деякі інші критерії окремі банки вилучаються з рангу як такі, що не є повноцінними кредитно-банківськими установами. Це відбувається тоді, коли банк не виконує певних вимог, а саме:

● сума власного капіталу має бути еквівалентною розміру встановленого центральним банком нормативу в євро;

● тривалість функціонування банку в банківській системі має дорівнювати щонайменше величині $\log_{1,7}B - 0,5$, де B — тривалість функціонування всієї банківської системи;

● відношення власного капіталу (за вирахуванням іммобілізації) до позитивної сумарної частини власного капіталу має перевищувати встановлену величину 0,1, яка допускає втрату власного капіталу за рахунок іммобілізації до 90% активів;

● співвідношення власного капіталу і сумарних зобов'язань не повинно перевищувати 1.

Остаточно банки ранжируються у рейтинговому списку у порядку зменшення значень їх рейтингових індексів.

5. Розраховується синтетичний індекс надійності, який дає змогу вирівняти спричинені випадковими подіями коливання поточного індексу:

$$K = \bar{N} - \sigma_N = \bar{N} - \sqrt{\bar{N}^2 - \bar{N}^2} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n N_i - \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n N_i^2 - [\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n N_i]^2}, \quad (8)$$

де K — синтетичний індекс;

\bar{N} — середнє значення поточного індексу;

σ_N — середньоквадратичне відхилення поточного індексу за весь період участі банку в рейтингах;

N_i — значення поточного індексу в i -му періоді;

n — загальна кількість поточних індексів банку.

Середньоквадратичне відхилення від середнього задає інтервал значень, у якому перебуває досліджувана величина. Отже, різницею між середнім значенням та розміром його середньоквадратичного відхилення є гранична величина, відносно якої показник того чи іншого банку, який залишився у списку, навряд чи може бути меншим.

Формула так званого відсікання за кількістю участів у рейтингах аналогічна формулі відсікання за тривалістю функціонування банку:

$$\log_{1.7} Y - 0.5,$$

де Y — загальна кількість участів у рейтингах.

На наш погляд, методиці Кромонова притаманні певні недоліки. Параметр ризикових активів навряд чи можна ототожнювати з параметром працюючих активів, адже до останніх належать і деякі ліквідні активи, скажімо, вкладення у цінні папери на продаж, короткострокові міжбанківські кредити, депозити, розміщені в центральному банку, та інші інструменти.

Параметри рейтингу розраховуються на основі статичних показників діяльності банків, проте, на наш погляд, її доцільніше розглядати у динаміці, для чого можна використовувати середні значення параметрів і їх середньоквадратичні відхилення за певний період. Зазначені величини слід обчислювати на етапі розрахунку параметричних коефіцієнтів, а не на завершальному етапі, коли вже з'ясовано поточний індекс надійності.

Адитивний принцип побудови синтетичного коефіцієнта ("чим краще, тим краще") ще не є гарантією безпомилковості результату. Передбачене методикою використання середньоквадратичного відхилення на заключному етапі рейтингової оцінки шляхом застосування зазначеного вище принципу втрачає сенс, оскільки неадекватно відображається якість роботи банку в цілому як системи.

Встановлені методикою Кромонова еталонні значення коефіцієнтів k_1 , k_3 , k_4 викликають сумнів. Так, генеральний коефіцієнт надійності k_1 , який дорівнює 1, означає, що ризикові (працюючі) активи банку повинні дорівнювати розміру власного капіталу. Однак на практиці платні пасиви кількаразово перевищують власні кошти банку. Якби банк оперував робочими активами, що приносять прибуток, в обсязі власного капіталу, то дуже швидко став би збитковим, оскільки не зміг би відшкодовувати собівартість залучених коштів. Сумнівним є і розмір коефіцієнта k_3 , що стимулює банки вкладати в робочі активи лише третину від сумарних зобо-

в'язань, а не всі залучені кошти (за вирахуванням обов'язкових та інших резервів).

Окремо взятий генеральний коефіцієнт ліквідності k_4 стимулює банки займатися капіталізацією своїх активів. Але банківська практика свідчить, що нарощування обсягу капітальних вкладень обертається серйозними проблемами, пов'язаними з ліквідністю. Із по-гіршеннем ліквідності нерухомість та інші власні основні засоби банку не в змозі забезпечити його зобов'язань. Зате в інтегральному показнику надійності Кромонова цілком адекватно враховується значущість зазначених коефіцієнтів. Зокрема, велика питома вага коефіцієнтів k_1 і k_2 у разі суттєвого зростання капітальних вкладень цілком компенсує поліпшення показника k_4 за рахунок капіталізації активів і зумовлює необхідність збільшення суми ліквідних активів банку, що цілком обґрунтовано.

У фінансовій літературі трапляються критичні зауваження щодо вагових коефіцієнтів методики Кромонова. Зокрема ставиться таке запитання: що важливіше — показник надійності чи показник миттєвої ліквідності? Однак, на наш погляд, така критика є неконструктивною. Генеральний коефіцієнт надійності Кромонова — це інтерпретація загальновизнаного в міжнародній банківській практиці показника достатності власного капіталу банку, або ж — коефіцієнта платоспроможності. Платоспроможність — поняття ширше, ніж ліквідність. Адже остання є обов'язковою передумовою платоспроможності.

Надійність банку — один із найважливіших показників його фінансового стану. Саме останньому слід надавати першочергове значення у рейтинговій оцінці. Пріоритетність використання цього показника зумовлюється такими факторами:

1. Розмір власного капіталу банку — найбільш стійка і відносно стала частина його пасивів, яка найменше зазнає впливу зовнішніх факторів.

2. Власний капітал відіграє роль страхового фонду, що гарантує збереження інших коштів.

3. Завдяки своїй стійкості власний капітал є джерелом ризикових операцій, які приносять найбільший прибуток банку.

Іноді можна почути, що застосовувати вагові коригувальні коефіцієнти для рейтингової оцінки недоцільно. На наш погляд, таке твердження безпідставне. Адже методика Кромонова базується на індексному підході, тож застосування ваг, визначених для коефіцієнтів, які не можуть бути введені у систему від-

сікання через їх значну залежність від конкретної ситуації на фінансовому ринку, є цілком виправданим.

РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА ЗА МЕТОДИКОЮ ШИРИНСЬКОЇ

3 вичайно, методика Кромонова не бездоганна. Її можна і треба вдосконалювати, що й роблять інші аналітики.

Заслуговує на увагу методика рейтингової оцінки, розроблена на основі системи Кромонова кандидатом економічних наук Ширинською.

Так званим рейтингом Ширинської передбачається використання у системі рейтингових показників також коефіцієнтів рентабельності (ROA та ROE). А для відсікання суб'єктів оцінки його автор, окрім інших показників, запропонувала застосовувати частку пропущених позичок у кредитному портфелі банку. Це суттєве нововведення. Зауважимо, що саме відсутність показників прибутковості та якості кредитного портфеля є найбільшим недоліком методики Кромонова.

Система рейтингової оцінки за методикою Ширинської характеризується двократним збільшенням кількості застосовуваних коефіцієнтів і ранжуванням їх в окремі групи. Дослідниця запозичила деякі параметри для обчислення коефіцієнтів (ВК, ЗЗ, СЗ, ЛА, ЗК) із методики, про яку йшлося вище, а також додала нові: прибуток — П, термінові депозитні інструменти — ТД, корпоративні кредити — КК, доходні активи — ДА, державні цінні папери — ЦП, кошти на поточних і кореспондентських рахунках — К.

За методикою Ширинської, як, до речі, і Кромонова, коефіцієнти обчислюються після визначення параметрів. Новаторством рейтингу є присвоєння коригувальних ваг не лише коефіцієнтам, а й групам, до яких вони віднесені.

I група — коефіцієнти надійності (вага — 15%):

$$K_{n1} = \frac{VK}{DA} \quad (\text{вага} — 50\%); \quad (9)$$

$$K_{n2} = \frac{3K}{VK} \quad (\text{вага} — 50\%). \quad (10)$$

II група — коефіцієнти ліквідності (вага — 35%):

$$K_{l1} = \frac{LA}{33} \quad (\text{вага} — 35\%); \quad (11)$$

$$K_{l2} = \frac{LA + 3K}{C3} \quad (\text{вага} — 35\%); \quad (12)$$

$$Кл3 = \frac{ЛА}{ДА} \text{ (вага} - 30\%) \text{.} \quad (13)$$

ІІІ група — коефіцієнти рентабельності (вага — 15%):

$$Кр1 = \frac{П}{ВК} \text{ (вага} - 50\%) \text{;} \quad (14)$$

$$Кр2 = \frac{П}{ДА} \text{ (вага} - 50\%) \text{.} \quad (15)$$

ІV група — коефіцієнти якості активів (вага — 20%):

$$Кя1 = \frac{ТД + ВК}{КК} \text{ (вага} - 50\%) \text{;} \quad (16)$$

$$Кя2 = \frac{ЦП}{ДА} \text{ (вага} - 50\%) \text{.} \quad (17)$$

V група — коефіцієнти ресурсної бази банку (вага — 15%):

$$Кб1 = \frac{ВК}{СЗ} \text{ (вага} - 50\%) \text{;} \quad (18)$$

$$Кб2 = \frac{К}{СЗ} \text{ (вага} - 50\%) \text{.} \quad (19)$$

Після присвоєння коригувальних ваг для кожної групи обчислюють узагальнюючі коефіцієнти шляхом перемножування наведених вище коефіцієнтів на встановлені для них емпіричні ваги та подальшого підсумовування добутків. Синтетичний коефіцієнт — це сума узагальнюючих коефіцієнтів, перемножених на ваги, присвоєні кожному з них. Розгорнута формула обчислення синтетичного коефіцієнта надійності має такий вигляд:

$$\begin{aligned} R = & 15 \times Кн + 35 \times Кл + 15 \times Кр + \\ & + 20 \times Кя + 15 \times Кб = 15 \times (0.5 \times \\ & \times Кн1 + 0.5 \times Кн2) + 35 \times (0.35 \times \\ & \times Кл1 + 0.35 \times Кл2 + 0.3 \times Кл3) + \\ & + 15 \times (0.5 \times Кр1 + 0.5 \times Кр2) + \\ & + 20 \times (0.5 \times Кя1 + 0.5 \times Кя2) + \\ & + 15 \times (0.5 \times Кб1 + 0.5 \times Кб2) = \\ & = 7.5 \times Кн1 + 7.5 \times Кн2 + 12.25 \times \\ & \times Кл1 + 12.25 \times Кл2 + 10.5 \times Кл3 + \\ & + 7.5 \times Кр1 + 7.5 \times Кр2 + 10 \times Кя1 + \\ & + 10 \times Кя2 + 7.5 \times Кб1 + \\ & + 7.5 \times Кб2. \end{aligned} \quad (20)$$

За методикою Ширинської для відсікання використовується єдиний коефіцієнт — показник якості кредитного портфеля. Це фактично питома вага прострочених позичок у кредитному портфелі. Банк, у кредитному портфелі якого частка простроченої заборгованості перевищує 3%, вилучається з рейтингу.

Як окремий критерій визначають коефіцієнт заборгованості на ринку міжбанківських кредитів. Він обчислюється шляхом співвідношення розміщених та зачутчених міжбанківських кредитів. Як-

що зачутені банком міжбанківські кредити вполовину перевищують надані на ринку міжбанківських кредитів, коефіцієнт якості активів перемножується на збільшенну вагу — 25%.

У методиці, доопрацьованій Ширинською, є й недоліки. Головний з них полягає у відсутності пріоритетних показників. Зауважте: розкриття дужок шляхом перемножування коефіцієнтів у формулі (20) є по суті усередненням впливу різних показників на результативний індекс. Крім того, їх велика кількість ускладнює інтерпретацію одержаних результатів.

характеру порівнюваних одиниць виміру, автори запропонували їх нормувати. Робиться це шляхом стандартизації значень усіх коефіцієнтів за допомогою середньоквадратичного відхилення, яке обчислюється для індикативної групи банків. Інакше кажучи, аналіз ґрунтуються на зіставленні показників кожного банку із середніми значеннями показників досліджуваних сукупностей банківських установ. Після нормування і перемножування одержаних значень на відповідну питому вагу добутки підсумовуються в інтегральний рейтинговий індекс.

Середні значення показників банків індикативної групи досліджуються в динаміці і слугують базою порівняння.

Механізми введення до складу загального показника коефіцієнтів, із яких складається інтегральний показник надійності, дещо відрізняються один від одного. Зокрема, рівень проблемних кредитів визначається на конкретну дату, після чого обчислюється його середнє значення і середньоквадратичне відхилення для банків індикативної групи. Коефіцієнт миттєвої ліквідності має властивість істотно змінюватися протягом навіть короткого періоду. А ризик одночасно вимоги всіма клієнтами коштів із поточних рахунків існує постійно. Тож банк, який не допускає різких змін цього показника, надійніший, ніж банк, що за той же період має таке ж середнє значення цього коефіцієнта, але з великою амплітудою коливань. Зазначену умову стабільності враховано в механізмі обчислення оптимального значення коефіцієнта ліквідності. Зважаючи на те, що кожного банку береться значення не на конкретну дату, а середнє за період, який аналізується, за вирахуванням середньолінійного відхилення для кожного банку за цей же період:

$$\begin{aligned} k2 = & \bar{k} - \chi_k = \frac{1}{n} \left[\sum_{i=1}^n k_i - \right. \\ & \left. - \sum_{i=1}^n \left(k_i - \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n k_i \right) \right], \end{aligned} \quad (25)$$

де $k2$ — значення показника миттєвої ліквідності;

\bar{k} — середнє значення показника миттєвої ліквідності конкретного банку;

χ_k — середньолінійне відхилення показника, обчислене за щомісячними даними банку;

k_i — значення показника миттєвої ліквідності конкретного банку в i -тому місяці;

n — кількість показників миттєвої ліквідності, на базі яких обчислюється середнє значення.

ВІТЧИЗНЯНА МЕТОДИКА РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ

Принципово новий підхід до рейтингової оцінки банків запропонувала представницька група українських банківських експертів. Оскільки ця методика ще не одержала власної назви, умовно називатимемо її вітчизняною. Згідно з нею надійність банку визначається з урахуванням таких показників:

1) рівень проблемних кредитів:

$$k1 = \frac{ПК}{ЗА}; \quad (21)$$

2) коефіцієнт миттєвої ліквідності:

$$k2 = \frac{ЛА}{33}; \quad (22)$$

3) рівень лівериджу:

$$k3 = \frac{ВК}{СЗ}; \quad (23)$$

4) коефіцієнт відкритої валютної позиції:

$$k4 = \frac{ВП}{ВК}. \quad (24)$$

Отже, до складу рейтингової оцінки українськими фахівцями введено ще низку параметрів: проблемні кредити — ПК, загальні активи — ЗА, відкриту валютну позицію банку — ВП. Проте загальну кількість показників у методиці зведено до мінімуму. За результатами емпіричних досліджень для них встановлено такі ваги: $k1 = 34.5\%$, $k2 = 27\%$, $k3 = 22.4\%$, $k4 = 16.1\%$. За вітчизняною методикою найважливішим показником є рівень проблемних кредитів. Шляхом експериментальних досліджень встановлено, що проблемними кредитами слід вважати 100% простроченої і 45.8% пролонгованої заборгованості за позичками. Відносно менше значення у методиці надається коефіцієнту відкритої валютної позиції, оскільки її пильно контролює держава.

Щоб надати показникам $k1$, $k2$, $k3$, $k4$

Методика надає важливого значення також оптимальності показника миттєвої ліквідності, адже його надмірне зростання призводить до істотного зниження рівня прибутковості банку. Унікальність підходу полягає у розв'язанні відомої суперечності банківської діяльності: "прибутковість — надійність". Зі збільшенням показника ліквідності надійність фінансового стану банку змінюється. Це так. Але — лише до певного моменту. Немає сенсу нарощувати показник ліквідності, якщо він уже сягнув за одиницю. Тому, за вітчизняною методикою, при обчисленні враховуються показники, які не перевищують 1. Отримані таким чином індивідуальні коефіцієнти використовуються для визначення середнього значення і середньоквадратичного відхилення по індикативній групі банків.

Рівень лівериджу і коефіцієнт відкритої валютної позиції враховуються в інтегральному рейтинговому індексі за такою ж схемою, як і коефіцієнт k_1 .

Підсумкова формула рейтингового індексу має вигляд:

$$L = 34.5 \times \frac{k_1}{\bar{k}_1 - \sqrt{\bar{k}_1^2 - \bar{k}_1^2}} + \\ + 27 \times \frac{k_2}{\bar{k}_2 - \sqrt{\bar{k}_2^2 - \bar{k}_2^2}} + \\ + 22.4 \times \frac{k_3}{\bar{k}_3 - \sqrt{\bar{k}_3^2 - \bar{k}_3^2}} + \\ + 16.1 \times \frac{k_4}{\bar{k}_4 - \sqrt{\bar{k}_4^2 - \bar{k}_4^2}}, \quad (26)$$

де L — інтегральний індекс;

k_1, k_2, k_3, k_4 — середні значення показників по індикативній групі банків.

На завершальному етапі рейтингової оцінки банки індикативної групи

розміщаються (за допомогою коефіцієнта ROA) на площині "надійність — рентабельність" для подальшого ранжирування у групи. Плошина надійності поділяє сукупність банків на дві групи (з вищим і нижчим від середньої рівнями надійності). Ці групи у свою чергу поділяються (шляхом визначення середнього рівня рентабельності активів) ще на дві групи. В результаті банки відносяться до таких груп:

1) група лідерів — показник надійності більший від 0, рентабельність перевищує середню;

2) група надійних банків — показник надійності більший від 0, рентабельність — нижча від середньої;

3) група прибутково-орієнтованих банків — показник надійності менший від 0, рентабельність — перевищує середню;

4) група ризику — показник надійності менший від 0, рентабельність — нижча від середньої.

Очевидно перевагою вітчизняної методики є механізм обчислення показника миттєвої ліквідності — врахування не лише загальної динаміки його змін, а й амплітуди коливань. До речі, такий підхід передбачено й Інструкцією НБУ "Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків". Різниця лише в тому, що інструкцією передбачено розрахунок середніх значень і їх середньолінійних відхилень не лише для показників ліквідності, а й для деяких інших, зокрема для коефіцієнта достатності капіталу (обернено пропорційного рівню лівериджу).

Механізми обчислення показників, покладені в основу методики розрахунку рейтингу надійності банків, розробленої вітчизняними експертами, безумовно, заслуговують високої оцінки.

Щоправда, з огляду на насиченість і значущість складових компонентів рейтингу пріоритет усе ж слід надати класичній моделі Кромонова (з деякими доповненнями Ширинської стосовно структури ліквідних і робочих активів, показників частки прострочених кредитів у кредитному портфелі та рентабельності активів банків).

* * *

Отже, кожна із розглянутих у цій статті методик містить раціональне зерно і може застосовуватися у банківській практиці. Кожну з них у процесі застосування можна удосконалювати, враховуючи специфічні особливості вітчизняної банківської системи. Зокрема, у всіх розглянутих методиках бракує такого важливого показника, як аналіз грошового потоку, котрому, до речі, надається важливе значення у рейтингових оцінках діяльності банків західних країн. Загальновизнаним у світі також є коефіцієнт Кука (достатності капіталу), який рекомендовано Базельською угодою ще в 1988 р. Якби ці показники стали складовими вітчизняного банківського рейтингу, його якість істотно поліпшилася б. Крім того, за результатами рейтингових досліджень варто було б ранжирувати банки і на такі групи:

1. Банки, які мають стабільний баланс, великі обороти, солідну клієнську базу.

2. Банки, що працюють із відносною сталістю.

3. Банки, баланси яких потребують щомісячного моніторингу (ті, що мають невеликі обороти, а також ті, зміна розміру та структури балансів яких зазначає негативних тенденцій).

4. Банки, які ведуть ризикову діяльність і платоспроможність яких викликає сумніви.

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ: НОВІ ІНСТРУМЕНТИ

"Золотому" клієнтові — "платинову" картку

У боротьбі за корпоративного клієнта КБ Приватбанк керується принципом "Клієнт дорожчий від золота". 9 грудня минулого року банк відзначав відкриття 60-тисячного розрахункового рахунку.

На фото: заступник голови Правління Приватбанку Володимир Заворотний вручає Анатолію Беркову, директору ТОВ "Промінвестгазбуд", якому належить ювілейний рахунок, пластикову картку VISA PLATINUM. Картка забезпечує персональне обслуговування, максимально наближене до світових стандартів.

Програма “Трансформ”: проект завершено, співпраця триває

Завдяки своєму геополітичному розташуванню наша країна повсякчас перебуває в зоні уваги європейської спільноти. Європу вдається Україна як демократична і правова держава. Активну підтримку ринковим переворенням в Україні надає уряд Федераційної Республіки Німеччини. Федеральний уряд профінансував приблизно 150 проектів програми “Трансформ” загальним обсягом близько 160 млн. німецьких марок. 30 листопада минулого року в Навчальному центрі НБУ підведено підсумок чотирірічної співпраці Освітньої академії Банківського товариства м. Берліна та коледжів Національного банку України.

ВЕЛИКИЙ БУКЕТ ІЗ МАЛЕНЬКИХ КВІТОЧКОВ

Програма уряду Федераційної Республіки Німеччини “Трансформ” реалізується в Україні з 1993 року. В рамках цієї програми створюються німецько-українські центри професійного навчання, проводяться дослідження, семінари, стажування фахівців — як в Україні, так і в Німеччині. Німецькі експерти консультирують український уряд і парламент із широкого кола питань: економіки, приватизації, правової сфери, державного та місцевого управління, підприємництва.

Консультації щодо фінансово-банківського сектора посідають особливе місце з огляду на його значення для розвитку національної економіки України та великий інтерес до німецької банківської системи. В ході співробітництва створено Німецько-український фонд, відкрито кредитну лінію KfW (Кредитної установи для відбудови) для Укрексімбанку, призначення якої — сприяти розвитку малих і середніх підприємств. Створення фонду ініційовано Федеральним канцлером Гельмутом Колем під час офіційного візиту в Україну у вересні 1995 року. Із метою вдосконалення підготовки фахівців для банківського сектора засновано Навчально-тренувальний банк у Черкаському банківському коледжі НБУ. Консультативне супроводження проекту здійснювалася Освітньою академією Берлінського банківського товариства як переможець тендера.

30 листопада німецькі й українські учасники проекту зібралися у нещодавно відкритому Навчальному центрі НБУ на заключний семінар. Відкриваючи його, директор департаменту персоналу НБУ М.В.Ільїн висловив ширу подя-

ку уряду Федераційної Республіки Німеччини, Дойче Бундесбанку, Освітньої академії Банківського товариства, Федеральному інституту професійної освіти, товариству Карла Дуйсберга за допомогу в підготовці банківських фахівців. Микола Ільїн не обмежився переліком установ — своїм успіхом проект завдячував зусиллям конкретних людей: радника Посольства ФРН в Україні Клауса Брюммера — керівника Координаційного бюро з питань консультаційної допомоги у сфері економіки; начальника відділу Федерального інституту професійної освіти доктора Бернда Хйоне; співініцатора проекту Томаса Шуманна; головного менеджера проекту технічної допомоги коледжам НБУ Карстена Шпаллека та менеджера цього ж проекту доктора Ханно Штьокера; голови представництва товариства Карла Дуйсберга у м. Києві Світлани Степашенко.

За чотири роки реалізації проекту Освітньою академією Банківського товариства проведено 9 семінарів для викладачів і фахівців. У навчанні взяли участь 150 викладачів, частина з них пройшла курси поглиблленого вивчення ділової німецької мови та тримісячне стажування у банківських установах і навчальних закладах Німеччини.

Досвід створення Навчально-тренувального банку в Черкаському коледжі використали Львівський та Харківський банківські коледжі, організувавши власні НТБ.

Спільними зусиллями Освітньої академії та підвідомчих коледжів НБУ створено методичне і програмне забезпечення для занять у НТБ, підготовлено і випущено 6 навчальних посібників-модулів: “Платіжний оборот”, “Рахунки клієнтів”, “Кредитні операції”, “Облік у банках”, “Операції з цінними папера-

ми”, “Закордонні операції”.

Центральна бібліотека Національного банку отримала 205 примірників книг із банківської та економічної тематики на суму 21 680 німецьких марок; 465 книг передано в бібліотечні фонди коледжів. Стипендіатами товариства Карла Дуйсберга стали 54 студенти і 15 викладачів.

Присутні на семінарі директори коледжів — Т.С.Смовженко (Львів), Л.І.Ходирева (Харків), М.Г.Дмитренко (Черкаси) — доповнили перелік спільнин надбань, іноді невеликих, але суттєвих для навчального процесу.

Доктор Хйоне, зіставляючи значні й різнопланові результати з відносно скромним обсягом фінансування, так образно змалював співпрацю двох країн: “Ми намагалися з маленьких квіточок зробити великий букет”. Порівняння напрочуд вдале, оскільки одним із найголовніших результатів німецькі й українські колеги вважають дружні зв’язки, що встановилися в ході роботи. Німецькі колеги наголосили на тому, що обидві сторони були рівноправними учасниками проекту — кожна з них мала нагоду повчитися в іншої.

ЗАКІНЧЕННЯ ОДНОГО ПРОЕКТУ — ЦЕ ПОЧАТОК ІНШИХ

Серед питань, які залишаються проблемними, учасники назвали такі:

- ◆ оснащення Навчального центру НБУ обладнанням синхронного перекладу;
- ◆ формування бібліотечного фонду Національної банківської бібліотеки;
- ◆ оновлення програмного та методичного забезпечення навчального процесу у банківських коледжах;

◆ розробка та впровадження програмного забезпечення для навчально-тренувальних банків.

Німецькі фахівці вказали й на суті українські проблеми:

- ◆ брак коштів на місцях;
- ◆ обмежені можливості щодо підключення до мережі діючих тренувальних банків;
- ◆ надмірне державне регулювання, яке обмежує свободу дій.

Українським і німецьким колегам є над чим працювати. Вони визначили сферу можливої подальшої співпраці, в якій мають намір виступити партнерами. Це спільні науково-практичні конференції, присвячені розробці методик підготовки фахівців; співробітництво з Європейським фондом професійної освіти European Training Foundation; нові проекти, пов'язані з проблемами кредитування, цінними

паперами тощо.

Нагадаємо, що минулого року провадилася робота за майже 50 проектами програми "Трансформ", у тому числі у сфері банківського навчання.

Продовжують діяти створені 1997 року в рамках програми по лінії технічної допомоги уряду ФРН за сприяння Банківської академії м. Франкфурта-на-Майні чотири тренувальні станції: при Українській фінансово-банківській школі в Києві, Львівському та Харківському коледжах, Кримському економічному інституті. На цих станціях ділиться досвідом учасники програми "Train the Trainer", які отримали міжнародний сертифікат викладача банківської справи, а також провідні фахівці з питань банківського бізнесу України та Німеччини.

Активно працює Українсько-німецький консультативний центр, ство-

рений 1998 року при Львівському банківському коледжі. Семінари, організовані центром, проводять фахівці Банківської академії м. Франкфурта-на-Майні, Національного банку України, Регіонального центру підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників банківської системи України. Цього року заплановано провести семінари з питань валютних операцій комерційних банків, кредитування суб'єктів господарювання, нетрадиційних банківських послуг, фінансових операцій на фондовому ринку, правового забезпечення банківської діяльності, організації роботи служби управління персоналом.

Програма "Трансформ" продовжує працювати на реформування України.

Олег Бакун,
"Вісник НБУ".

ДОРОГОЦІННІ МЕТАЛИ

Подія /

До Державної скарбниці наїйшов перший злиток золота, видобутого в Мужієвському родовищі

17 грудня 1999 року у Національному банку України відбулася неординарна подія. Керівник акціонерної компанії "Укрполімери" О.Я. Притика вручив Голові НБУ Віктору Ющенку злиток золота вагою 11 994 г (386 унцій). Це перший покладений у Державну скарбницю злиток із золота, видобутого в Мужієвському родовищі Закарпатської області. Завдяки цьому золотовалютні резерви Національного банку одразу збільшилися на 550 тис. гривень.

Минуло лише два місяці із часу урочистого відкриття Президентом України Л.Д. Кучмою золотовидобувної фабрики "Закарпатполімери". І ось після остаточного впровадження технологій та афінажу — перший злиток золота найвищої проби надійшов до Національного банку Ук-

райни, поповнивши багатства Державної скарбниці.

Віднині золото надходить до НБУ щотижня, а в цілому за рік обсяг надходжень становитиме близько однієї тонни дорогоцінного металу.

Україна починала свій шлях як незалежна держава, фактично не маючи власного золотого запасу. За радянських часів він зберігався у Москві.

Власний золотий запас — один із основних атрибутів державності. І він в Україні з'явився. Головним джерелом дорогоцінного металу в нашій країні стало скраплення його брухту в населення та афінаж (очищення) золота, яке залишається після переробки золотомістких деталей. Це дало змогу створити певний золотий запас, який тепер, із початком видобутку золота у нашій державі, буде збільшуватися.

Така перспектива має підґрунтя. Зауважимо: якщо вартість золотовидобутку вища, ніж ціна золота на світовому ринку, він стаєнерентабельним. А вартість видобутку мужієвського золота становить суму, еквівалентну 6 доларам США за 1 грам, тоді як його вартість на Лондонській біржі — 9 доларів за грам. Отже, українське золото — таке необхідне державі — є рентабельним.

Злиток українського золота — у надійних руках. В.А.Ющенко з керівником АК "Укрполімери" О.Я. Притикою.

Дмитро Рікберг,
керівник прес-служби НБУ.
Фото Василя Гриба.

Акценти /

Сформувати владу, здатну себе реформувати

Нотатки з міжнародної конференції в НБУ за участю МВФ

Напевне, вже ніхто не має сумніву, що вихід із глухого кута, в якому опинилася наша країна на шляху до ринку, полягає у рішучому поглибленні процесу реформування. Тому міжнародна конференція з питань структурних реформ в Україні, що проходила 3–4 грудня в стінах Національного банку, привернула увагу широкого загалу. Додавало інтриги й те, що конференція відбувалася в період формування нового уряду, тож трохи скидалася на оглядини реформаторських кадрів України. Представники Адміністрації Президента, уряду, парламенту, НБУ, а також Міжнародного валюtnого фонду, Світового банку, Європейського банку реконструкції і розвитку, інших міжнародних організацій підсумовували оргіхи і прорахунки українських реформаторів, ставили завдання, визначали пріоритети.

Мету конференції від імені її учасників сформулював виконуючий обов'язки віце-прем'єр-міністра України з питань економіки Сергій Тигипко: “Слід усвідомлювати, що кожен рік економічного спаду, зниження технологічного рівня виробництва та кваліфікації наших фахівців зменшують шанси України зайняти гідне місце на ринку розподілу праці, в процесі економічної інтеграції та у світовому політичному житті. Вільний обмін думками між особами, відповідальними за прий-

Віктор Ющенко: “Ми довго називали реформами те, що ними насправді не було... Конференція проходила на високому рівні й була корисною для прийняття управлінських рішень”.

няття політичних рішень, та іноземними експертами є абсолютно необхідним компонентом для визначення оптимальних шляхів економічних реформ в Україні”.

Передусім учасники конференції майже одностайно відмовилися називати те, що відбувається в Україні, ре-

формами, а українську економіку — переходіною. На їхню думку, точніше визначення — імітація реформ і гібридна економіка. Зауважимо, що перевонувати наших співвітчизників не було потреби: Президент Леонід Кучма зазначав у своїй інавгураційній промові, що створена останніми роками гібридна система державного управління не відповідає вимогам сучасного етапу розбудови Української держави, а представникам регіональних ЗМІ напередодні Нового року прямо заявив: “Ми давно зупинилися і нічого не робили з реформами”. Пересічний українець добре відчуває наслідки восьмирічного експерименту — половину ВВП втрачено, половина того, що залишився, виробляється в тіні; тож закономірно, що, за даними Світового банку, близько 50 відсотків громадян животіють за межею бідності. Незважаючи на майже десятирічну політичну незалежність України, економічна незалежність держави досі залишається ілюзорною, — вважає заступник директора ІІ європейського департаменту МВФ Дж. Маркес-Руарте. Сергій Тигипко впевнений: “Не треба шукати особливих шляхів, третіх варіантів. Їх не буде: або ми проводи-

мо реформи, або скочуємося вниз. Потім все одно доведеться схаменутися і починати спочатку”. Він навів приклад Болгарії, де внаслідок призупинення реформ рівень пенсійного захисту впав до 3, а зарплати — до 7 доларів на людину, нині ж він збільшився відповідно до 40 і 115 доларів, ВВП країни впевнено зростає, а валютні резерви центрального банку становлять 3 млрд. доларів. Загальновсітовий досвід доводить, що альтернативи ринковим реформам немає.

Без зайвих зволікань вітчизняні і зарубіжні фахівці об'єднаними зусиллями визначили основні напрями реального реформування. Упродовж двох днів у кількох секціях розглядали питання взаємозв'язку процесів стабілізації і реформ, ринкової дисципліни, відновлення ролі грошей, приватизації та deregуляції, урядової реформи, проблеми реформування окремих секторів, насамперед енергетичного та агропромислового. Запропоновано конкретні програми дій.

Щоправда, на останньому засіданні голова проекту Світового банку з реформування адміністративного сектора Душан Вуйович зауважив, що подібні пропозиції вже містилися в програмах дворічної, річної, піврічної давності, із чим присутнім довелося погодитись. І все ж остання конференція була особливою — вона акцентувала на ролі влади у процесі реформування.

Ігор Мілюков: “Реформам в Україні сприяємуть системні заходи, спрямовані на боротьбу з корупцією та суттєве поліпшення управління державним майном”.

Менеджер проектів Світового банку в Україні Л. Бурунчак визнала: “За дні перебування в Україні я чула слова “адміністративна реформа” частіше, ніж за весь попередній рік.” І цьому є причини. Сьогодні вже ніхто не сумнівається, що без зміни ролі держави, підвищення ефективності роботи уряду зрушень на краще не буде. Світовий банк узагальнив досвід допомоги країнам, що реформуються. Висновки виявилися вельми повчальними: у країнах, де рівень економічного управління державою був на висоті, міжнародна допомога відіграла дуже позитивну роль. Ко-жен вкладений в економіку долар сприяв економічному зростанню. Там же, де економічне управління було слабким, результати виявилися жалюгідними. Більше того, міжнародну допомогу

часто-густо використовували для того, щоб і далі жити по-старому, тим самим погіршуєчи економічну ситуацію і посилюючи страждання народу. Зауваживши, що за роки трансформації Україна так і не спромоглася продемонструвати жодних ознак економічного зростання, Л. Бурунчак запропонувала українцям самим вирішувати, до розряду яких країн належить їх держава.

Зарубіжні експерти впевнені, що нинішня система державного управління в Україні не забезпечує стано-

Сергій Тигипко: “В умовах відсутності цивілізованого механізму прийняття та виконання політичних рішень під контролем громадськості здійснення реальних економічних реформ залишається справою купки ентузіастів”.

влення ринкової економіки. Структура державної адміністрації — спадок адміністративно-командного минулого — залишається надмірно централізованою та бюрократичною. Дефекти системи управління підтривають довіру до уряду і влади загалом. Податкова адміністрація, митна служба, управління торгівлею, організації, які видають ліцензії та дозволи, органи правопорядку та система державних закупівель перетворилися на чинники розквіту корупції. Повсюдна корупція стала тяжким тягарем для малого бізнесу та найнезахищенніших верств населення. Водночас звільнення від податків, державна підтримка через держзамовлення, гарантії уряду, цільові кредити стали дуже поширеними явищем в окремих секторах економіки. (Наприкінці року Президент України оприлюднив врахуючу цифру: щорічний обсяг пільг сягнув 165 млрд. гривень!).

Іноземні фахівці дійшли доволі парадокального висновку: чим більше економічної свободи хочемо мати, тим важомішою повинна бути роль уряду. В Україні ж влада виявилася не спроможною себе реформувати, і це — головна причина недовіри до реформ. На необхідності адміністративної реформи наголошували практично всі учасники конференції. Наведемо лише частину висловлювань.

Директор ІІ європейського департаменту МВФ Дж. Одлінг-Смі: “Адміністративна реформа повинна бути конкретною, дуже радикальною і конструктивною — це допоможе й іншим структурним реформам”.

Сергій Тигипко вважає реальну адміністративну реформу центральною в пакеті структурних перетворень: “Са-

ме вона визначає успіх будь-яких починань у інших напрямках”.

Заступник голови Комітету Верховної Ради з економічної політики Юрій Єхануров назвав адміністративну реформу ключем структурної реформи: “Без здійснення серйозної адміністративної реформи ніяких зрушень у державу не буде. Йдеться не про перейменування держкомітетів, а про суттєве скорочення контролюючих органів”.

Практицизм короткої змістової доповіді радника Президента України Олександра Пасхавера базувався на міцній філософській основі: “Передусім треба зробити так, щоб бюрократія була під владою політикам. По-друге, позбутися тих, чий світогляд не відповідає новому устрою життя: навіть високий професіоналізм не гарантує від надто небезпечних кроків, якщо немає нового світогляду. Третє: зміна управлінських процедур у бік відвертості і підконтрольності. Ці три напрями визначають дух сучасної адміністративної реформи”.

Голова Комітету Верховної Ради з питань фінансів і банківської діяльності Валерій Альошин вважає: щоб на зміну уряду реформаторів прийшов уряд реформ, потрібен прем'єр-реформатор і

Дж. Одлінг-Смі: “Україна має наздохання час. Зеадуючи про втрачене, можна говорити про 15 втрачених днів після виборів Президента, а можна й про вісім втрачених років незалежності”.

реформа уряду. При цьому прем'єром повинен бути не той, хто сам себе вважає реформатором, а той, кого таким вважають інші; реформа уряду не зводиться до зміни вивісок, це — зміна функцій уряду.

На зустрічі з Дж. Одлінгом-Смі Президент України заявив, що в державі немає зацікавленішого в реформах політичного діяча, ніж він. Радник Президента з економічних питань Валерій Литвицький запевнив, що воля прискорити, радикалізувати реформи у Леоніда Кучми дуже сильна. Водночас він погодився, що дефіцит такої волі відчувається в інших владних структурах. Але із завершенням процедури формування уряду, консолідацією сил у парламенті такої волі не бракуватиме.

Для здійснення реальних реформ потрібна політична воля. “Політична воля сьогодні — ключове поняття, — переконаний Сергій Тигипко. — Надзвичайно важливим кроком політичної

реформи стали вибори половини депутатів Верховної Ради за партійними списками. Сьогодні треба зробити другий крок: парламент повинен сформувати більшість, а ця більшість — сформувати уряд. Інакше не буде політично відповідального парламенту, політично відповідального уряду”.

Проте марно сподіватися, що політична воля буде реалізована без підтримки суспільства. Реформи лише тоді дадуть позитивні результати, коли суспільство зможе контролювати владу. Олександр Пасхавер: “Будь-яка влада, не контролювана суспільством, — узурпована влада. Для нас надто важливо зважитися на цілеспрямовані і продумані кроки щодо створення цивільного суспільства. Реформи тільки тоді спрацюють, коли впливовою частиною нашого суспільства стануть громадяни, спроможні контролювати владу, здатні створювати інституції, які її контролюють, готові впливати на цю владу”.

Без підтримки населення, без пропаганди програм дій, роз'яснення цілей, чесних дискусій з ідеологічними опонентами зусилля будуть не системними. Зауважимо й міркування пана Одлінга-Смі про те, що розвитку економіки в Україні чинять спротив добре організовані групи економічних інтересів. Ці групи повинні усвідомити неспівірність вузькорослих корпоративних вигод із загальними втратами від імітації реформ та із загрозою дефолту.

Відкритим залишається питання: на якому терені можна сформувати парламентську більшість? Здавалося б, природно утворити її на партійній основі. Проте відомо, що нинішня неспроможність Верховної Ради об'єднатися — це адекватне відображення суперечливих настроїв населення, до чого, зазначимо, призвів брак позитивних результатів реформування. Інша ж мотивація до інтеграції парламенту носить ситуаційний характер і за своєю природою є явищем тимчасовим.

Якою має бути критична маса реформаторів, щоб процес реформ, нарешті, зрушив із мертвої точки? Відповідаючи на це запитання, Сергій Тигипко сказав, що вистачить сотні таких людей. Це лідери зі своїми командами в уряді, парламенті, Адміністрації Президента.

Якщо в 50-мільйонній країні ми так довго не могли знайти сотню людей, спроможних змінити стан справ на краще, значить, із адміністративною реформою ми справді затягнули.

Олег Бакун,
“Вісник НБУ”